

Profily sociologických pracovišť

Zpráva o stavu české sociologie by byla neúplná, kdyby v ní chyběly informace o vědecké a pedagogické činnosti sociologů na nejrůznějších pracovištích. Zachytit tuto dimenzi české sociologie si dává za cíl nově vytvořená rubrika *Profily*. Redakce *Sociologického časopisu* oslovila nejrůznější nekomerční sociologická pracoviště s žádostí o vypracování jejich portréty. Požadované texty měly shrnout vývoj pracoviště od roku 1989 do současnosti (kde to bylo žádoucí, příběhy pracovišť mohly být uvedeny exkursem do dřívější historie) a informovat o aktivitách, které pracoviště vyvíjejí. Zprávu o sobě podávala pracoviště samotná, a to proto, aby výsledkem nebyl jen suše informativní přehled o institucích, personálním složení týmů a projektech, do nichž jsou zapojeny, ale živé zachycení různých podob, do nichž se česká sociologie rozvinula, včetně způsobů, jimiž jednotlivá pracoviště sama chápou své poslání. Jako první otiskujeme profil *Sociologického ústavu AV ČR*, který podává přehled o historii tohoto důležitého centra sociologického výzkumu v ČR a o jeho současném členění a zaměření jednotlivých týmů. Následuje zajímavý historický exkurs do vývoje *Masarykovy české sociologické společnosti*. Pokračují profily vysokoškolských pracovišť, na kterých je sociologie buď hlavním předmětem, nebo jedním z předmětů učitelského i badatelského snažení. Kromě informací o vývoji zavedených pracovišť zde čtenáři naleznou i profily nově se utvářejících středisek sociologické práce, případně pracovišť, kam se uchýlila sociologie na univerzitách nemajících vlastní katedru nebo oddělení sociologie. Je jistě potěšitelné, že těchto míst přibývá. Stejně potěšitelné je, že vznikají i další instituce věnující se sociologickému výzkumu. Nepřehlédnutelný je dnes již *Virtuální institut*, sdružující sociology zaměřené na biografické paradigma, a jím vydávaný časopis *Biograf*, jejichž profily rubriku uzavírají. Dodatkem snažím se upozornit na velmi dynamickou a důležitou oblast sociologické práce je přehled komerčních sociologických agentur.

ms

Sociologický ústav AV ČR Praha

Zakladatelé československé sociologie, jimiž podle Inocence Arnošta Bláhy jsou T. G. Masaryk a E. Beneš [Bláha 1997: 33-74], ji spojili s demokracií a pozitivní vědou. Vývoj československé sociologie toto spojení prověřil: pokud oba tyto předpoklady existovaly, existovala a rozvíjela se i naše sociologie, byly-li potlačeny, vždy s nimi zanikla i sociologie.

Od doby zakladatelů české a slovenské sociologie obnovujeme nyní sociologii i její předpoklady počtvrté. Přestože jsme od čtvrtého počátku vzdáleni již více než jedno desetiletí, stále se potýkáme s různými deformujícími, zkreslujícími důsledky a vlivy období potlače-

ní. Některé, zejména ty, které se týkají naší reflexe a hodnocení, lze překonávat a korigovat jejich rozpoznáním. To je však možné pouze tehdy, nevytrhneme-li reflektované a hodnocené jevy z jejich kontextu a udržíme-li s nimi zpětnovazební interakci. To je aktuální zejména v tomto případě, kdy reflektujeme také vývoj naší sociologie a jejích institucí.

Nezkreslenou informaci o instituci, jakou je Sociologický ústav AV ČR, není možné předložit bez přihlídnutí k jejímu kontextu, zejména historickému, s nímž ještě existují vazby i personální, i ke kontextu aktuálnímu. Pouze v takovém kontextu mohou být různá fakta osazena na jejich místa a jejich interpretace může být spolehlivá. Mnohé, třeba i zdánlivě nevýznamné dezinterpretace a nepřesnosti

získají svůj původní rozměr a význam teprve ve svém vlastním, v tomto případě historickém kontextu. A teprve v něm se kupříkladu ukáže, že Sociologický ústav nevznikl, ani nebyl založen v roce 1990, jak je často mylně uváděno a akceptováno, ale že byl v tomto roce po dvaceti letech opět obnoven. Tento nepatrný formulační posun mezi „vznikem“ a „obnovením“ však evokuje, nebo potlačuje podstatnou problematiku rehabilitace instituce, a také formálního zvládnutí či nezvládnutí této rehabilitace.

Pouze v příslušném kontextu je také možné rozpoznat a na pravou míru uvést obrazy, jimiž si minulý režim vylepšoval vizáž, i dnešní interpretace, které tyto obrazy neinformovaně přejímají. Jedním z nich je např. poměrně rozšířená, opakovaná představa, že v období normalizace byl Sociologický ústav sloučen s Filosofickým ústavem ČSAV. V historickém kontextu shledáme, že Sociologický ústav byl hned v prvním roce normalizace (1970) brutálně, se všemi důsledky, zrušen z ideologických důvodů (autor těchto řádků se zde většinou omezuje pouze na to, u čeho osobně byl, další obsahy paměti vyžadují ověření archivními i jinými materiály a nejsou proto uváděny) a že byl tehdejší Filosofický ústav opět se všemi důsledky spíše arizován (ve Filosofickém ústavu ČSAV, jako jeden z jeho útvarů, vznikla „Sociologická sekce“, v podstatě s novými lidmi). Komunistická strana opakovala svůj model likvidace sociologie pomocí zneužití filozofie, uplatněný již v roce 1949.

Mnohá polistopadová hodnocení sociologie šedesátých let často přímo přejímají hodnocení vizážistů normalizace, která zmenšovala viny normalizátorů tím, že sociologii šedesátých let hodnotila jako amatérskou (to byla „vědecká“ složka akademického hodnocení tehdejšími arizátory) či jako sociologii převlékačů kabátů (v tehdejší terminologii konjunkturní zrády marxismu, tj. ideologická a mravní složka tehdejšího hodnocení).

Přitom je nesporné, že obrozující se sociologie 60. let byla výsledkem i aktérem tehdejší, bez zahraničního zásahu již nezadržitelné imploze komunistického systému, obnovovala spojení s generací sociologů meziválečné republiky přeneseně i doslovně, protože mnozí z této generace ještě žili (Např. podstatná účast J. L. Fischera na nejžhavějším jednání mezo-

borového týmu pro reformu politického systému při Ústavu státu a práva ČSAV na Čerňkově pile v roce 1967, kde z jeho vstupů do debaty o demokracii a její možné podobě, bylo zcela zřejmé, že po zkušenosti s fašistickým a komunistickým korporativismem, nezbylo z jeho meziválečné korporativistické orientace na-prosto nic. Přesto je s touto korporativistickou orientací dosud často spojován, protože ani zde nebyl čas uvést věci na jejich pravou míru.), a podobně jako po listopadu 1989 začínala své vědecké výsledky publikovat doma i v zahraničí, navázala intenzivní spolupráci se západními pracovišti i sociology a byla schopna participovat i v jejich projektech. Např. komparativní projekt Sidney Verby s participací Sociologického ústavu, který o několik let později, již zase bez československé sociologie, vyústil v jeho klasické dílo. Tento projekt i jeho autora tehdy do Sociologického ústavu uvedl prof. J. F. Triska ze Stanford University, který chtěl podle vlastního vyjádření při tomto jednání v Sociologickém ústavu „pro československou sociologii udělat totéž co Zygmunt Brzezinski udělal pro sociologii Polskou“.

Československá sociologie tehdy neměla našich dnešních 12 let a nestačila se v náhle proměněných, svobodných podmínkách rozvinout. Svobodu šedesátých let generovaly silokřivky implodujícího systému a tato svoboda generovala další a další silokřivky imploze systému (O mife imploze systému např. svědčí jak formulace otázek, které bylo možné tehdy klást v dotazníku sociologických výzkumů, tak samotné odpovědi občanů na ně v autorově výzkumu „Postoje československých občanů k demokracii“ z května 1968, po okupaci ztraceném, po 31 letech nalezeném, zpracovaném a publikovaném v *Pracovních textech Sociologického ústavu* WP 99:8. Otázky i výsledky byly při zpracování nálezů pro novou generaci sociologů naprostým překvapením.). Svoboda tohoto období je dnes ve zpětném pohledu nedoceňována, protože chybí jeho nepolitická, neideologizovaná analýza. Zahraniční pohledy se tohoto zkrácení nedopouštěly. Z důvodů uvedených výše, i z důvodů udržování identitotvorné kontinuity v našem diskontinuitním vývoji, je nejvyšší čas na seriózní analýzu tehdejšího třetího zmrtvýchvstání naší sociologie. Tento text si však na cosi takového nemů-

že v žádném případě činit nárok. Je pouze aproximací a připomínkou určité, již se téměř ztrácející a zapomínané kontinuity Sociologického ústavu s minulostí, připomínkou a zasažením do kontextu u příležitosti evidování dosavadních výsledků čtvrtého zmrtychvstání naší sociologie.

Sociologický ústav šedesátých let

První Sociologický ústav byl založen k 1. 1. 1965 usnesením prezidia ČSAV ze dne 17. 6. 1964. Ředitelem byl prof. Miloš Kaláb, zástupcem ředitele byl frankofonně (nejen jazykově, ale i odborně sociologicky) orientovaný Zdeněk Strmiska (Emigroval po okupaci 1968 do Paříže, kde v oboru sociologie působí dodnes. Při obnově Sociologického ústavu v roce 1990 přicházel v úvahu jeho návrat a nástup do funkce ředitele ústavu. Vážně se touto myšlenkou zabýval, po seznámení s domácí kandidátkou Z. Strmiska tuto myšlenku opustil.), vedoucí oddělení obecné sociologie.

Návrh koncepce zřizovaného sociologického ústavu je datován 19. 8. 1964, vypracoval jej a prezidium ČSAV předkládal Doc. Pavel Machonin, DrSc. Návrh byl opatrný a realistický. Byl formulován jako „předběžné vodítko po dobu dvou až tří let“. Po ukončení tohoto období, po vybudování ústavu, měla být „vypracována dlouhodobá zásadní koncepce“. Úvodní stránka se obligatorně hlásí k marxistické sociologii, akcentuje celostátní tematiku dělu práce a týmovou formu práce v sociologii. Hlavním úkolem Sociologického ústavu má být základní vědecký výzkum klíčových otázek obecné sociologické teorie, sociologie socialistické společnosti, společenské vztahy v mezinárodním měřítku, kapitalistické společnosti i rozvojových zemí, rozvíjení sociologického výzkumu i metodologie, dějin sociologie a jedné nebo více konkrétních sociologických disciplín. V každé z těchto oblastí měly být zkoumány jen některé problémy klíčového významu.

Ústav profilelovalo pět směrů vědecko-výzkumné práce: 1) sociální struktura; 2) charakter současné epochy a sociální přeměny v kapitalistických a rozvojových zemích; 3) soudobé teorie; 4) výzkum metodologie a poskytování metodologické pomoci sociologickým výzkumům na jiných pracovištích;

5) rozvoj některé konkrétní sociologické disciplíny, již na základě předchozího úspěšného výzkumu sociálních podmínek religiozity byla sociologie společenského vědomí. K dalším rozvíjeným činnostem měla hned po založení patřit a) výchova vědeckých pracovníků (interní a externí aspirantura), b) evidence výzkumů a výzkumných pracovníků v sociologii, c) vytváření předpokladů pro koordinaci oborů, d) spolupráce se zahraničím.

Pro začátek bylo proponováno „nevelké pracoviště“, které se mělo postupně rozšiřovat. V prvním roce (1965) se počítalo se 30 pracovníky (15 vědeckých, 5 statistiků pro výzkumné metody, 7 pracovníků technických a pomocných, 3 administrativní). Počínaje rokem 1966 měla být budována tazatelská síť ústavu. Již v prvním roce existence ústav plánoval 8 interních aspirantů, po další tři roky, do roku 1968 se měl ústav rozšiřovat o 5 pracovníků a o 3 aspiranty ročně. V roce 1968 měl mít Sociologický ústav tolik pracovníků, kolik jich má ústav dnešní, jenže na rozdíl od současnosti to měli být pracovníci s plnými úvazky. V roce 1980 měl být ústavem s 99 pracovníky.

Pro začátek Sociologickému ústavu postalo 10 místností; pro první rok 1965 1 milion korun, 10 000 devizových jednotek pro socialistické státy, 10 000 devizových jednotek pro kapitalistické státy, 5 studijních pobytů v socialistických zemích.

Za rok, k 21. 10. 1965 tvořila výzkumnou organizační strukturu Sociologického ústavu následující oddělení: 1) obecné sociologické teorie, 2) sociologické metodologie, 3) sociologie kapitalistických společností a současného světového vývoje, 4) sociologie společenských skupin, 5) sociologie volného času, 6) teorie a sociologie náboženství. Připravovalo se ustavení útvaru vědeckých informací a pomocný útvar výzkumného úseku (fotografická a reprodukční laboratoř a počítačová složka. [Archív AV ČR, 001-250;1965-1970, příl. K č.j. 677/65] Sociologický ústav v roce 1965 koordinoval 6 pracovišť v problematice výzkumu sociální struktury a kooperoval se 17 sociologickými pracovišti v Československu.

V roce 1967, v materiálu zpracovaném Pavlem Machoninem „s využitím podkladů z „I. celostátní porady sociologů“ se pro předsednictvo ČSAV konstatuje, že: 1) financování

vědy a vysokých škol je nedostatečné, 2) že v rámci akademie jsou finanční prostředky „rozdělovány bez zřetele na společenské vědy“, 3) v rámci společenských věd pak „jsou upřednostňovány obory tradiční, jako jazykověda, politická ekonomie“ a jiné, 4) že „není přihlíženo k specifickým potřebám sociologie jakožto vědy, která v minulosti nemohla být pěstována a jež proto neodkladně vyžaduje velký rozsah základních investic“ a 5) že se „při rozdělování prostředků nedostatečně rozlišuje mezi obory, jež nepotřebují empirický výzkum, a obory, které jsou na tento výzkum a na využití statistiky, počítačích strojů a značný rozsah technických prací zcela odkázány.“ [Archiv AV ČR, 001-250;1965-1970, Čj 150/67, s. 12] Zde je kontinuita přítomnosti s minulostí zcela zjevná.

V únoru roku 1968 v materiálu nazvaném „Předběžná úvaha o rozvoji oboru do roku 1980“ pro kolegium filozofie a sociologie ČSAV ze dne 22. 2. 1968 ředitel Miloš Kaláb konstatuje, že dosud zůstává „nepokryta problematika sociologie politiky (Jedním z důsledků tohoto konstatování byl přechod autora těchto řádků do Sociologického ústavu z Karlovy univerzity – katedra sociologie medicíny, vedená Vojtěchem Tlustým – a Ústavu státu a práva ČSAV, kde působil v malém oddělení politické vědy a státovědy, vedeném Z. Mlynářem.), organizace a řízení“, i dějin sociologie, navrhuje vybudování sociologického archivu při Sociologickém ústavu a rozšíření oddělení obecné sociologie. Bylo třeba dobudovat a v činnost uvést operativní skupinu, která by připravovala a prováděla terénní empirické výzkumy.

Sociologický ústav a jeho pracovníci byli stále více pohlcováni opět se jednou otevírající historií, jejíž hektický rytmus příliš nepál administrativnímu budování instituce a požadoval spíše okamžitý odborný výkon než jeho organizační a institucionální přípravu. V té době již pracovalo několik mezioborových výzkumných týmů, které odváděly pozornost i kapacity od budování instituce k výkonu samotnému. Skupiny pracující ve spojení s institucemi již vybudovanými byly v tomto okamžiku bezprostředně výkonnější. Rychlá realizace projektu výzkumu sociální struktury a publikace jeho výsledků v knize *Českosloven-*

ská společnost 1967, sociologická analýza sociální stratifikace týmem složeným většinou z externích spolupracovníků, který kolem původního Ústavu marxismu-leninismu Karlovy univerzity shromáždil jeho ředitel Pavel Machonin, uvedený závěr potvrzuje.

Kontinuita i rozdíly obou Sociologických ústavů jsou možná i při tomto povrchním a nepropracovaném nártu již dostatečně zřetelné. Obnovený Sociologický ústav při čtvrtém zmrtvýchvstání naší sociologie je dnes nesporně výkonnější než ústav tehdejší, existující prakticky pouze tři roky, do srpnové okupace Československa 1968, a to ještě s interferencí hektického osmašedesátého roku. Přestože ústav formálně trval ještě další dva roky, po okupaci bylo zřejmé, že je konec, neboť ústav přes původní formální zakládací proklamace, ostatně nikterak přesvědčivé, se zcela zřetelně nezakládal na marxismu-leninismu. Ve zbývajícím roce 1969 se jedni jeho pracovníci chystali do emigrace a vyjednávali si své destinace (Trhlina v železné oponě se uzavírala pomalu. Bylo to možné po celý rok 1969 a ještě v roce 1970.), jiní pracovali na své ideové konverzi a vyjednávali si jiné, domácí destinace, protože kdo dřív přijde, ten dřív mele a někteří se snažili dokončit a publikovat rozdělanou práci, která měla být minimálně pro příštích dvacet let tím nejlepším, co udělali.

Obnovení Sociologického ústavu počátkem roku 1990 potvrzuje, že sociologie jako společenská věda může existovat pouze v podmínkách svobody a demokracie.

Obnovený Sociologický ústav

Sociologický ústav byl obnoven počátkem roku 1990. Jeho počátečním personálním, infrastrukturním i prostorovým základem byla sociologická sekce Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV. Prvním ředitelem ústavu se stal Prof. Jiří Musil, zástupcem ředitele PhDr. Petr Matějů, prvním předsedou vědecké rady byl krátký čas Prof. Miloš Kaláb†, ředitel Sociologického ústavu z šedesátých let. V prvních dvou letech své existence ústav prodělal podstatnou personální obměnu a proměnu badatelské a tematické orientace a rychlou modernizaci (elektronizace včetně předchůdce dnešního e-mailu, jímž byl tehdy bitnet). Do ústavu se vrátilo několik rehabilitovaných pracovníků Sociologického

ústavu šedesátých let, většina jich však zakrátko z ústavu odešla. Před uplynutím čtyřletého ředitelského mandátu, v roce 1993, Jiří Musil na svou funkci rezignoval a odešel do čela Středoevropské univerzity v Praze, kterou zakládal a vybudoval. Ředitelem ústavu se stal JUDr. Michal Illner (po dvě funkční období, do roku 2001), zástupcem ředitele PhDr. Lubomír Brokl, předsedkyní vědecké rady Ing. Alena Vodáková. Do dneška funkci předsedy vědecké rady postupně vykonávali: prom. mat. Milan Tuček, CSc., Doc. PhDr. Pavel Machonin DrSc. a Doc. PhDr. Lubomír Brokl. V polovině devadesátých let měl Sociologický ústav 51 pracovníků, z toho 24 vědeckých a 11 odborných.

Ředitelkou ústavu na období 2001-2005 je PhDr. Marie Čermáková, zástupkyní ředitelky PhDr. Zdenka Mansfeldová, CSc., vědeckou tajemnicí ústavu Mgr. Klára Plecítá-Vlachová, předsedou vědecké rady ústavu je Doc. PhDr. Lubomír Brokl, místopředsedou Milan Tuček, CSc. Ústav sídlí v Praze, od roku 1993 má detašované pracoviště v Ústí nad Labem. Sociologická knihovna ústavu je spravována společně s knihovnou Filozofického ústavu. Od roku 1998 ústav provozuje Sociologický datový archiv (SDA) a od počátku roku 2001 zabezpečuje a rozvíjí výzkum veřejného mínění v útvaru pracovně nazvaném Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM). Výzkum veřejného mínění byl dosud náplní práce samostatných institucí, Institutu pro výzkum veřejného mínění (IVVM při Českém statistickém úřadu) a v 60. letech Ústavu pro výzkum veřejného mínění ČSAV (ÚVVM – Tento ústav s ředitelkou Ing. Zapletalovou obnovený v 60. letech navazoval – i personálně – na poválečnou instituci výzkumů veřejného mínění, která měla velmi vysokou mezinárodní odbornou prestiž a byla zrušena po únoru 1948.).

Badatelské zaměření ústavu

Obnovený Sociologický ústav je od počátku koncepčně založen na čtyřech profilujících badatelských směrech: ekonomická sociologie, sociální stratifikace, sociologie politiky a lokální a regionální problémy. Tři z těchto tematických směrů byly badatelsky proponovány již v ústavu šedesátých let, avšak nemohly již být pozitivně (normalizační Ústav pro filozofii a

sociologii ČSAV ve své „Sociologické sekci“ některá z těchto témat pěstoval negativně, jako kritiku buržoasní sociologie) realizovány.

Badatelský profil ústavu v devadesátých letech byl zaměřen na zkoumání transformace české společnosti po roce 1989. Ve své orientaci ústav akcentoval empirickými výzkumy podložené analýzy společenských změn a na nich založená teoretická zobecnění i identifikace specifik. Vzhledem ke komplexní povaze společenských změn ústav uplatňuje pohledy a přístupy různých společenskovědních disciplín (ekonomie, politická věda, sociální geografie a demografie). Hlavními tematickými směry výzkumné práce ústavu v devadesátých letech byly: 1) transformace politického systému, 2) změny sociální stratifikace, 3) proměny sociální struktury a modernizace, 4) sociální souvislosti ekonomické transformace, 5) lokální společenství a regionální diferenciaci, 6) postavení žen a rodiny ve společnosti, 7) demografické procesy, 8) sociální problémy podniku (výčet neobsahuje preference ani jiné kvalitativní pořadí jednotlivých směrů, je převzat z informační publikace „Sociologický ústav“, s. 6, z roku 1995, SOÚ Praha). Tato badatelská tematická struktura platí v podstatě dosud. Poslední směr byl v polovině devadesátých let zrušen, v roce 2001 bylo založeno téma veřejného mínění.

Uvedená tematická struktura však nevyčerpává badatelské tematické spektrum ústavu. V uplynulém desetiletí tato základní orientace obrůstala různými více či méně odvozenými tématy od uvedených základních směrů. Badatelský záběr ústavu se rozrůstal, diferencoval a přibývala i různá témata krátkodobá a specifická. Ústav měl na jedné straně vždy formulovanou svou badatelskou koncepci, průběžně však musel přihlížet i k doporučením pravidelných pětiletých mezinárodních evaluací výsledků své činnosti vnějšími experty. Ve své badatelské projektové tematizaci ústav také byl a stále je závislý i na orientaci a možnostech pracovníků, badatelských kapacit (vědečtí pracovníci mají termínované pracovní smlouvy a jejich prodloužení i termín doporučují či nedoporučují pravidelné komisionální atestace pracovníků), jimiž disponuje, na získaných i získatelných finančních prostředcích různých grantových projektů a grantových tematických soutěží,

jejichž zaměření ústav nemůže ovlivnit. To, v kontextu projektových strategií uplatňovaných pracovníky vůči grantovým agenturám s cílem získání prostředků pro výzkum, vedlo a vede k různým tematickým variacím, překrývání, avšak i vzájemnému doplňování badatelského úsilí.

Tato okolnost, společně se snahou o vytvoření maximální synergie badatelských činností, vedla v počátcích obnoveného ústavu k nastolení pružné týmové organizační struktury ústavu. Tento organizační princip sice bádání výslovně neuškodil, ale v organizačním badatelském kontextu Akademie věd i vědní politiky se v podstatě neosvědčil a ústav od něj po dvanácti letech ustupuje k pevné struktuře liniově řízených, relativně autonomních oddělení.

V roce 2001 byl naplněn jeden z nenaplněných cílů Sociologického ústavu šedesátých let vytvoření vlastní tazatelské sítě. Dnešní Sociologický ústav ji získal integrováním bývalého Institutu pro výzkum veřejného mínění (IVVM). Touto integrací ústav převzal jednak závazek v pokračování a zveřejňování pravidelných výzkumů veřejného mínění, jednak povinnost přizpůsobit tuto činnost badatelským nárokům Akademie věd a formulovat problematiku veřejného mínění jako zcela nový badatelský směr ústavu.

Touto integrací se ústav také rozrostl o více než deset pracovníků a přešel v AV ČR z kategorie malých ústavů k ústavům střední velikosti, početně dosáhl tří pětín počtu pracovníků proponovaných ve výhledech Sociologického ústavu šedesátých let na rok 1980. Podle tabulkové administrativy (stanovení skutečného počtu je komplikován množstvím částečných úvazků různého rozsahu, zejména mladých pracovníků) má počátkem roku 2002 Sociologický ústav 61 pracovníků.

Předmětem činnosti ústavu nadále je a bude sociologický výzkum zaměřený na poznání současné společnosti moderními kvantitativními i kvalitativními analytickými metodami. Sociologický ústav realizuje jak jednorázová, tak opakovaná empirická šetření, komparativní výzkumy, výzkumy veřejného mínění, případové studie a sondy, přispívá k rozvíjení sociologické teorie a metodologie. Ústav využívá a v budoucnu bude využívat, předností, které mu poskytuje jeho badatelská tematická struktura

pro interdisciplinární přístup a týmový charakter práce. Týmová práce bude pokračovat prostřednictvím pružného vytváření účelových pracovních skupin z pracovníků různých oddělení. Jednotlivé týmy ústavu pracují nejen na národních projektech, ale jsou zapojeny i v zahraničních vědeckých programech. Zaměření vědecké činnosti bylo upřesněno a následně i schváleno ve výzkumném záměru ústavu „Sociologická analýza přeměn soudobé společnosti“ a uplatňuje se při řešení projektu badatelského výzkumu „Současná česká společnost a otázky evropské integrace“.

Vědecké výzkumné projekty

Projekty řešené v rámci Sociologického ústavu AV ČR (omezujeme se v podstatě na současné aktivity, jelikož úplnější výčet aktivit přesahuje kapacitu této informace) se v prvních letech zaměřily především na výzkum proměn české společnosti po roce 1989, a zejména na politickou, ekonomickou a sociální transformaci české společnosti. V současné době je výzkumný program ústavu tematizován následujícími badatelskými okruhy (v abecedním pořadí): gender a sociologie, lokální společenství a regionální problematika, sociologie politiky, sociální demografie, transformace sociální struktury a modernizace, změny sociální stratifikace, ekonomická sociologie, veřejné mínění jako sociální jev a společenská problematika pohraničí. Zvýšená pozornost je věnována vlivům evropského integračního procesu a působení globalizačních procesů. Spektrum společenskovedního výzkumu bylo rozšířeno o šetření názorů veřejnosti formou výzkumů veřejného mínění a studium obecných otázek tvorby veřejného mínění. Některé realizované výzkumné projekty mají komparativní charakter – zejména ve vztahu k evropským zemím.

Rozsah dvanáctileté dynamické činnosti ústavu přesahuje možnosti jejich prezentace v této informaci. Soustředíme se proto především na poslední rok 2001 a činnost v předchozích letech bude uváděna omezeně.

V roce 2001 bylo v různých fázích rozpracovanosti řešeno 22 projektů. Z toho 8 bylo podpořeno GA ČR, 2 projekty GA AV ČR, 3 projekty jsou řešeny v rámci Programu podpory cíleného výzkumu a vývoje AV ČR, 2 výzkumné projekty podporuje Ministerstvo škol-

ství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT ČR), 1 projekt Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV ČR), 6 projektů získalo podporu zahraničí, např. Evropské unie, Wissenschaftszentrum Berlin (WZB). V rámci mezinárodního programu International Social Survey Programme (ISSP) Sociologický ústav realizoval již desátý výzkum a dále reprezentuje ČR zapojením do prestižního programu European Social Survey. Sociologický datový archiv je napojen na partnerské mezinárodní instituce a kooperuje s nimi.

Ústav těsně spolupracuje s vysokými školami a společně s nimi řeší některé badatelské projekty. Ústav je nositelem grantového projektu GA ČR na leta 1999-2001 „Postavení pohraničí v regionálním rozvoji České republiky se zřetelem k zapojení ČR do evropských struktur“, na němž spolupracují čtyři vysoké školy. Dále je spolunositel grantového projektu Přírodovědecké fakulty UK, katedry sociální geografie a regionálního rozvoje na leta 1999-2001, nazvaného „Regionální rozvoj a politika v kontextu evropské integrace.“

Dalším grantovým projektem GA ČR 2001-2003, řešeným společně s Fakultou sociálních věd UK, která je jeho nositelem, je projekt nazvaný „Dědictví komunismu“.

Na řešení vědeckých výzkumných projektů ústavu se v rámci vedlejších úvazků podílejí tři pedagogové z vysokých škol, z toho jeden jako vedoucí výzkumného týmu. Členy výzkumných týmů byl jeden student bakalářského programu, dva studenti magisterského programu a 16 doktorandů.

Výsledkem spolupráce s vysokými školami jsou společné empirické výzkumy a analýzy, společné semináře a práce na společných publikacích.

Komparativní projekty se zahraniční účastí zastřešované ze zahraničí

Sociologický ústav se dlouhodobě podílí na celé řadě aktivit souvisejících s mezinárodní spoluprací, z nich ve stručném přehledu uvedeme nejdůležitější.

– EC/TERC Project Towards a European System of Social Reporting and Welfare Measurement (cooperation, project coordinated by ZUMA Mannheim)

- Project Households, work and flexibility (2000-2002 5FP cooperation project coordinated by the Institute for Advanced Studies, Vienna)
- Value Systems of the Citizens and Socio-Economic Condition – Challenges from Democratization for the EU Enlargement (D. Pollack, European University Viadrina, Frankfurt-Oder, 5FP)
- European Public Space (5FP, International Center for Comparative Research in Social Science Wiena)
- Evropský sociální výzkum (ESF, 5FP, MŠMT – INGO)
- Project UNDP, Local Government Initiative, and The World Bank „Local Government and Fiscal Decentralization in Central Asia“

Vědecké výsledky v rámci mezinárodní spolupráce

Mezinárodní vědecká spolupráce přispívá zejména k získávání, vytváření a komparaci dat vztahujících se k nejrůznější problematice, která je specifická buď z hlediska zemí (regionů), nebo z hlediska sociologické metodologie.

Mezinárodní vědecká spolupráce je prostředkem pronikání pracovníků ústavu, zejména mladých, do vědeckých evropských a mezinárodních struktur. Ústav byl přizván k více než 20 novým podávaným projektům v rámci posledního kola 5. rámcového programu (z toho 10 akceptoval a účastní se jich).

Pracovníci ústavu v mezinárodním měřítku participují na významných vědeckých publikacích jako editoři, autoři kapitol či tematických bloků a dalších publikacích:

- Mansfeldová, Z., Müller-Rommel, F. „Czech Republic“. In: Cabinets in Eastern Europe, Ed. by Jean Blondel and Ferdinand Müller-Rommel. Houndmills: Palgrave. pp.62-72 (2001)
- Illner, M. jako spolueditor knihy spolu s Gorzelak Grzegorz, Éva Ehrlich, Lubomír Falťan: Central Europe in Transition (viz také Machonin P.) a „Regional Development in the Czech Republic: the 1993 Scenario Revised“ (2001)
- Houžvička, V. Wie Tschechen die Deutsche wahrnehmen. In: Roth K. (Hrsg.) Nachbarschaft-Interkulturelle Beziehungen zwischen

Deutschen, Polen und Tschechen. Münchener Beiträge zur Interkulturellen Kommunikation. Waxmann: Münster (N.Y./Berlin, pp. 76-116 (2001)

- na mezinárodních konferencích bylo realizováno 47 vystoupení (přednášky, referáty, vyžádané přednášky, příspěvky atd.).
- pokračovala mezinárodní spolupráce v rámci programu ISSP (celkem 38 zemí včetně ČR)

Badatelské týmy ústavu

Všechny výzkumné a vědecko-pedagogické aktivity ústavu aktivně zabezpečují a organizují jednotlivé badatelské týmy. Výše zmíněná připravovaná organizační proměna ústavu z týmové struktury na strukturu oddělení se bezprostředně nedotkne dosavadní badatelské a tematické struktury ústavu. (Pořadí dále uváděných týmů badatelské struktury ústavu je abecední.)

Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM)

Tento tým je nový, vznikl v roce 2001 jako důsledek integrace bývalého IVVM do struktury Sociologického ústavu. Věnuje se především zabezpečení pravidelných výzkumů veřejného mínění formou omnibusových šetření (rozhovor s respondenty na větší počet obecných i aktuálních témat veřejného života) a šetří názory veřejnosti týkající se politických, ekonomických a obecných společenských témat. Výsledky šetření jsou pravidelně publikovány formou tiskových zpráv. Tento tým provádí také šetření pro potřeby ostatních týmů ústavu a pro externí subjekty s výjimkou politických či politicky angažovaných subjektů. Vedoucí útvaru je Ing. Adéla Seidlová. Pracovníky týmu jsou: Mgr. Alice Glasová, PhDr. Miluše Rezková, Ing. Jan Červenka, Mgr. Daniel Kunštát, Mgr. Jiří Vinopal, Alena Petrášková a Bc. Gabriela Šamanová.

České pohraničí

Tým je zaměřen na výzkum společenské problematiky v pohraničních oblastech v tematizaci: sociální změna, česko-německé vztahy, přeshraniční kooperace, sudetoněmecká otázka. Pozornost je věnována hodnocení současného stavu a možného vývoje spolupráce ČR a SRN v pohraničních oblastech. Na základě zkuše-

ností jednotlivých obcí a dalších empirických údajů jsou analyzovány formy přeshraniční spolupráce, možnosti jejich dalšího využití a hledány nové formy. Výzkum interních faktorů zahraniční politiky ČR systematicky a dlouhodobě sleduje specifické postoje obyvatel pohraničí k Německu a jeho roli v procesu přibližování České republiky k euroatlantickým strukturám. Vedoucím týmu je PhDr. Václav Houžvička. Pracovníky týmu jsou: Prof. ing. František Zich, DrSc., RNDr. Milan Jeřábek, PhDr. Quido Kastner, Mgr. Ondřej Roubal a Helena Gimenezová.

Současné projekty:

- Pracovní podmíněné migrace jako součást mezinárodního (přeshraničního) trhu práce ČR v kontextu evropské integrace
- Regionální identita obyvatel euroregionu Nisa
- Biografické identity obyvatel pohraničí – euroregion Nisa/Neisse (projekt SRN, ČR, Polsko)

Demografické chování obyvatelstva

Tým se zabývá studiem sociálních předpokladů a důsledků demografických procesů jak v obecné poloze demografické reprodukce, tak na úrovni konkrétního demografického chování obyvatelstva. Badatelským cílem je hodnocení vlivu nové sociální situace a nových hodnotových vzorců na reprodukční chování a na změny demografického chování obyvatelstva. Tým se v současné době zabývá výzkumem změn plodnosti a rodinného chování v souvislosti se současnou sociální transformací ČR (2001-2003). Vedoucí týmu je Doc. RNDr. Jitka Rychtařková, CSc. V týmu pracují Mgr. Dana Hamplová a Mgr. Simona Vymětalová-Pikálková.

Současné projekty:

- Změny plodnosti a rodinného chování v souvislosti se současnou sociální transformací ČR

Ekonomická sociologie

Tým patří ke čtyřem základním, výše zmíněným pilířům badatelské struktury ústavu. Rozvíjí činnost v široké oblasti mezi ekonomikou a sociologií, od teorie po empirický výzkum, konkrétně v oblasti trhu práce, mzdové a příjmové diferenciace, ekonomických nerovností

a sociální politiky. Výzkum má komparativní rozměr, je založen mj. na spolupráci s „Luxembourg Income Study“ a také rozměr politicko-institucionální, který se opírá o kontakty se Světovou bankou, ILO, UNU/WIDER, UNICEF a dalšími mezinárodními institucemi. V rámci týmu působí jeho subtým socioekonomie bydlení, který je zaměřen na sociální aspekty bydlení, analýzu postojů k bydlení české populace, deskriptci evropských systémů sociálního bydlení a příspěvků na bydlení s následnou aplikací efektivních nástrojů bytové politiky v českém prostředí. Vedoucím týmu je Doc. Ing. Jiří Večerník, CSc. Dalšími členy jsou Mgr. Petra Štěpánková, a socioekonomii bydlení se věnují Ing. Mgr. Martin Lux a Ing. Petr Sunega.

Současné projekty:

- Households. Work and Flexibility. EU Fifth Framework Project 2000-2003
- Sociální aspekty bydlení českých domácností a jejich proměna v období transformace ve světle srovnávání se situací v zemích EU

Gender a sociologie

Hlavními tématy výzkumu jsou ženy na trhu práce, ženy ve vědě, genderové role v rodině, harmonizace práce a rodiny, muž v rodině, rovné příležitosti, mateřství a porodnictví, násilí na ženách, vytváření genderových identit a transgenderismus. Tým propojuje výsledky získané z vlastních výzkumů s teoretickým studiem dané problematiky a přispívá tak k analýze různých specifických otázek s genderovou problematikou. Účast na mezinárodních komparativních projektech významně přispívá k rozvoji vědeckého oboru gender studies, k budování feministické sociologické metodologie a k realizaci konceptu rovných příležitostí mužů a žen v ČR v kontextu evropské politiky. V roce 2001 založil tým jako jeden ze svých projektů Národní kontaktní centrum – Ženy a věda. Vedoucí týmu je PhDr. Marie Čermáková, kterou zastupuje Mgr. Alena Křížková. V týmu dále pracují PhDr. Hana Maříková, Mgr. Hana Hašková, Mgr. Marcela Linková, Mgr. Radka Radimská a Eva Nechvátalová.

Současné projekty:

- Aktuální otázky formování politiky rovných příležitostí mužů a žen v souvislosti s připraveností České republiky na vstup do EU

- Ženy v české vědě – pozice ženy ve strukturách AV ČR v letech 1953-2000
- Národní kontaktní centrum – Ženy a věda
- Životní strategie v české podnikatelské sféře 90. let
- Profese, ženy a rodinné soužití – rozdíly v názorech českých mužů a žen dvou věkových kategorií

Lokální a regionální problémy

Tento tým se zabývá lokálními a regionálními souvislostmi vývoje ve společnosti. Jedním z hlavních cílů jeho výzkumných aktivit je zjištění souvislosti mezi teritoriálně specifickými faktory – lokálními a regionálními – a formováním hodnot, postojů a politických orientací. V současné době tým pracuje na výzkumu vlivu teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů (Z. Vajdová) a na výzkumu regionálního rozvoje a politiky v kontextu evropské integrace (M. Illner). Vedoucím týmu je RNDr. Tomáš Kostecký CSc., členy týmu jsou JUDr. Michal Illner, PhDr. Zdenka Vajdová, Mgr. Daniel Čermák a Mgr. Jana Stachová, PhD.

Současné projekty:

- A European Public Space Observatory
- Vliv teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů – analýza, metodologie, teorie

Sociální stratifikace

Tématem týmu sociální stratifikace je výzkum sociální struktury a jejích změn, zkoumá sociální nerovnosti a vnímání sociálních nerovností a sociální spravedlnosti, studuje relativní deprivaci a gratifikaci (vnímání sestupu a vzestupu na sociálním žebříčku). Předmětem badatelského zájmu týmu jsou i sociologická témata s přesahem do politické sociologie – formování politických názorů, postojů a hodnot svázaných se sociální stratifikací, volební chování (zejména sociálních skupin a tříd) a stranická identifikace. Kromě výzkumů úzce spjatých s těmito tématy připravuje tým sociální stratifikace v České republice také každoroční výzkumy z cyklu ISSP a první výzkum z cyklu ESS. Vedoucím týmu je Doc. PhDr. Petr Matějů, Dr., kterého v současnosti zastupuje Mgr. Klára Plecítá-Vlachová. Dále jsou členy RNDr.

Blanka Řeháková, CSc., Mgr. Martin Kreidl, Natalie Simonová a Mgr. Anna Čermáková.

Současné projekty:

- Evropský sociální výzkum – ESS
- Value Systems of the Citizens and Socio-Economic Conditions- Challenges from Democratization for the EU Enlargement
- ISSP 2002 a 2003 – rodina, národ v komparativní perspektivě; Modely vstupů do manželství

Sociologie politiky

Tým sociologie politiky se zabývá studiem základních procesů demokratického politického systému v desetiletí obnovení demokracie. Hlavními tématy výzkumu jsou vznik a stabilizace systému stran jeho podoba a současný charakter politických stran, působení nepolitické reprezentace zájmů v oblasti práce a kapitálu, fungování parlamentu a vznik, vývoj a zrání občanské společnosti. V současné době tým pracuje na projektech zaměřených na výzkum poslanců a senátorů Parlamentu ČR ve třetím funkčním období, české občanské společnosti, systému politických stran a budování Informačního a dokumentačního střediska o poslancích a senátorech Parlamentu ČR. Vedoucím týmu je Doc. PhDr. Lubomír Brokl a v týmu dále pracují PhDr. Zdenka Mansfeldová, CSc., Bc. Petra Rakušanová, Bc. Lukáš Linek a Mgr. Petra Šalamounová.

Současné projekty:

- Poslanci a senátoři Parlamentu ČR v jeho třetím funkčním období
- Informační a dokumentační středisko o poslancích a senátorech Parlamentu ČR
- České politické strany po deseti letech vývoje
- Democracy and Party Organization in Eastern Central Europe and European Political Elites in Comparison: the Long Road to Convergence

Sociologický datový archiv (SDA)

Data, zejména z kvantitativních výzkumů, jsou ukládána v nedávno vzniklém Sociologickém datovém archivu, který je zatím týmem technického charakteru, avšak s perspektivou vlastní badatelské specifiky spojené s archivováním dat a metodologickými otázkami. Jeho vedoucím je Mgr. Jindřich Krejčí a dále zde pracují

Jiří Lach a Yana Leontieva. SDA shromažďuje a zpracovává data v elektronické podobě, archivuje je a dokumentuje, a poskytuje odborné i laické veřejnosti pro výzkumnou a výukovou činnost. Aktuální informace o probíhajících výzkumech a archivovaných datech jsou zveřejňovány v čtvrtletním bulletinu SDA INFO, který tým vydává.

Současné projekty:

- Kvalita výzkumů volebních preferencí

Transformace sociální struktury

Tým transformace sociální struktury vznikl jako samostatný útvar tematickou specializací některých problémů sociální stratifikace vydělením z týmu sociální stratifikace. Zaměřuje se na zkoumání základních vývojových tendencí kulturních a sociálních změn společnosti v průběhu desetiletého trvání společenské transformace a vymezení charakteristik a strategií aktérů těchto změn. Vedoucím týmu je Milan Tuček, CSc., a v týmu dále pracují Doc. PhDr. Pavel Machonin, DrSc. (donedávna jeho vedoucí), RNDr. Lumír Gatnar, Doc. prom. fil. Miloš Havelka, CSc., Mgr. Pavlína Šťastnová, Mgr. Jiří Šafr, Mgr. Jiří Černý, PhDr. Jana Duffková, CSc. a Mgr. Markéta Sedláčková. V současné době pracuje na výzkumu ekonomických a politických elit (L. Gatnar) a na výzkumu vytváření skupinových mentalit (M. Tuček a M. Havelka).

Současné projekty:

- Vytváření skupinových mentalit v České republice po roce 1989
- Role ekonomických a politických elit v transformaci české společnosti

Veřejné mínění jako společenský jev

Tým Veřejné mínění jako společenský jev je týmem novým. Vznikl jako důsledek integrace problematiky veřejného mínění do výzkumné struktury Sociologického ústavu a má reprezentovat a rozvíjet badatelskou výzkumnou stránku problematiky. Zaměřuje se na obecné otázky tvorby veřejného mínění, na specifikum české transformace v kontextu střední a východní Evropy, problematiku vytváření evropského veřejného mínění v kontextu rozšiřování EU, na vzájemný vztah mediální politiky, veřejného mínění a volebního chování občanů. Vedoucím týmu je PhDr. Eliška Rendlová, CSc.

V týmu dále pracují Bc. František Kalvas, Mgr. Tomáš Lebeda a RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Současné projekty:

– Veřejné mínění v evropských souvislostech – informační a dokumentační středisko

Výsledky prováděných výzkumů jsou zveřejňovány ve vědeckých publikacích a v odborných časopisech v České republice i v zahraničí. Dílčí i konečné výsledky jsou prezentovány na seminářích, národních i mezinárodních konferencích. Jsou k dispozici orgánům státní správy, vzdělávacím institucím, vědecké obci, pedagogům a studentům, kteří s nimi mohou pracovat stejně jako s empirickými daty, která byla získána v rámci sociologických výzkumů.

Další aktivity ústavu

Akreditace doktorských studijních programů

Ústav uzavřel v září roku 2000 s Fakultou sociálních věd UK dohodu o spolupráci při realizaci doktorských programů v oborech sociologie a veřejná a sociální politika, která byla v roce 2002 akreditační komisí MŠMT schválena. Souběžně FSV UK začlenila šest pracovníků ústavu do svých oborových rad. Z těchto pracovníků se od podzimu 2001 tři podílejí na vedení doktorandů.

Pedagogické působení pracovníků ústavu na VŠ

Od obnovení ústavu se habilitovali čtyři pracovníci ústavu. Kromě získaných vědeckopedagogických titulů Doc. Řada pracovníků získala nové tituly PhD. či se k jejich získání připravuje. Pracovníci ústavu po celé období od jeho obnovení využívají své badatelské poznatky ve výuce na různých vysokých školách.

V roce 2001 vyučovalo na VŠ v letním semestru 10 vědeckých a odborných pracovníků ústavu, v zimním semestru 14 vědeckých a odborných pracovníků ústavu. Pracovníci ústavu vedli bakalářské práce (8), diplomové práce (23) a doktorské práce (7). Vědečtí a odborní pracovníci také zasedali u bakalářských a magisterských zkoušek (na FSV UK a PEF ČZU) a v komisi u přijímacích zkoušek k doktorandskému studiu (na FSV UK). Vědečtí a odborní pracovníci dále opoňovali baka-

lářské a magisterské práce (na FSV UK) a byli členy komise pro obhajobu diplomových prací (na UJEP).

Vzájemné členství ve vědeckých a pedagogických orgánech

Pracovníci ústavu byli členy Akademické rady Vysoké školy finančně správní, členy vědeckých rad dvou vysokých škol (Masarykovy univerzity v Brně a Univerzity Karlovy Vary) a tří fakult (Fakulty sociálních věd UK, Přírodovědecké fakulty UK a Fakulty sociálních studií MU). Dále byli členy oborových rad na Fakultě sociálních věd UK. Pedagogové ze čtyř fakult (z Filozofické fakulty UK, Fakulty sociálních věd UK, Přírodovědecké fakulty UK a Fakulty sociálních studií MU) byli naopak členy vědecké rady ústavu a jeho atestační komise.

Participace ústavu v různých institucích a organizacích

Sociologický ústav je členem zahraničních asociací International Political Science Association (IPSA), European Consortium for Political Research (ECPR), European Consortium for Social Research (ECSR). Je zapojen ve výzkumných programech International Social Survey Programme (ISSP) a European Social Survey (ESS). Oba týmy výzkumu veřejného mínění (CVVM a badatelský tým „Veřejné mínění jako společenský jev“) jsou zapojeny v Central European Opinion Research Group (CEORG) a jsou členy World Association for Public Opinion Research (WAPOR). Sociologický datový archiv je členem Council of European Social Sciences Data Archives (CESSDA).

Ústav spolupracuje s akademickými pracovišti – zejména vysokými školami – v České republice i v zahraničí, hostí zahraniční stážisty a pořádá významná vědecká setkání s mezinárodní účastí.

Vydavatelská činnost ústavu

Nově zřízeným pracovištěm ústavu je Tiskové a ediční oddělení. Vedoucí tohoto oddělení je Mgr. Jitka Stehlíková. Dále zde pracují PhDr. Jiří Vozenílek, Jiří Hrabec a Petra Řežábková. Oddělení slouží vydavatelským záměrům ústavu, zajišťuje public relations a prezentaci činnosti ústavu. Oddělení se stará o kontakt

s médií, organizování tiskových konferencí, kulatých stolů, dnů otevřených dveří, vydávání tiskových zpráv, sjednávání kontaktů s novináři a archivaci tiskových materiálů. Hlavní náplní činnosti oddělení je však vydavatelská a ediční práce, která zahrnuje vydávání periodik *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, *Data&Fakta*, *Sociologické texty – Sociological Papers*, *Historická demografie* a rovněž vydávání ústavních publikací.

Sociologický časopis/Czech Sociological Review, ISSN 0038-0288, vydávaný Sociologickým ústavem AV ČR, je jediným akademickým sociologickým časopisem vydávaným v České republice, který je impaktován ISI, a je tak citován v *Current Contents/Social&Behavioral Sciences*, v počítačové databázi *Social SciSearch* a v aktuálních oznámeních *Research Alert*. Tento časopis je vědeckým periodikem s více jak třicetiletou historií. Obsahově pojímá celou šíři sociologické problematiky a jejích teoretických konceptů, metodologií a mezioborových vazeb. Kromě teoretických disciplín souvisejících s moderní společností, s rozvojem oboru a jeho dějinami, přináší výsledky empirických výzkumů českých akademických a univerzitních sociologických pracovišť, eseistické a studentské práce a recenze české i zahraniční literatury. Autorské zázemí tvoří jak čeští sociologové, tak i řada zahraničních spolupracovníků předních jmen. Všechny články jsou anonymně recenzovány význačnými českými i zahraničními odborníky. Časopis vychází každé dva měsíce, a to čtyři čísla v češtině s anglickými abstrakty a shrnutími, dvě čísla jsou pod hlavičkou *Czech Sociological Review* vydávána anglicky. K tomu účelu pracují při redakci dvě redakční rady. Šéfredaktorem českého vydání je Mgr. Marek Skovajsa, M.A. Šéfredaktorem anglického vydání je Doc. Ing. Jiří Večerník, CSc. Výkonnou redaktorkou je Jitka Stehlíková.

Historická demografie je sborník v oboru historické demografie a sociologie. Jednotlivé příspěvky jsou věnovány historikodemografickým a historikosociologickým tématům, otázkám populace, zprávám o literatuře historické demografie, informacím o seminářích a konferencích uskutečňovaných na oborová témata. Pozornost je přednostně zaměřena na daná témata v kontextu české společnosti a na

původní práce o populačním vývoji českých zemí. Sborník vychází jednou ročně od roku 1976 v Sociologickém ústavu AV ČR za podpory Akademie věd České republiky a je určen odborným i laickým zájemcům o populační vývoj českých zemí. Články jsou v českém jazyce, některé svazky jsou vydávány také v angličtině, francouzštině nebo v němčině. Výkonnou redaktorkou je RNDr. Ludmila Fialová, CSc.

Sociologické texty – Sociological Papers (do roku 1999 *Pracovní texty – Working Papers*) jsou ústavní edicí, kterou vydává Sociologický ústav AV ČR již od roku 1989. Jedná se o studie zaměřené na výsledky projektů řešených výzkumnými týmy nebo jednotlivými pracovníky ústavu. Od vzniku edice vyšlo více než 100 odborných studií, z toho 38 anglicky. Od roku 1997 je každá studie opatřena anglickým a německým abstraktem a summary. Seznam všech dosud vydaných prací (včetně abstraktů a summary) je možné najít na webových stránkách ústavu pod odkazem na tiskové a ediční oddělení Sociologického ústavu. Redakční radu tvoří PhDr. Marie Čermáková (předsedkyně), PhDr. Zdenka Mansfeldová, CSc. a Mgr. Klára Plecitá-Vlachová. Výkonným redaktorem je Jiří Hrabec.

Na webových stránkách Sociologického ústavu vychází bulletin *Data & Fakta*, který shrnuje aktuální informace a poznatky z výzkumů uskutečňovaných v Sociologickém ústavu.

Lubomír Brokl
P. S. Poděkování za spolupráci na tomto textu náleží kolegyním Z. Mansfeldové, M. Čermákové a K. Vlachové.

Jelikož text tohoto charakteru nelze dobře připravit bez velmi důkladné heuristické přípravy, kterou nebylo možné podstoupit, autor prosí čtenáře, aby text přijali jako aproximaci k látce i tématu. A to zvláště v jeho historizujících polohách, kdy se autor po konzultacích s kolegy a po probírání některých dostupných, neúplných pramenů, opírá o vlastní paměť a vlastní dokumentaci. Autor se předem omlouvá za více než pravděpodobné nedostatky, nepřesnosti, různá opomenutí i zkreslení, která nejsou produktem manichejských úskoků a aktivního překrucování pravdy, nýbrž pouze pasivním nedostatkem dobré, vyčerpávající heuristické práce a z toho plynoucích autorových omeze-

ných znalostí na jedné straně i případných nepřesných vzpomínek na straně druhé. Druhou stranou této omluvy a vysvětlení je žádost čtenářům tohoto textu o zpětnou vazbu, o jejich připomínky, znalosti, vzpomínky a interpretaci, za něž autor také předem děkuje. Zejména období spojené s třetím zmrtvýchvstáním československé sociologie a Sociologickým ústavem šedesátých let se již s konečnou platností stává historií, jíž by bylo možné vhodným způsobem připomenout při čtyřicetiletém výročí založení Sociologického ústavu (1965- 2005)

Kontakt

Sociologický ústav AV ČR

Jilská 1, 110 00 Praha 1

tel.: +420 2 2222 1753, 2118 3111 (provolba),

fax: +420 2 2222 0143, e-mail: socmail@soc.

cas.cz, URL: <http://www.soc.cas.cz>

Ředitelka: PhDr. Marie Čermáková,

e-mail: cermako@soc.cas.cz

Zástupkyně ředitelky: PhDr. Zdenka Mansfeldová, CSc.,

e-mail: mansfeld@soc.cas.cz

Sociologický ústav AV ČR, pracoviště Ústí nad Labem

Politický zvrat, k němuž došlo v roce 1989 v Československu a dalších zemích tehdejšího sovětského bloku zahájil proměnou geopolitického rámce uspořádání střední Evropy proces kontinuálních změn, které zasáhly ekonomiku (obnova tržního hospodářství), politický systém (pluralistická demokracie) i sociální oblast (změny v sociální struktuře).

Od počátku transformačního procesu bylo zřejmé, že oblasti českého pohraničí budou zvýšenou měrou vystaveny působení všech transformačních faktorů včetně přeshraničních vlivů. Vytváření uzavřených vojenských prostorů prohlubovalo okrajovost území (negativní znaky okrajovosti území byly v úseku hranice s někdejšími západními Německem dále zvýrazněny souborem opatření vojenského charakteru (tzv. hranice dvou světů), které podporovaly zhoršenou dostupnost území z hlediska dopravní infrastruktury a snižování hustoty osídlení. S oblastí západního příhraničí se zacházelo jako se zónou příštího očekávaného ozbrojeného konfliktu mezi Východem a Západem), kterou dále zesiloval faktor poválečného odsunu německy mluvícího obyvatelstva. Negativní roli sehrál rovněž proces socializace, který neumožnil zformování střední třídy a prohloubil tak mezeru v sociální struktuře pohraničních oblastí.

Ve zcela obecné poloze charakterizuje pohraničí periferní poloha ve vztahu k centru, v našich podmínkách zpravidla specifické přírodní a klimatické podmínky (velký podíl

horských oblastí), ale také socio-kulturní diskontinuita (populačního vývoje i osídlení) způsobená poválečnou směnou obyvatelstva. Osidlovací procesy pohraničních území po odsunu Němců probíhaly značně nerovnoměrně, což mělo nepříznivé důsledky jednak pro strukturu a hustotu osídlení pohraničních oblastí, jednak to vytvořilo méně příznivou (až na výjimky některých měst jako Liberec) sociální a vzdělanostní strukturu.

Procesy formování nového českého obyvatelstva v pohraničí byly navíc deformovány důsledky kolektivizace zemědělství, socializace drobného podnikání a s tím spojenými politickými zásahy do územní celistvosti (například administrativně správní reforma z roku 1960). Některé části pohraničních území se dodnes potýkají s následky těchto vlivů (např. Šluknovský výběžek, Krušné hory, Tachovsko aj.). Například ještě obtížnější a pomaleji než v celku české společnosti se zde obnovuje střední třída, jejíž schopnost vytvářet a podporovat kontinuitu a dynamiku vývoje společnosti představuje v podmínkách pohraničí cenný a potřebný faktor sociální i národní stability. Tyto a další souvislosti transformačních změn a zahraničních vlivů v pohraničí je potřebné z vědeckých i praktických důvodů systematicky zkoumat.

Již v průběhu roku 1990 byl v rámci tehdejšího Sociálně ekonomického ústavu ČSAV v Ústí nad Labem zformován výzkumný projekt *České pohraničí v procesech evropské integrace*, který reflektoval jednak historickou dimenzi vývoje pohraničních oblastí, jednak nejnovější trendy, k nimž vedle transformace ekonomiky a politického systému v podmínkách česko-německého pohraničí zejména patří

důsledky rozvíjejících se přeshraničních styků (včetně aktivit některých skupin odsunutých Němců). Přeshraniční vztahy jsou součástí spontánních integračních procesů a významnou měrou modifikují roli území nejen ve vztahu k vnitrozemí, ale v tomto případě také směrem k sousedním státům SRN a Rakousku a celé Evropě. Od počátku práce týmu bylo území výzkumného zájmu (pohraničí) vymezeno jako území okresů bezprostředně přiléhajících se státní hranici Německa a Rakouska. Jde většinou o území, kde v poválečném období došlo k úplné, nebo podstatné *směně obyvatelstva a z ní plynoucí diskontinuitě populačního vývoje a osídlení*.

V první etapě let 1990 až 1991 působení týmu *Pohraničí* zahrnovaly výzkumné aktivity rovněž česko-rakouské pohraničí. Později se výzkum z kapacitních důvodů soustředil jen na pohraniční oblasti sousedící s německými spolkovými zeměmi, Saskem a Bavorskem. Zde se jako projev přeshraniční spolupráce postupně ustavily euroregiony Nisa/Neisse/Nysa (trilaterální sdružení, v němž je zastoupena česká, německá a polská strana), Labe/Elbe, Krušnohoří/Erzgebirge, Chebsko/Eggenis a Šumava/Böhmerwald/Mühlviertel. Vzdor *teritoriální redukci tématu pohraničí* zůstává záběr týmu rozsáhlý s ohledem na délku společné hranice ČR-SRN, která činí 1000 kilometrů a představuje nejdélší společnou hranici Německa s kterýmkoliv sousedním státem. V této počáteční fázi výzkumu navázal tým *Pohraničí* užší spolupráci s katedrou hospodářské geografie Univerzity v Bayreuth (Prof. J. Maier) a podílel se na řešení mezinárodního projektu *Analýza vazeb mezi severním Bavorskem a západními Čechami* (část Postoje obyvatel Chebska k Němcům).

V roce 1993 byl v rámci transformace někdejší Československé akademie věd na Akademii věd České republiky zrušen Sociálně ekonomický ústav ČSAV v Ústí nad Labem a při závěrečném hodnocení bylo doporučeno vedením Akademie věd zachovat výzkum pohraničí jako jedinou část jeho programu. Vzhledem k obsahové návaznosti na výzkum regionální problematiky a společenskou potřebu výzkumu česko-německých vztahů nabídlo vedení Sociologického ústavu AV ČR začlenit ústecké pracoviště do struktury ústavu a přispě-

lo tak k zachování výzkumného programu, který později získal na významu v širším kontextu česko-německých vztahů.

V letech 1993-1995 byl v rámci tohoto pracoviště řešen projekt GA ČR *České pohraničí v procesech evropské integrace*. Zkoumány byly sociální změny vyvolané pádem železné opony a otevřením vůči sousednímu Německu a světu vůbec, což přineslo významný růst sociálních kontaktů jak na občanské úrovni (neinstitucionalizovaná podoba), tak růstu kontaktů formalizované spolupráce institucí, orgánů státní správy a samosprávy, měst, obcí, ustavení euroregionů apod.

Ukázalo se, že vývoj pohraničí podmiňuje přetrvávající nerovnoměrná ekonomická struktura ale také například špatná dopravní dostupnost komplikuje proces propojování přehranických územních systémů sousedících zemí. Projekt rovněž upozornil na prokazatelnou nerovnost sociálních systémů a vazeb, které signalizují zhoršenou kompatibilitu a bariéry v řadě ukazatelů. Na občanské úrovni je to především relativně malá jazyková vybavenost, výrazně nižší parametry české životní úrovně v relaci ČR/SRN, ale také negativní působení *historické paměti* charakterizované pojmy *okupace a odsun*. Dílčí sondy naznačují pozitivnější postoj společenských elit vůči Německu, přestože v zásadních aspektech vzájemných vztahů (např. názor vliv Německa na integraci ČR do západoevropských struktur) se postoje elit a občanů do značné míry shodují.

Ve druhé polovině devadesátých let se zformoval výzkumný program týmu *Pohraničí* do následujících obsahově provázaných bloků, které zůstávají i v současnosti jeho *výzkumným záměrem*, byť s určitými modifikacemi danými aktuálním vývojem vnějšího i vnitřního rámce pohraničních oblastí (vstup ČR do Evropské unie, nové územně správní uspořádání státu aj.). V obecné podobě lze tento záměr členit následovně:

– *Změny sociální struktury* (včetně její historické dimenze – vysídlení německy mluvících obyvatel pohraničních oblastí po roce 1945), procesy vytváření nového přeshraničního občanského společenství na lokální a regionální úrovni, nositelé přeshraničních vazeb, vznik nových sociálních skupin (*pendleři*, podnikatelé), důsledky sociální dife-

renciace. Z hlediska formování sociální struktury daného území jsou významné studie *průběhu osidlovacích procesů*, které následovaly po transferu německy mluvících obyvatel, který byl v zásadě uzavřen koncem roku 1946. Detailní pohled na proces osidlování v konkrétních historických podmínkách vybraných *mikroregionů* poskytuje možnost hlouběji charakterizovat vztahy mezi Čechy a Němci v oblasti takzvané "vnitřní" etnické hranice (okraj původně jazykově smíšeného území přiléhající k oblastem vnitrozemí) v předválečném období.

- *Změny v území zahrnující důsledky otevření hranic, ekonomickou restrukturalizaci pohraničních oblastí s důrazem na problematiku starých průmyslových regionů (Severočeské hnědouhelné pánve event. Podkrušnohoří), vytváření přeshraničního trhu práce, důsledky přílivu zahraničního kapitálu a sociální důsledky nových ekonomických aktivit.*
- *Změny v postojích a myšlení obyvatel pohraničí zahrnující specifiku hodnotových a postojových struktur, proces formování etnické tolerance, národního vědomí a identity, interetnické vztahy a specifiku postojů k Německu.*

V zásadě lze říci, že zaměření výzkumné práce a projektu současně vyjadřuje určitou vnitřní specializaci přístupu k tématu pohraničí, z níž se rovněž odvíjí metodika a obecný koncept práce. Postupně se v týmu vyhranily tyto aspekty problematiky pohraničí formující témata i zaměření týmu: sociologicko-historický, politologický a geograficko-ekonomický.

Dalším příspěvkem ke zkoumání vztahů obyvatel pohraničí k fenoménu německého sousedství byl třetí projekt (1997-1999) Ministerstva zahraničních věcí ČR *Reflexe sudetoněmecké otázky a postoje obyvatelstva českého pohraničí k Německu* (řešitel V. Houžvička). Výzkum přinesl poznatky o aktuální podobě historické paměti, obsahující mimo jiné faktor historické zátěže aktuálních česko-německých vztahů (vnímání tzv. sudetoněmecké otázky) a zachytil okolnosti i dynamiku formování postojů k Německu jako spojenci v Severoatlantické alianci a vlivnému aktérovi evropských integračních procesů. Výstupy projektu byly bezprostředně využity jako argumenty podporující stanovisko české strany

při dojednávání obsahu česko-německé Deklarace.

V letech 1998-2000 byl s podporou GA ČR řešen projekt *Nositelé přeshraniční spolupráce na česko-německé hranici* (řešitel F. Zich), zaměřený na poznání spontánních přeshraničních vazeb česko-německé spolupráce na občanské úrovni. Na základě empirických šetření dospěl k závěru, že vztahy mezi lidmi a institucemi v přeshraniční dimenzi vztahů ČR a SRN nemají dosud dostatečně konzistentní podobu a tvoří nadále pouze volné „přeshraniční společenství“. Pozitivní je trend rostoucí frekvence osobních kontaktů a jejich postupná proměna v pevnější sociální vazby. Výstupy formulovaly některé faktory stimulující nebo komplikující vytváření přeshraničních vazeb. Charakterizován byl sociální typ „nositel přeshraniční spolupráce“.

Při realizaci dlouhodobého projektu (1999-2001) *Postavení pohraničí v regionálním rozvoji České republiky se zřetelem k zapojení ČR do evropských struktur* (řešitel M. Jeřábek) byl tým *Pohraničí* koordinátorem pracovního sdružení akademických institucí, jež se na realizaci podílely (geografická pracoviště univerzit v Plzni, Praze, Brně, Ostravě a Ústí nad Labem). Výzkum poskytl systematické komplexní posouzení jednotlivých faktorů ovlivňujících *dynamiku územního rozvoje* všech pohraničních oblastí České republiky se sousedními státy, jejich demografické charakteristiky, úroveň zátěže životního prostředí, strukturu a ukazatele vývoje trhu práce, dopravní infrastrukturu včetně budování hraničních přechodů aj. Projekt byl realizován s podporou grantu MZV ČR a posléze GA ČR.

Na sledování konkrétního vývoje na takzvané *vnější hranici Evropské unie* se zaměřil projekt *Pohraničí jako prostor zprostředkování*, realizovaný v česko-saském pomezí v letech 1997-99 za spolupráce partnerů z Drážďan. Tentokrát se cílovou skupinou výzkumu stali starostové obcí a jejich názory na úroveň a formy česko-německé spolupráce na komunální úrovni. Posouzeny byly rovněž přeshraniční projekty v různých oborech napomáhající vzájemnému porozumění a umožňující vytváření trvalé sítě kontaktů (*networking*).

Zcela novou dimenzi vzhledu do problematiky pohraničí přinesl mezinárodní projekt

Biografické identity obyvatel euroregionu Nisa /Neisse koncipovaný a vedený prof. P. Alheitem z Univerzity v Göttingen. Cílem trilaterálního německo-česko-polského mezinárodního projektu využívajícího kvalitativní techniky výzkumu je *multigenerační srovnání* převratných historických událostí a jejich odrazu v individuálních osudech obyvatel území, které bylo intenzivně vystaveno sociálním důsledkům politických změn (posuny hranic, vysídlení Němců, přesídlování Poláků a Čechů, změny občanství, politické represe aj.). Výzkumné práce byly zahájeny v roce 2000. V současné době jsou k dispozici dílčí národní výstupy směřující ke komparaci získaných poznatků, které umožní dospět k poznání rysů národní identity i jednotlivých národních mentalit a jejich projevů ve specifických podmínkách dotyku okrajových území tří států ČR, SRN a Polska (Trojzemí/Dreiländereck – prostor euroregionu Nisa). Výzkum bude dokončen společnou mezinárodní publikací v rámci řešení projektu GA ČR *Regionální identita obyvatel euroregionu Nisa* (2002-2003, řešitel F. Zich).

V roce 2002 se rozšířil – opět ve spolupráci s dalšími akademickými geografickými pracovišti – vědecký záměr týmu *Pohraničí* o téma *Pracovní migrace obyvatelstva jako součást mezinárodního (přeshraničního) trhu práce* (řešitel M. Jeřábek).

Na významu získává tento faktor jednak v důsledku globalizačních procesů obecně, dále potom specificky v podmínkách Česka a českého pohraničí, kde se toto území uplatňuje jako cílové, tranzitní i zdrojové. Projekt vychází z očekávaného procesu postupného propojování s ekonomikami sousedních států, především Německa. Tento trend přímo ovlivní

sociální strukturu pohraničních oblastí (ale také zaměstnanecské chování v daném území) a bude akcelarovat zejména po vstupu České republiky do Evropské unie.

V teoretické oblasti pokračuje průběžně rovněž úsilí o vypracování „celostního“ obrazu fenoménu pohraničí zaměřené hlavně na hlubší poznání etnických stereotypů v konkrétních podmínkách teritoriální blízkosti a kulturní difference českého a německého prostředí. Pozornost se zaměří rovněž na problémy sociální koheze, etnické/národní identity jednotlivých sociálních skupin a průběh „postmoderní“ fáze formování lokálních společenství pohraničních území českých zemí (etnický klid, sociální a ekonomická dynamika okrajového území, postupné vyrovnání či prohlubování rozdílů mezi centrem a periferií).

Tým *Pohraničí* průběžně vstupuje do vazeb mezinárodní spolupráce s řadou akademických pracovišť a spolupracoval na projektech univerzit v Cambridge, Birminghamu, Gifu, Mnichově, Wroclawi, Erfurtu, Drážďanech, Chemnitz a Bayreuthu. Významnou součástí aktivit týmu je výuka předmětů sociologie, politologie a geografie na fakultách Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.

Václav Houzvička

Kontakt:

Sociologický ústav Akademie věd ČR

Pracoviště Ústí nad Labem

Střibnické nivy 2, 400 11 Ústí nad Labem

tel. +420 47 2772 754

e-mail usti@soc.cas.cz

www stránky: <http://www.soc.cas.cz/sou/cleneni/usti-f.htm>

Vedoucí: PhDr. Václav Houzvička

e-mail houzvick@soc.cas.cz

Peripetie Masarykovy české sociologické společnosti (nejen v letech 1989-2002)

Ačkoliv úkolem tohoto informativního textu je zpráva o činnosti *Masarykovy české sociologické společnosti* v posledních deseti letech, lze se jen obtížně obejít bez orientačního pohledu do minulosti – a není to dáno jen osobní „historickou obsesí“ autora: minulost umožňuje srovnání, zneklidňuje, nabádá a kárá, ale sou-

časně uvádí na pravou míru zbytečně traumatické pocity, jež se nás občas zmocňují, srovnáváme-li v paměti (a bez pohledu do pramenů) „zlatá léta“ minulá s pochmurnou současností a ještě temnějším výhledem do budoucna.

Nutný pohled na léta minulá

Sdružení sociologů do jakési profesionální obce (či tradičněji řečeno – „komory“) počíná rokem 1925, kdy byla v lednu z iniciativy Emanuela Chalupného ustavena *Masarykova*

sociologická společnost, jejímž prvním předsedou se stal první profesor sociologie na Univerzitě Karlově Břetislav Foustka. Společnost pořádala přednášky, besedy a setkání na témata velice různorodá, ale zdá se, že vždycky zajímavá: J. L. Fischer přednášel na téma Společnost třídní či beztřídní, Karel Galla O součinnosti sociologie s naukami náboženskými, Jindřich Frohmann O nábytku jako výtvaru sociologickém a uměleckém... atd. Společnost vykračovala také do veřejnosti – v roce desítky let československé státnosti, v roce 1928, uspořádala cyklus přednášek *Otázky moderní sociologie*, který byl pozoruhodným dokladem tehdejší podoby sociologie „abstraktní“ (téma: sociální instinkty, skupiny, životní cyklus, vývoj národů, pojetí pokroku a základy sociální patologie) a „konkrétní“ (mužství a ženství ve společnosti, sociologie rodiny, problém homosexuality, sociologie náboženství, morálky, umění, národa, novin a rozhlasu, veřejného mínění, ale také vůdcovství, lidské bolesti a štěstí a šílenství z hlediska sociologického). Prostý přehled témat nás přesvědčuje, že motivy jsou konstantní, proměnlivé je pouze jejich pojetí.

Pro české spolkaření je ovšem příznačné, že trpí vnitřními krizemi a schizmaty, a to i v době, kdy spolek (v tomto případě *Masarykova sociologická společnost*) má 48 řádných a 80 mimořádných členů. V roce 1937 se totiž od *Masarykovy sociologické společnosti* oddělila „pražská skupina“ vedená profesorem Josefem Králem, která ustavila *Společnost pro sociální bádání* (1937) s vlastním časopisem (*Sociální problémy* – vycházel ale již od roku 1931). V roce 1940 samozřejmě společenství sociologů ztrácí přídomek „Masarykova“ společnost, mění se v *Sociologickou společnost*, aby se v roce 1946 sice obnovilo, ale pouze v Brně – *Masarykova sociologická společnost* dostala dokonce do vínku jiný přídomek, totiž „se sídlem v Brně“. Tam také pokračovala ve vydávání „oficiálního“ časopisu *Společnosti* – *Sociologické revue*, jež byla založena jako čtvrtletník v roce 1930 (ostatně prvním vydavatelem byl Sociologický seminář Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a redigoval ji neúnavný Arnošt Inocenc Bláha spolu s J. L. Fischerem a E. Chalupným). *Společnost pro sociální bádání* přežila i nacistický protek-

torát (měla okolo 20 členů, kteří se aktivně scházeli a diskutovali), formálně vlastně nezánikla nikdy. Pokusy o její spojení s nově vzniklou *Československou sociologickou společností* při Československé akademii věd (byla založena 10. 4. 1964) byly neúspěšné, i když Josef Král byl zvolen v roce 1968 jejím čestným předsedou. Důvody jsou vcelku pochopitelné: nově vzniklá ČSSS při ČSAV byla sice výrazem jakéhosi duchovního posunu, proměny intelektuálního klimatu v tehdejší Československé socialistické republice, byla skutečně na „straně a vládě“ vyvzdorována, nicméně její existence byla podmíněna konformitou vůči vládnoucí ideologii – konformitou zčásti vnučenou, zčásti spojenou s iluzí, že socialismus je možné proměnit (v neposlední řadě pomocí „sociologických prostředků“) ve snesitelný a konec konců lidský režim. Právě odpor k této konformitě členy Králový *Společnosti* vedl k tomu, že se s ČSSS nikdy neintegrovali – další společenský a politický vývoj v zemi i v ČSSS jim měl dát za pravdu.

V době svého vzniku, tedy v roce 1964 (prvním předsedou byl zvolen Jaroslav Křofáč), měla ČSSS 748 členů – je přirozené, že to nemohli být a nebyli profesionální sociologové, z nichž většina po únoru 1948 emigrovala nebo byla z veřejného života vyloučena, sociologie sama byla – jak je starší generaci sociologů důvěrně známo – prohlášena a pokládána za „buržoazní pavědu“, za nadbytečný intelektuální produkt degenerované buržoazní vědy, kterou marxisticko-leninská teorie přece k ničemu nepotřebuje. Byli to tedy sociologové-amatéři, sociologové-nadšenci a sociologové-převlékači, totiž ti, kteří chtěli aspoň jménem „sociologie“ pozměnit svou minulost spojenou obvykle s takovými (dnes již málo pochopitelnými) obory, jako byl „vědecký komunismus“ nebo „vědecký ateismus“. Ti poslední netušili, jak málo prozíraví jsou – čas opravdové změny totiž ještě nenastal.

Uvádím tyto skutečnosti ze dvou důvodů:

1. aby bylo patrné, že „masová“ *Sociologická společnost* byla příznakem jak dobové konjunktury, tak upřímného zájmu veřejnosti o sociologii, což s sebou nutně neslo i to, že *Společnost* byla vnitřně neobyčejně diferencovaná – ani ne tak názorově (a vůbec již ne „paradigmaticky“), jako spíše profesionální

úrovní, mírou postupně získávané profesionality,

2. aby se nepěstoval mýtus, že *Sociologická společnost* 60. let byla jakýmsi pokračováním násilně přerušené kontinuity: nebyla, protože vznikala na základě jiných ideových zdrojů a podnětů (marxismus, neomarxismus, západní levicová sociologie, ale i neopozitivismus ve vazbě na empirický výzkum) a sdružovala z větší části generaci, která již neprošla ani Bláhovým, ani Královým „sociologickým seminářem“. Ojedinelé pokusy (iniciované zejména Pavlem Machoninem) integrovat „starou gardu“ do nové struktury (například Josefa Krále, J. L. Fischera, ale také Karla Gallu) byly úspěšné jen částečně, i když svou manifestační a zčásti věcnou funkci měly.

Masová *Společnost* rozvinula mnohostrannou činnost, vytvořilo se 12-15 sekcí pro řadu sociologických odvětví, konaly se semináře, konference, ba sjezdy, byli zvaní zahraniční sociologové z východu i ze západu a zdálo se, že se sociologické nebe vyjasňuje na všech stranách.

Rok 1968 byl však zlomovým rokem nejen svým průběhem, ale zejména svými důsledky. Je nepochybné, že na průběhu tzv. Pražského jara měla svůj podíl i sociologická obec, ostatně zaplatila za to přiměřenou cenu. Dobově přiměřené ocenění jí dal tehdejší historik československé sociologie, který napsal, že „*Československá sociologická společnost* brzy ztrácela charakter socialistické vědecké instituce a v krizových letech se dala plně do služeb pravicových sil“... Komu čest, tomu čest. Výsledkem byla „přeregistrace členů“ *Společnosti*, akt, který samozřejmě neměl žádný právní podklad, ve Stanovách o žádné přeregistraci nikdy nebylo ani slovo, šlo tedy o kamuflované, ale faktické vylučování těch, kteří „politicky neobstáli“: po „přeregistraci“ klesl počet členů z původních 1100-1200 členů v roce 1968 na 432 (v roce 1972). Velmi podstatný a zaznamenaníhodný je ale tento fakt: po listopadu 1989 se všechny dokumenty o „přeregistraci“ jaksi záhadně ztratily, takže se nedá dokumentovat, ani kdo tuto akci vedl, ani kdo ji inicioval, ba ani kdo na ni konkrétně doplatil – rekonstrukce by byla tak složitá, že její efekt by neodpovídal vynaložené námaze.

Jak už je dobrým českým zvykem, *Společnost* se nakonec vnitřně regenerovala a postupně se proměnila v jakousi „paralelní strukturu“, která umožňovala aktivní práci v oboru – alespoň v podobě přednášek, účasti na seminářích, rozvoji interpersonálních kontaktů atd. – i těm, kteří z profesionálních struktur (z Akademie věd, z vysokých škol, z některých výzkumných ústavů) byli nuceni odejít a jimž bylo znemožněno publikovat a veřejně vystupovat. V této své nezastupitelné roli sehrála i těžce pošramocená *Sociologická společnost* mimořádně pozitivní úlohu, protože udržovala jakousi vnitřní personální a profesní kontinuitu i přes vůli mocných. Její „volené orgány“ byly ovšem předem nominovány dokonce sekretariátem Ústředního výboru KSČ, ale to byla jen nepatrná daň za relativně svobodomyslné ovzduší, které se postupně ve *Společnosti* vytvářelo – v neposlední řadě díky kontaktům se slovenskými kolegy.

Společnost totiž byla – jako většina ostatních institucí tehdejšího Československa – asymetrická. Existovala *Československá sociologická společnost* a samostatná *Slovenská sociologická společnost*, která však neměla „český analogon“. Tehdy jsme to jako anomálii ani nepocíťovali a v činnosti *Společnosti* se to nijak negativně neprojevovalo.

V závěru „normalizačního období“ měla ale *Sociologická společnost* sehrát ještě jednu nikoliv nedůležitou dramatickou hříčku, kterou jako by inscenoval sám Václav Havel (který arcit' o existenci *Společnosti* neměl asi povědomí): v prosinci roku 1988 se konala Valná hromada *Společnosti*, která měla mimo jiné zvolit své orgány, tedy de facto stvrdit kandidátku navrženou „stranickými orgány“ (což se vědělo, ale mluvit se o tom nesmělo). Jako blesk z čistého nebe se objevil návrh (podal jej Hynek Jeřábek), aby se nehlasovalo o předem navržené kandidátce, ale aby se navrhla nová nominace – z pléna. Důsledkem tohoto nebyvale demokratického aktu bylo ovšem to, že do Hlavního výboru nebyli zvoleni – až na tři výjimky – žádní z navržených a stranicky posvěcených kandidátů a naopak byli zvoleni někteří dosud zcela marginalizovaní členové sociologické obce. Na pomstu již ale nebyl ani čas a snad ani odhodlání a chuť.

Léta 1989-2002

Během roku 1989 zakládá Josef Alan polooficiální *Sociologickou iniciativu*, která začíná pracovat na projektech alternativního vývoje československé společnosti (nelze samozřejmě zamlčet, že v té době bušila i do českých vrat sovětská „perestrojka“ a „glasnost“). Brzy po 17. listopadu 1989, konkrétně 7. prosince, vzniká *Sociologické fórum*, jehož prvními mluvčími jsou Josef Alan, Martin Potůček, Jiří Musil a Miloslav Petrusek. Fórum se vymezuje ve vztahu k oficiální *Sociologické společnosti* jako otevřenější (jejími členy se mohou stát nejen profesionální sociologové, ale i studenti a zájemci o sociologii), jako radikálnější (žádá personální změny, mluví se dokonce o „etickém perfekcionismu“) a jako vstřícnější k jiným vědním oborům (spolupracuje s Ekonomickým fórem, Zdravotnickým fórem aj.). Je dokonce vypracován projekt revitalizace oboru (návrat vyloučených do akademických a vědeckých struktur, radikální změna struktury výuky sociologie a samozřejmě zrušení oficiálně akreditované „marxisticko-leninské sociologie“ jako studijního oboru) a schéma prací na „výhledech sociálního vývoje ČSSR po listopadu 1989“.

Počáteční euforie postupně opadla, *Sociologické fórum* stejně jako analogická fóra ukončilo svou činnost v květnu 1990 a zdálo se, že nastal nejhodnější čas pro revitalizaci *Sociologické společnosti*. Stalo se tak zčásti. Především dlužno zdůraznit, že do *Sociologické společnosti* se vrátila většina těch, kteří byli v minulých letech z oboru vyhnáni a různým způsobem diskriminováni, na druhé straně však nikdo z ní nebyl ani vyloučen, ani „kádrován“; nejkompromitovanější z obce odešli sami a ti, kteří se pokládali za „marxisty duchem“, nebyli žádným způsobem ostrakizováni. Zda to všechno tak bylo dobře nebo ne, je předčasné soudit.

Není však možné pominout elementární fakt, že vnější podmínky pro „spolkovou činnost“ se změnily a že původní funkce, které *Společnost* plnila (šíření povědomí o sociologii ve veřejnosti, vzájemná výměna informací, rozvoj jednotlivých konkrétních disciplín na horizontální úrovni, tj. na úrovni kontaktů mezi prostorově oddělenými pracovišti, ale i prosté rozvíjení mezilidských vztahů v sociologické

obci), na sebe vzala věcně i personálně více či méně restrukturovaná a nově vzniklá pracoviště, zejména znovu ustavený *Sociologický ústav* a katedry sociologie vysokých škol včetně nových kateder na nových fakultách. To na jedné straně obor obecně oživilo, na druhé straně vyvolalo nutně podstatně menší poptávku po aktivitě *Společnosti* samotné. Obecně můžeme tento proces charakterizovat jako vnitřní diferenciaci sociologické obce z hlediska dělby práce – některé funkce se osamostatnily (zejména organizovaná setkávání, pořádání seminářů, realizace konferencí), některé zanikly, některé se vytvořily nově (nakladatelská činnost sociologické literatury), ale mimo *Sociologickou společnost*. Nezmínit je alespoň v tomto kontextu by ovšem znamenalo podstatně zkuslení pohledu na činnost a podobu celé sociologické obce a jejích aktivit.

Slovenská sociologická společnost se osamostatnila dříve, než se rozpad společný stát, čímž se v podstatě jen delegitimizovala existující asymetrie: po odchodu *Slovenské sociologické společnosti* ze „svazku“ *Československé sociologické společnosti* vzniká v České republice vlastně nová společnost, která se vrací k tradičnímu názvu a přijímá jméno zakladatele oboru v Čechách - T. G. Masaryka.

Proměny společenských funkcí naší *MČSS* se odrazily i v tom, že z iniciativy Jana Řeháka byly vypracovány nové stanovy, které lépe odrážely její aktuální („transformovaný“) stav, možnosti i perspektivy. Jednou z významných změn bylo to, že funkce předsedy se volila tak, že se současně *per rollam* volí tři místopředsedové, kteří se v dohodnuté posloupnosti po roce ve funkci předsedy střídají: tento postup se ukázal jako efektivní a sociologická obec jej akceptovala.

V první polovině 90. let se dařilo ještě realizovat jak velké, tak dílčí akce. V letech 1990 a 1992 proběhla Valná shromáždění s průvodními vědeckými konferencemi, v květnu 1995 z iniciativy Martina Potůčka a Miloslava Petruseka se uskutečnila konference *Československá sociologie 1945–1995*, která rekapitulovala ve vzpomínkách účastníků minulých dějů i v analytických referátech peripetie poválečného vývoje československé sociologie – tentokrát již jen se symbolickou účastí slovenských kolegů.

V listopadu 1995 z iniciativy Jiřího Burianka, Pavla Machonina a Martina Potůčka se uskutečňuje konference o *transformaci české společnosti*. Z velkých akcí tohoto období nutno připomenout ještě *Slovensko-české dny v roce 1999* (z české strany se aktivně účastnili zejména Pavel Machonin, Milan Tuček, Eliška Rendlová, Zdena Mansfeldová, Jiří Večerník, František Zich aj.). V únoru 2000 se konalo Valné shromáždění, které uzavíralo vědeckou konferenci o sociologických aspektech postavení České republiky v Evropě a o modernizačních procesech probíhajících v české společnosti. Konečně v listopadu 2000 se konalo setkání věnované masarykovskému výročí *TGM a soudobá světová sociologie* (hlavní referáty přednesli Jiří Musil, Miloslav Petrusek a slovenský kolega Robert Klobucký).

V polistopadovém období značně poklesl rozsah činnosti dřívějších 13 sekcí – nepochybně znamenitě si počíná sekce sociální patologie vedená Kazimírem Večerkou a sociologie zemědělství vedená Věrou Majerovou (uveďme pro ilustraci aspoň Český venkov na přelomu tisíciletí, seminář organizovaný v kooperaci s Nadací Antonína Švehly, Českou zemědělskou společností, českou pobočkou Evropské společnosti pro rurální sociologii aj. – 1997), ale i sekce integrálního studia člověka vedená Alexandrem Fázikem a Martinem Matějů. Z aktivit sekce pro sociální patologii, která si nepochybně uchovala nejjednoznačnější kontinuitu a současně radost ze společného dělného setkávání, uvádím: Sociální patologie včera, dnes a zítra (1994), Dynamika sociálně patologických jevů v současnosti (1996), Dny sekce sociální patologie (1998), Asocialita a antisocialita mladých lidí (2000) a další.

MČSS byla v kontaktu s Evropskou sociologickou asociací (evropská konference v Amsterodamu byla zastoupena i našimi sociology) a Jiří Musil se stal na sklonku 90. let předsedou sdružení evropských sociologů. V roce 1999 v Praze proběhlo zasedání výzkumného výboru 19 International Sociological Association pod názvem *Sociální změny a reakce (odpovědi) sociální politiky* za aktivní účasti našich sociologů (Večerník, Sirovátka, Potůček aj.).

Mimořádně pozitivní integrační, informační i společenskou roli sehrály tzv. *Gellne-*

rovské semináře, jež na počest významného britského sociologa a antropologa českého původu inicioval v polovině 90. let Jiří Musil spolu s Petrem Skalníkem, kteří semináře nadále programově a koncepčně vedou. Témata seminářů se pohybují na široké škále od problematiky filozofie dějin přes obecné i speciální sociologické a antropologické otázky k diskusím o závažných literárních textech našich oborů: reálná, nikoliv pouze deklarovaná interdisciplinarita a vysoká účast na akcích je svědectvím toho, že sama tradice setkávání není ani zdaleka anachronická – jde o to ji oživit novou a atraktivní náplní. Gellnerovským seminářům se to bez vnějšího podbízení dokonale podařilo.

Sluší se zmínit, že Sociologická společnost vydávala po většinu doby své existence interní zpravodaj (jmenoval se *Zprávy, Zpravodaj ČSSS, Zpravodaj MČSS, Bulletin* a dnes zase *Zpravodaj* – jeho revitalizace se z iniciativy Jiřího Musila a při podpoře Ladislava Čerycha ujal Lubomír Kotačka), na rozdíl od prvorepublikových společností (obou – „pražské“ i „brněnské“) však nikdy neměla svůj vlastní odborný orgán: *Sociologický časopis* vydával a vydává Sociologický ústav Akademie věd, krátký čas, na počátku 90. let, vycházející *Sociologický obzor (S-obzor)* byl výsledkem činnosti a aktivity Josefa Alana a spřízněných duší, *Sociologické aktuality* pak výsledkem činnosti Aleny Vodákové, Hany Maříkové a Jiřího Ryby. *Sociologické aktuality* si šíří záběru i schopností kombinovat různé literární žánry získaly poměrně širokou čtenářskou obec i mimo sociologické kruhy – jejich předčasné uzavření činnost je výpovědí o neutěšených poměrech materiálních, ale i o přetížnosti sociologů v souvislosti s přestavbou oboru v různých standardních institucích. Dodnes však jsou pozoruhodným svědectvím o době a její sociologické reflexi, svědectvím málo využitým k retrospektivnímu pohledu. V posledních letech mladí sociologové vydávají dokonce časopisy svoje, tak trochu „alternativní“ a rozhodně kvalitní (*Biograf, Cargo*).

Nemá smysl stavět se do pozice poněkud komické figury, pro niž Horatius kdysi vymyslel případné označení *laudator temporis acti*: na některé události i časy lze vzpomínat s oprávněnou nostalgií, vcelku je však nutné vzít na

vědomí, že mnohé z dosavadních forem práce se přes všechno úsilí předsedů a funkcionářů z let 1989–2002 prostě přežily, protože byly plně substituovány aktivitami jiných institucí nebo byly vytlačeny na okraj života sociologické obce. Zdá se, že jediná možnost, jak život *Společnosti* učinit opět nejen přitažlivým, ale pro sociologickou obec smysluplným, je získat mladou generaci, třebaš ustavením samostatného *Akademického odboru*, jak tomu kdysi bývalo, redefinovat náplň práce a pokusit se oživit činnost nejen některých důležitých sekcí (metodologické, teoretické), ale především *mimopražských odboček* – kdysi pracovaly a byly respektovány v kulturním milieu Brna, Hradce Králové, Olomouce, Ostravy, Českých Budějovic a Ústí nad Labem. Dnes, kdy téměř v každém větším městě máme univerzitu, by se práce pro sociology všech generací našlo dost a dost.

Jistě, finanční poměry jsou nepříznivé – ale kdy příznivé byly? V roce 1937 psal jednatel *Společnosti* ve výroční zprávě, že „hostejnost veřejnosti naší a fondů k práci sociologické je příslovečná“. O stavu věcí dnes svědčí skutečnost, že naše společnost je asi jednou z mála, která má vlastní dobře fungující počítačovou techniku a na jejíž vlastní webové stránky si asi budeme muset ještě nějaký čas počkat. Musíme věřit, že naše problémy nakonec vyřeší trh, na němž bychom mohli – budeme-li mít na mysli trh idejí – konec konců dost slušně obstát...

Velice nerad bych zapomněl na téma v sociologii velice frekventované, nikoliv však v tomto kontextu, totiž na podíl a roli žen, „ženského elementu“, ženského ducha v životě sociologické obce. Zatímco po celou dobu první republiky nebyla ve výboru *Společnosti* nikdy ani jedna žena (spolupracovala s ní ale docentka Albína Dratková a některé její akce z pověření svého otce navštěvovala Dr. Alice Masaryková), poválečná *Společnost* byla v tomto ohledu vyrovnanější a po listopadu 1989 měla po tři funkční období dokonce předsedkyni. A nedocenitelnou, protože neviditelnou práci odvedla a stále odvádí paní Jana Janyšková. Uvážíme-li, že studijní obory sociologie, sociální politika a sociální práce jsou obory na vysokých školách silně feminizované, snad tato zmínka nebyla opravdu od věci.

Miloslav Petrušek

P. S. Omlouvám se samozřejmě za neúplnost této informace: byla pokusem substituovat aspoň zčásti absenci dějin jedné složky naší vědecké obce, proto nebylo možné (a ani to nebylo záměrem) podat úplný výčet akcí a významných osobností, nemluvě o tom, že archivní rozměr naší činnosti rozhodně není naší nejsilnější stránkou.

Kontakt:

Masarykova česká sociologická společnost

Husova 4/352, 110 00 Praha 1

tel. +420 2 2222 0631, +420 2 2118 3550

e-mail: není

předseda MČSS: Prof. PhDr. Miloslav Petrušek, CSc.

Institut sociologických studií Fakulty sociálních věd UK

ISS vznikl v roce 1993 sloučením bývalé katedry sociologie a sociální politiky FSV a Ústavu sociálně politických věd FSV. Vznik ISS byl logickou součástí nového organizačního uspořádání FSV, založeného na třístupňovém modelu řízení: fakulta – instituty – katedry. Instituty jsou přitom značně autonomní, a to z hlediska odborného profilu (volby studijních a výzkumných programů), personálního (počty přijímaných studentů a učitelů) i ekonomické-

ho (mají vlastní rozpočty v rámci fakulty) řízení.

Postupně bylo nutné organizační strukturu ISS přizpůsobovat měnícím se podmínkám, zejména zvyšujícímu se počtu studentů a jejich přechodem do magisterského a postupně i doktorandského studia. K první významné změně došlo v polovině roku 1994 v návaznosti na ustanovení nového vedení ISS. Postupné rozšiřování programu výuky sociální politiky vedlo v roce 1995 k transformaci tehdejšího oddělení sociální politiky v katedru veřejné a sociální politiky. Koncem téhož roku bylo oddělení empirického výzkumu včleněno do katedry sociologie.

Další významnou změnou bylo udělení akreditace pro postgraduální studium oboru sociologie, které začalo od akademického roku 1994/95 a později v oboru veřejná a sociální politika (1996/97).

ISS je v současné době tvořen dvěma katedrami: katedrou sociologie a katedrou veřejné a sociální politiky. Obě katedry mají dnes zhruba celkem 30 pracovníků (interních i externích). Z nich jsou tři profesori a tři docenti. Ve všech ročnících a na obou úrovních, tj. bakalářského i magisterského studia, studuje celkem 350 studentů.

Významné místo v historii ISS vždy hrál výzkum. Struktura ISS se odrážela ve dvou hlavních směrech výzkumného zaměření, a sice na sociální souvislosti transformace společnosti a na problematiku veřejné a sociální politiky. První navazoval v rozhodující míře na aktivitu Ústavu sociálně politických věd FSV. Výzkum sociálních souvislostí transformace společnosti byl koncipován již při znovuzaložení tehdejšího ÚSPV. V jeho rámci byl realizován výzkum transformace sociální struktury (1991-1992), a spolu se Sociologickým ústavem AV ČR výzkum sociální stratifikace (1992-1994) a výzkum názorů na společenské změny v roce 1993. Tato výzkumná linie byla postupně zúžena na výzkum problematiky absolventů škol, zaměstnanosti a trhu práce. Šlo mj. o mezinárodní výzkum „Podmínky zaměstnanosti, nejistoty pracovního trhu a pracovní motivace“ řešený v letech 1994-1996 jako grant EU, o výzkum „Absolventi vysokých škol, studijní programy a trh práce“ z roku 1996 a o celoevropský výzkum absolventů vysokých škol s názvem „Vysokoškolské vzdělání a zaměstnanost absolventů vysokých škol v Evropě“. V současné době je zde na základě grantu MPSV ČR řešen výzkum „Dlouhodobá nezaměstnanost – analýza vztahu příjmové situace a životních podmínek k sociálnímu chování a nové životní strategie dlouhodobě evidovaných nezaměstnaných“.

Druhou tematickou linií jsou výzkumy, zaměřené na problematiku veřejné a sociální politiky. Patří sem např. výzkum „Analýza procesu formování a realizace veřejné politiky v ČR“ z let 1995-1996, „Komparativní analýza české a slovenské sociální politiky“ z let 1996-1998, „Analýza procesů rozhodování a finan-

cování ve veřejné politice v ČR“ (1997-1999) a „Výzkum neziskového sektoru v mezinárodní srovnání“, který běží od roku 1997.

Dalším, relativně samostatným směrem, byl projekt aplikace biografické metody a obecněji kvalitativních metod v sociologii.

Od roku 1999 se ISS podílí na výzkumném záměru FSV „Česká společnost na přelomu tisíciletí“. Pracovníci ISS jsou v něm zapojeni projekty orientovanými na vnímání integračních faktorů v současné společnosti, komunikační chování, formování veřejné politiky, sociální souvislosti dlouhodobé nezaměstnanosti, integraci Romů a některá další témata. V rámci výzkumného záměru proběhne letos konference „Konsolidace vládnutí a podnikání v ČR a v Evropské unii“.

ISS spolupracuje ve výuce i výzkumu s dalšími součástmi FSV. Kromě toho rozvíjí kontakty s dalšími univerzitami a vědeckými centry u nás i ve světě. U nás jde zejména o spolupráci se Sociologickým ústavem AV ČR. Ze zahraničních pracovišť je poměrně rozsáhlá zejména spolupráce s Univerzitou v Kostnici, univerzitou v Kasselu, Carl Vilson Institute of Government, University of Georgia, University of California v Berkeley a Johns Hopkins University v USA, Institutem humanitních studií ve Vídni ad. Součástí této spolupráce jsou i studijní pobyty a stáže učitelů a studentů na zahraničních univerzitách a hostování zahraničních odborníků na ISS.

ISS dnes připravuje odborníky v sociologicky a veřejně politicky zaměřených oborech pro politické a správní instituce (centrální, oblastní i místní) a pro firmy. Absolventi mohou nalézt uplatnění jako sociální manažeři, analytici, jako pracovníci personálních útvarů, státní správy, sociálních služeb, agentur výzkumu veřejného mínění a marketingu, sociálního poradenství a obdobných zařízení. Zaměření magisterského a doktorandského studia umožňuje absolventům vykonávat pedagogickou a výzkumnou práci na vysokých školách, vzdělávacích institutech a výzkumných pracovištích.

V rámci akademických programů zabezpečuje ISS výuku:

– bakalářského oboru sociologie a sociální politika

- magisterského oboru sociologie se zaměřením na:
 - teoretickou sociologii
 - biografickou sociologii
 - politickou a ekonomickou sociologii
 - sociální antropologii
 - metodologii sociologických výzkumů
- magisterského oboru veřejná a sociální politika, jediného takto koncipovaného v ČR
- doktorandů oboru sociologie a veřejné a sociální politiky
- základních kursů sociologie pro studenty jiných oborů FSV
- formou placených studijních pobytů pro zájemce, kteří se z nejrůznějších důvodů nechtějí či nemohou stát řádnými studenty
- pořádáním krátkodobých kursů na vybraná témata (například metodologického charakteru) pro naše i zahraniční studenty
- účastí na společném projektu právnické fakulty a FSV pro evropská studia EUROPE-UM

Bakalářský program oboru sociologie a sociální politika garantuje vedoucí katedry sociologie doc. PhDr. Josef Kandert, CSc. Studium je zaměřeno na teoretickou sociologii, metodologii sociologického výzkumu a sociální politiku a poskytuje základní znalosti ve speciálních oblastech, jako je sociální antropologie, ekologie člověka, politická a ekonomická sociologie. Absolventi mohou samostatně provádět sociální analýzy politického, hospodářského a kulturního života společnosti, mohou koncipovat sociální politiku ve státní správě i na místní a podnikové úrovni, působit v oblasti poradenství, výzkumu veřejného mínění, neziskového sektoru a pod. Mohou také pokračovat ve studiu v některém z magisterských kursů na FSV, zejména sociologie nebo veřejné a sociální politiky.

Magisterský program oboru sociologie garantuje prof. PhDr. Miloslav Petrusek, CSc. Studium je otevřené pro bakaláře sociologie a sociální politiky i dalších oborů (po přijímacích zkouškách). S prominutím přijímacích zkoušek mohou nastoupit studenti bakalářského cyklu sociologie a sociální politika, kteří uspěli u bakalářské zkoušky minimálně s průměrem velmi dobře. Na rozdíl od bakalářského studia

se zvyšuje důraz na samostatnou individuální i týmovou práci, na kritický dialog, řešení problémových situací. Studenti si vybírají jednu z nabízených specializací (pokud nebude pro nedostatek zájemců otevřeno, budou mít možnost učinit náhradní výběr). Každá specializace má svého odpovědného pracovníka a vlastní program sestávající z kmenových (povinných) předmětů a z předmětů doporučených, případně individuálně volitelných. Centrálním kursem každé specializace je Magisterský seminář, jehož náplní je zejména výzkum v dané oblasti, ale i další aktivity. Společným kursem všech specializací je diplomový seminář. Způsob zápisu do jedné ze specializací oboru sociologie a možnosti přestupu mezi specializacemi jsou upraveny zvláštní vyhláškou Institutu sociologických studií. Členění magisterského studia sociologie na jednotlivé specializace umožňuje větší problémovou i metodologickou koncentraci výuky a vytváří předpoklady pro zvládnutí náročné výzkumné i pedagogické práce po skončení studia.

Jednotlivé specializace jsou následující:

Teoretická sociologie (pracovník odpovědný za specializaci prof. PhDr. M. Petrusek, CSc.). Specializace připravená pro studenty sociologie, kteří mají hlubší zájem o obecnou sociologii, abstraktnější teoretické otázky, o souvislosti sociologie a filozofie, sociologie a historie, sociologie a estetiky atd.

Biografická sociologie (pracovník odpovědný za specializaci doc. Paedr. Z. Konopásek, PhD.). Specializace Biografická sociologie je připraveno pro ty studenty, kteří mají zájem o výzkum, který je (1) empiricky postavený na studiu nejrůznějších auto/biografických dat; a (2) teoreticky založený na představě, podle níž lze nejrůznější sociální struktury a souvislosti velmi dobře studovat jako individuální a kolektivní historie zúčastněných aktérů. Důraz bude kladen jak na tzv. kvalitativní výzkumné strategie, tak na soudobou sociologickou teorii.

Politická a ekonomická sociologie (pracovník odpovědný za specializaci doc. PhDr. J. Kabele). Specializace se soustřeďuje na studium i praktické ovlivňování dynamiky současných společností v úrovni místní i celospolečenské. Pěstuje paradigmatický dialog, problémový a participativní přístup.

Metodologie sociologického výzkumu (pracovník odpovědný za specializaci doc. PhDr. H. Jefábek, CSc.). Cílem specializace je na magisterské úrovni poskytnout studentům ucelené vzdělání v oblasti přípravy, provedení a vyhodnocení empirické sociologické výzkumné akce využívající nejširšího rejstříku metod navrhování, sběru a analýzy dat. Specializace je orientována na zvládnutí náročných oblastí metodologie sociologického výzkumu v jeho klasické i moderní podobě.

Sociální antropologie (pracovník odpovědný za specializaci doc. PhDr. J. Kandert, CSc.). Specializace připravená pro studenty sociologie, kteří mají hlubší zájem o sociální antropologii tj. antropologické chápání kultur a společnosti (zahrnující jak exaktní teorie tak vytváření obrazů a přibližných konstrukcí), společenských jevů v čase, společenských změn či společenského pohybu.

Magisterský program oboru veřejná a sociální politika garantuje prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc. Studium je určeno studentům, kteří hodlají nalézt své profesionální uplatnění ve veřejné správě, v neziskových organizacích i v politice v roli analytiků, konzultantů, pracovníků poskytujících služby, úředníků či profesionálních politiků. Studium je vhodné pro absolventy bakalářského studia všech oborů FSV, pro bakaláře sociálně vědních oborů jiných VŠ a pro absolventy jiných vysokých škol s dokončeným úplným vysokoškolským vzděláním.

S prominutím přijímacích zkoušek mohou nastoupit ti studenti bakalářského cyklu sociologie a sociální politika, kteří uspěli u bakalářské zkoušky minimálně s průměrem velmi dobře. Ve výuce se kromě oboru veřejná a sociální politika uplatňují pohledy sociologie, ekonomie, politologie, teorie řízení a práva – s důrazem na praktické aplikace v různých oblastech. Studenti budou vedeni k samostatné práci i práci v týmech při řešení problémů a při zpracování různých zadání. Budou podporovány praxe studentů ve vybraných organizacích veřejného či občanského sektoru, studijní pobyt a stáže v zahraničí. Výuka probíhá v návaznosti na empirické výzkumy a poradenské aktivity, realizované katedrou veřejné a sociální politiky.

Pavel Kuchař

Kontakt:

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
U kříže 8, 158 00 Praha 5 - Jinonice
tel. +420 2 5108 0216, +420 2 5108 0370
e-mail smidkova@mbos.fsv.cuni.cz
www stránky: <http://iss.fsv.cuni.cz>
Ředitel institutu: Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., potucek@mbos.fsv.cuni.cz
Zástupce ředitele: PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc., sander@mbos.fsv.cuni.cz
Tajemník: PhDr. Pavel Kuchař, CSc. kuchar@mbos.fsv.cuni.cz

Centrum pro sociální a ekonomické strategie (CESES) FSV UK Praha

Centrum pro sociální a ekonomické strategie (CESES) je výzkumné pracoviště rozvíjející teorii, metodologii a praxi zkoumání možných budoucností. Jeho posláním je identifikovat a analyzovat klíčové problémy České republiky, její vývojové bariéry a rozvojové příležitosti. Zpracovává dílčí i souhrnné analýzy, vize a scénáře sociálního, ekonomického a politického vývoje České republiky v širším globálním, mezinárodním, bezpečnostním a ekologickém kontextu. Podávalo se sestavit tým, kde vedle sebe pracují zkušení odborníci i výzkumníci na počátku svých vědeckých kariér. CESES spo-

lupracuje s desítkami odborníků z České republiky a ze zahraničí.

CESES se v roce 2001 stalo střediskem Millenium Project (UN University, Washington, DC, USA) pro střední a východní Evropu. Navázalo těsnou spolupráci se slovenskou vládou a Inštitútom pre verejné otázky v Bratislave (IVO), který vypracoval Vízii rozvoja Slovenskej republiky do roku 2015. Tuto spolupráci chceme nadále rozvíjet. Centrum dále spolupracuje s Radou vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii (RASES), která byla zřízena usnesením vlády České republiky, jako její poradní, iniciační a koordinační orgán. RASES byla v roce 2001 zadavatelem prací na „Průvodci krajinou priorit pro Českou republiku“. Rozvíjí se mezinárodní

spolupráce s UNDP v Budapešti, s COST A-15 v Bruselu, s University of California v Berkeley a s Carl Vinson Institute of Government, Athens, University of Georgia, USA.

Dosavadní činnost centra vyústila ve dvě základní publikace:

Vize rozvoje České republiky do roku 2015 je výsledkem spolupráce 240 odborníků pod vedením autorského týmu Centra. Celý text knihy je přístupný na webových stránkách. „Vize rozvoje“ chápeme jako kultivované výpovědi o vývojových trendech, ohroženích a rozvojových příležitostech země a společnosti. Slouží pro identifikaci priorit a odpovědnou přípravu rozhodnutí. Scénáře nabízejí tři ucelené vývojové hypotézy, umožňující uvažovat o možných budoucnostech země.

Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku je studie, kterou vydává na jaře 2002 nakladatelství Gutenberg. Představuje užitečný manuál pro každého, kdo se zajímá o možné budoucnosti České republiky, a snaží se o vystižení priorit pro rozhodování v oblasti politiky, veřejné správy, občanského i komerčního sektoru. Její základní charakteristikou je, že překračuje hranice kompetencí jednotlivých resortů, snaží se o vystižení souvislostí vývoje různých oblastí života české společnosti v celostním pohledu a v dlouhodobé perspektivě. Jde o otevřený dokument, jehož adjustace se může účastnit každý, kdo o to projeví zájem.

Aktuální projekty

Centrum chce v roce 2002 stimulovat veřejnou diskusi o výzkumné zprávě Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku, tj. o prioritních problémech a o strategických koncepcích, které mohou tyto problémy řešit.

V tomto období pracuje centrum na těchto projektech:

1. *Strategické tahy rozvoje ČR*. Identifikace vybraných strukturovaných procesů společenských inovací významně přesahující běžné fungování státu a společnosti.

2. *Empirický prognostický výzkum životních strategií a ambicí obyvatelstva ČR*. Empirický výzkum má přinést základní reprezentativní data o perspektivní orientaci naší společnosti. Výzkum se zaměří na otázky týkající se rozdílů ve vnímání a hodnocení aktuální situace občany.

3. *Regionální aspekty kvality života*. Projekt navazuje na naše předchozí práce o kvalitě a udržitelnosti života. Jeho cílem je vytvořit systém hodnocení kvality života na úrovni regionů a rozpracovat jej po stránce teoretické, metodologické, informační i organizační.

4. *Vize rozvoje ČR do roku 2017*. V návaznosti na Vize rozvoje ČR do roku 2015 a Průvodce krajinou priorit pro ČR pokračuje CESES ve své koncepční práci studia možných budoucností. Budou analyzovány možné důsledky a souvislosti vybraných strategických tahů a jim odpovídající scénáře budoucího vývoje.

5. *National Human Development Report for the Czech Republic 2002*. Příprava zprávy o lidském rozvoji v České republice v roce 2002 a její předložení na národní konferenci k diskusi o sociálním a ekonomickém vývoji v posledním desetiletí ve spolupráci s Mezinárodní organizací práce a UNDP.

Pracovníci CESES:

Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc. Vedoucí CESES. Dlouhodobě se zabývá teorií a praxí veřejné a sociální politiky.

PhDr. Pavol Frič. Je ředitelem výzkumu a garantem empirického výzkumu životních strategií obyvatelstva ČR.

Mgr. Aleš Bednařík. Tematická oblast – informatizace a důchodová reforma.

Doc. Jaroslav Kalous, PhD. Tematická oblast – vzdělávací politika a metodologie společenských věd.

Ing. Jiřina Dienstbierová. Tematická oblast – komunikace s veřejností.

Mgr. Martin Kreidl, M.A. Tematická oblast – kvalita života, sociální soudržnost, sociální nerovnosti a trh práce.

RNDr. Pavel Nováček, CSc. Tematická oblast – kvalita života a environmentální vztahy.

RNDr. Miroslava Mašková, CSc. Tematická oblast – populační vývoj a jeho sociální a politické souvislosti.

Ing. Jan Příkryl, CSc. Tematická oblast – otázky rozvoje regionů a veřejné správy.

PhDr. Jana Segethová. Tematická oblast – ekonomický rozvoj a problém evropské integrace.

PhDr. Antonín Rašek. Tematická oblast – vnitřní a vnější bezpečnost ČR jako člena NATO a budoucího člena EU.

Mgr. Arnošt Veselý. Tematická oblast – vzdělávací politika a problematika rozvoje lidských zdrojů.

Jiřina Dienstbierová

Kontakt:

Centrum pro sociální a ekonomické strategie (CESES) UK FSV

Čeletná 20, 116 36 Praha 1

Tel. +420 2 2421 0505, fax +420 2 2422 7950

webová stránka <http://vize-cr.fsv.cuni.cz>

e-mail ceses@mbox.fsv.cuni.cz

Katedra sociologie Filozofické fakulty UK Praha

Charakteristika oboru sociologie na FF UK

V situaci, kdy na UK spolupůsobí hned dvě oborová pracoviště připravující specialisty v oboru sociologie, musí se katedra profilovat vyhraněným způsobem. Na rozdíl od předválečných tradic, kdy na Masarykův odkaz v Praze navazovala pozitivistická škola J. Krále, se od poloviny šedesátých let sociologie rekonstruovala jako obor hluboce teoreticky a historicky zakotvený. Na základě této tradice si i po roce 1989 zvolila za úkol připravovat absolventy magisterského studia oboru sociologie pro náročnou a plně kvalifikovanou práci v oboru, která předpokládá i podíl na jeho rozvíjení formou aktivit vědeckých. Tomu pak odpovídá trvalý akcent na studium základních teoretických a metodologických otázek oboru, na širší humanitní profil absolventa. Třetí specifický rys představuje alternativní orientace na dvouoborové studium, které jiná pracoviště fakticky nenabízejí. Ve vzdělávací nabídce naopak doposud hrálo minimální roli studium bakalářské, které v sociologii inklinuje všeobecně spíše k přípravě specialistů v rovině aplikace (administrativa, aplikovaný výzkum, žurnalistika, apod.). Ovšem i tento program má katedra akreditován, přičemž v kombinaci s programem navazujícího magisterského studia vytvoří variantu, k níž zřejmě budeme v budoucnu (v návaznosti na celofakultní vývoj) směřovat.

V rámci UK by měla katedra sociologie na FF jakožto nezastupitelná součást zdravě konkurenčního prostředí (ve kterém se ostatně v posledních letech úspěšně etablovala!) zajišťovat kontinuitu a rozvoj sociologického myšlení především jakožto vědního oboru, což

zahrnuje i významné působení v oblasti postgraduálního doktorandského studia, k němuž má rovněž akreditaci a na kterém participuje zhruba 20 doktorandů.

Z hlediska počtu přijímaných studentů zůstává naše pracoviště spíše exkluzivním (přijímá se cca 30 studentů za rok plus maximálně 10 dalších pro mezifakultní kombinaci demografie-sociologie). Využíváme atraktivnosti mezioborového studia k výběru kvalitních uchazečů o studium (poměr přijatých k uchazečům činil doposud zhruba 1:10), a jejich předpokladů zase k využití otevřeného a flexibilního studijního programu, který počítá s volitelností vzdělávací dráhy, se samostatností a aktivitou studentů. Zkušenosti ukazují, že podíl jednooborových studentů činí zhruba polovinu ze všech přijatých. V kombinovaném studiu jde zhruba o pět studentů ročně. Z toho lze odhadnout, že i celkové studijní klima je poněkud komornější, že přece jen zůstávají zachovány podmínky pro individuální práci se studenty, že nepracujeme se zcela anonymní masou studentů.

Obsah studia a profil absolventa

Na katedře chceme zachovat významný podíl dvouoborového studia, zejména kombinací s ekonomii, historií (donesl by také psychologii) a s jazyky, s demografií. Studium proto musí počítat s několika variantami profilace studentů:

1. Orientace na teorii a na vědeckou dráhu (k tomu směřují kombinace s filozofií, historií, estetikou).
2. Orientace na výzkum ve smyslu vysoce kvalifikovaných aplikací, poradenství, expertní činnosti (včetně výzkumu veřejného mínění a trhu).
3. Orientace spíše na veřejný sektor nebo na pedagogickou dráhu (nikoli ve smyslu vyslo-

veně učitelského studia, na druhé straně zůstává výhodou takovou specializaci nabízet).

4. Pojetí sociologie jako spíše široce kulturně orientovaného doplňku k jiné specializaci (např. překladatelství).

Krom toho katedra zajišťuje výuku základů sociologie pro další obory (např. psychologie, informatika), případně specializované kursy (politologie, ekonomie). Katedra nabízí obě formy studia (prezenční, kombinované).

Základním cílem je spíše předvádět studentům různé typy sociologického myšlení než je jakkoli „profilovat“. Uvedené představy o profilu absolventa se vážou na magisterský stupeň, který je zatím realizován v podobě relativně kompaktního pětiletého studia. Bakalářský program je koncipován jako jeho první stupeň, tedy rovněž jako poskytnutí širokého teoretického základu pro flexibilní uplatnění absolventa na trhu práce. Vedle rozvíjení všeobecného přehledu se bakalářský program soustřeďuje na rozvoj základních praktických dovedností nezbytných pro rutinnější práce ve výzkumu, administrativě, sociálních službách. Navazující magisterské studium naopak směřuje k prohloubení znalostí a analytických dovedností, otevírá prostor pro specializaci v oboru, absolventi by měli nacházet uplatnění častěji v činnostech koncepčních, řídicích, v samostatně vedeném výzkumu a expertíze.

Studijní program je založen na třech oborových blocích, jež jsou všechny zastoupeny i ve státní závěrečné zkoušce. Čtvrtou skupinu tvoří další společenskovědní disciplíny (ve formě obligatorních základů či ve 2. cyklu jako volitelné přednášky). Základní tři tematické bloky se člení na:

1. teorii a dějiny sociologie
2. metodologický blok (včetně logiky, statistiky, apod.)
3. úsekové (oborové) sociologie

Ty jsou zastoupeny ve vyvážené proporcii, aby umožnily individuální, nikoli však nezbytně nutnou specializaci. Pestrá by měla být nabídka volitelných kursů, jež převažují ve druhém cyklu. Zde jsou zapojováni také externisté v návaznosti na zájem a potřeby studentů.

Katedra nabízí možnost rigorózního řízení, vedoucího k získání titulu PhDr., a to podle předpisů platných v rámci UK. Významným

cílem koncepce rozvoje oboru je zaměření na doktorské studium, které katedra nabízí navíc i jako základ pro specializaci na sociální práci.

Výzkumná činnost

Protože katedra představuje poměrně malé pracoviště (na plný úvazek zde působí J. Buriánek, J. Šubrt, J. Sedláček, J. Duffková, R. Růžička, I. Mucha, I. Hollerová, na částečný M. Petrusek, O. Suša, M. Hrubec, A. Kabátek, D. Kittnerová, P. Průšová, D. Martincová), má výzkumná aktivita dosti individualizovaný ráz. V poslední době krystalizovaly některé výraznější proudy, spojené samozřejmě s řešením grantových projektů, a to v oblasti:

- sociologie deviance
- sociologie organizace, řízení, industrial relations
- sociologie veřejného mínění.

Trvalé zastoupení na našem pracovišti nachází například sociologie práce nebo sociologie životního stylu.

Signálem snahy o integrovanější přístup se stal projekt výzkumného záměru CEZ (FF UK č. 1) „Jedinec a společnost v procesech transformace a globalizace“ (řešitelem je J. Buriánek), na kterém se podílejí další čtyři katedry FF UK (s velmi silným podílem katedry psychologie). Katedra sociologie je koordinujícím pracovištěm a tematicky rozvíjí problematiku aktéra, sociální identity, životních strategií a potenciálů důvěry (empirické šetření Aktér 2001), a to za významného přispění doktorandů katedry. Rozvíjí se také spolupráce se Sociologickým ústavem AV ČR.

Na úseku spolupráce se státními orgány, institucemi a podniky vyniká spolupráce s MV ČR, pro něž byly zpracovány signální informace z výsledků výzkumu postojů veřejnosti ke kriminalitě (GA ČR), dále např. s Útvarem hlavního architekta v Praze, v poslední době se obnovila tradiční spolupráce s energetikou (ČEZ).

Publikační aktivity zahrnují vydávání periodických sborníků katedry v řadě AUC (1992, 1994, 1996, 1998, 2000), skript (série Sociologické texty I-III editovaná počátkem 90. let A. Kabátkem), středoškolských učebnic (např. J. Buriánek, *Sociologie*, 1996), specializovaných učebnic (J. Šubrt, *Kapitoly ze sociologie veřejného mínění*, 1998, mezinárodní

učebnice *Proměny pracovních vztahů*, 1995), monografií (J. Buriánek, J. Šubrt), příležitostných sborníků (*Crossroads of Transition*, Sborník k 65. narozeninám doc. Urbánka), včetně spolupráce členů katedry na *Velkém sociologickém slovníku*. Katedra sociologie vydala v posledním období dva sborníky navazující na plnění výzkumného záměru:

– *Společenské procesy a jejich aktéři*, AUC, Studia sociologica XII, Karolinum 2000

– *Jedinec a společnost*. Sborník k 65. narozeninám doc. PhDr. Jana Sedláčka, CSc. FF UK Praha 2000.

Podílela se také na přípravě monotematických čísel *Sociologického časopisu* (2/1994, 1/2001).

Mezinárodní spolupráce

V rámci vzdělávacího programu SOKRATES byly uzavřeny smlouvy na období 1998-2000 s dvěma partnerskými institucemi: Institutem sociologie Otto-von-Guericke-Universität Magdeburg a Právnickou fakultou Univerzity v Hamburku. Spolupráce se zahraničními univerzitami má různé podoby, v jednotlivých zemích ji reprezentují například:

– SRN: individuální kontakty – Univerzita v Bayreuthu, Univerzita Erlangen-Nürnberg, Univerzita v Konstanci.

– USA: Florida State University (mj. společný výzkumný projekt na téma obavy ze zločinu, letní školy pro americké studenty v Praze), G.-Washington-University.

– Japonsko: Chuo University, Tokyo (mj. projekt v oblasti zaměstnaneckých vztahů a trhu práce).

K vysílání studentů do zahraničí využíváme poměrně úspěšně nabídek v rámci fakulty nebo Univerzity Karlovy. Stejně tak umožňujeme studijní pobyty zájemcům zvenčí, v poslední době zejména ze Slovenska. Snažíme se být katedrou otevřenou nejen z hlediska myšlenkových obsahů, ale také pracovních a lidských kontaktů.

Jiří Buriánek

Kontakt:

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

katedra sociologie

Celetná 20, 116 36 Praha 1

Sekretariát: tel.+420 2 2449 1531

e-mail sociologff@ff.cuni.cz,

www stránka: <http://sociologie.ff.cuni.cz/>

Vedoucí katedry sociologie: Doc. PhDr. Jiří Buriánek, CSc.

Zástupce vedoucího katedry: PhDr. Jiří Šubrt, CSc.

Fakulta humanitních studií UK v Praze

Výuka sociologie a sociologické výzkumy na FHS UK v Praze

Fakulta humanitních studií je nově založenou, sedmnáctou fakultou Univerzity Karlovy. Její založení následovalo po desetiletém ověřování možnosti výuky humanitních základů vzdělanosti na univerzitní půdě (na Institutu základů vzdělanosti UK). V tomto kontextu probíhala na fakultě také výuka v oblasti sociálních věd, včetně sociologie. Výzkumná orientace fakulty vznikala postupně. Ovlivňovala ji také spolupráce s AV ČR, která byla spoluzakladatelem Institutu základů vzdělanosti, a jejíž někteří výzkumní pracovníci přešli do institutu jako učitelé a pokračovali ve svých výzkumech včetně sociologických výzkumů. Desetileté

praktikování výuky sociologie a sociologických výzkumů na nově vznikající fakultě představuje zkušenost, jak orientovat sociologii v kontextu výuky humanitních věd a jejich klíčových témat. Možnost vstřícně reagovat na tuto výzvu nabízel a nabízí významný trend ve světové sociologii, jenž přesouvá její poznávací perspektivu z pozitivistických přístupů ke zkoumání jednání lidí a jeho smyslu. V tomto poznávacím úsilí hraje nezastupitelnou úlohu nejen metoda sociologické imaginace, ale i poznatky ekonomických, historických i antropologických věd, neboť ozřejmují prostředí lidského jednání, povahu *lidských* společností [Giddens 1999]. V tomto trendu lze pozorovat vliv nejen mezioborového přístupu, ale i přesah sociologie do oblasti humanitních věd – okolností, které umožnily relativně snadno začlenit výuku sociologie do výukového programu fakulty humanitních věd.

Význam výše uvedené zkušenosti je ovšem nutno uvést v širším kontextu. Souvisí to nejen s tím, že výuka sociologie a všech ostatních oborů probíhá na fakultě humanitních věd v modulové, tedy nekatedrální podobě, tj. v souboru dalších sociálních věd, zejména ekonomie, psychologie, antropologie, etnografie a demografie, a také ve vazbě na filozofický a historický modul. Působí zde i širší kulturní či akademická souvislost. Výukový i výzkumný program fakulty humanitních studií nepředstavuje pouze rozšíření nebo posílení humanitních věd na univerzitě. Je spíše momentem růstu významu a proměn univerzit, ke kterým dochází v západních zemích od 60. let. Tyto změny vedly ke změnám sociálního uspořádání vysokého školství, jejich výukových i výzkumných funkcí i povahy jejich autonomie. Ve zkratce je lze označit jako adaptace univerzit k procesu demokratizace a humanizace (růstu lidských oprávnění) společnosti, jako proces demokratizace a humanizace univerzit samotných. Od počátku 90. let zasahují tyto vlivy i vysoké školství postsocialistických zemí.

Politické změny na počátku 90. let byly důležitým impulsem těchto změn. Další obdobně výrazný impuls lze očekávat při aktivnější adaptaci k poměrům vysokého školství v zemích EU. Je ovšem nutno podotknout, že kořeny těchto změn neleží jen v transformaci vzdělání, v ústupu vlivu jeho funkčně profesní orientace a růstu jeho vlivu pro udržení demokratických poměrů a podmínek pro lidský rozvoj. Jsou podmíněny i mobilizací zdrojů moderního vědění, na kterém je založeno univerzitní vzdělání. Ta je umožňována změnami na vědě založených institucí, včetně akademických institucí. Sociální vědy jsou velmi živou arénou, kde se interakce poznávacích a institucionálních změn zřetelně projevuje. Jde zejména o střetávání a potvrzování váhy a potřeby rovnováhy diskursivní tradice přírodních a humanitních věd [viz blíže Wallerstein et al. 1998]. Výukový a výzkumný projekt Fakulty humanitních studií se zařazuje do tohoto proudu kulturních proměn vzdělání; jeho inovační síla mří ke změně univerzitního prostředí a jeho perspektiva závisí na postupu změn celkového akademického prostředí.

Dříve než přejdeme k charakteristice sociologických kursů, poukážeme na zaměření

výukového a výzkumného programu Fakulty humanitních studií. K výše uvedenému transformačnímu významu humanitních studií v akademických institucích je nutno poukázat i na specifický přístup a témata, která sleduje výzkumný a výukový program fakulty. Přirozeně důležitým zázemím je dlouhodobá poznávací tradice humanitních věd, která nabízí způsoby porozumění textu a jeho prostřednictvím i možnosti vzdělání pomocí sebeporozumění. V demokratických poměrech se však tento rámec rozšiřuje o možnosti a nezbytnost intersubjektivní komunikace: existuje možnost porozumění jiným, dorozumění se pomocí jazyka, pojmů či dojmů? Tyto aspekty jsou zdůrazněny v orientaci fakulty humanitních studií [Sokol 2001]. Prosazují se ve struktuře bakalářského studia a byly také stvrzeny akreditací tří magisterských programů: kulturní antropologie – sociální ekologie – občanský sektor a supervize a management zdravotních zařízení (připravuje se akreditace magisterského programu „Média, elektronická kultura a sémiotika“).

Sociologické kursy, které se přednášejí na fakultě humanitních studií, sledují výše uvedený záměr: obnovu významu humanitních studií pro výuku, posuny v jejich orientaci, ale zejména posílení jejich sociálně integrativní úlohy v rozvoji současných univerzit a moderního vzdělání. Vstupní úlohu do sociologicky orientovaných kursů sehrává jednosemestrální „Úvod do sociologie“, který využívá Giddensovu učebnici sociologie [Giddens 1999]. Tento kurs absolvují studenti již v prvním semestru (spolu s úvodem do ekonomie a psychologie v případě společenskovědního modulu). Další sociologické kursy navazují na úvodní kurs, posilují jeho diskursivní orientaci a také směřují k výše uvedeným tématům a magisterským kursům humanitních studií. Jde zejména o kursy v oblasti genderových studií (H. Havelková), teoretické otázky občanské společnosti (H. Havelková, M. Skovajsa), sociologie kultury, vědění a religiozity (J. Bystřický, L. Prudký, K. Müller), sociologie institucí (K. Müller, L. Hrdý). Výše uvedené kursy zajišťují učitelé Fakulty humanitních studií.

Prospěšnost liberálního stylu výuky je podmíněna dostatečně širokou nabídkou, která je zajišťována dohodami s Filozofickou fakultou,

Pedagogickou fakultou a Fakultou sociálních věd Univerzity Karlovy o možnostech účasti studentů FHS na kursech nabízených těmito fakultami. Nejčilejší spolupráce v oblasti sociologie se rozvinula s FSV; její učitelé se podílí na úvodním kursu a řada jejich kursů je navštěvována studenty FHS. Pedagogická i výzkumná spolupráce se také uskutečňuje se SoÚ AV ČR.

V závěrečných semestrech bakalářského studia je studium orientováno do dvou bloků či proudů, které berou v úvahu možnou aktivitu studenta po ukončení bakalářského programu. Jednak jsou studentům nabízeny blokové kurzy, které umožňují hledat praktické uplatnění po dokončení bakalářského studia, jednak se připravují pro přijetí na magisterské programy na FHS (v současnosti jsou otevřeny tři magisterské programy: kulturní antropologie, občanský sektor, sociální ekologie) či jiných fakultách v oblasti sociálních a humanitních věd. V závěrečných semestrech studia je kladen důraz na přípravu bakalářské práce. V charakteru bakalářských prací, ve volbě témat i metodologických přístupů se prosazuje humanitní zaměření studia. Učitelé vycházejí vstříc zájmu studentů o nová témata, jimž se v hlavním proudu české sociologie dosud věnovala nedostatečná pozornost – např. v oblasti genderových studií tak vznikla řada empiricky orientovaných prací na téma domácí násilí, mentální anorexie, homosexualita, role otce apod. Tyto práce většinou pracují kvalitativní metodou, vycházejí z přístupů interpretativní sociologie a biografických metod výzkumu. Ve spolupráci se SoÚ AV ČR i agenturami orientovanými na sběr dat mají studenti možnost absolvovat kursy k metodologii sociálních a humanitních věd a využívat také jejich databází při zpracování bakalářských prací.

Učitelé fakulty provádějí také výzkumy v rámci již výše uvedených sociologicky orientovaných výukových programů. Výzkumy se ovšem vyznačují konkrétnější orientací na vybrané problémy a jejich teoretickou interpre-

taci, např. zaměření na teorie vztahu veřejné a domácí (soukromé) sféry v moderní společnosti, na institucionálních rámcích moderních společností, na genderovou perspektivu v politických teoriích obecně, problematiku občanské společnosti (nová sociální hnutí), na hodnocení sociálních důsledků vědy a techniky a jejich vliv na růst inovačních zdrojů společnosti, na studia sociálních souvislostí medií a elektronické kultury, na proměny duchovní kultury, výzkum menšin a internetních konfliktů (v souvislosti s programem Vědeckého centra téžto zaměření) ap.

Mezinárodní spolupráce je zprostředkována spoluprací s institucemi liberálních studií jak na amerických, tak i západoevropských univerzitách, ale i nově založenými obdobnými akademickými pracovišti v postsocialistických zemích (zejména v Polsku). Pokračuje i bezprostřední spolupráce na sociologicky relevantních výzkumných projektech (např. spolu se SoÚ AV ČR na výzkumu modernizace s německými, polskými i maďarskými univerzitními pracovišti; výzkumem inovací v rámci projektů EU, na výzkumech religiozity s Univerzitou v Görlitz, Středoevropskou univerzitou a Univerzitou v Budapešti, Institutem pro výzkum konfliktů ve Vídni, Peace Institutem v Ljubljani aj.)

Odkazy

Giddens, A. 1999, Sociologie, Praha, Argo.
Sokol, J. 2001, Člověk jako osoba, druhé vydání, Praha, UK FHS.
Wallerstein, I. (ed.) 1998, Kam směřují sociální vědy, Praha, SLON.

Hana Havelková, Karel Müller

Kontakt:

Fakulta humanitních studií
Univerzita Karlova v Praze
U kříže 8, 158 00 Praha 5 - Jinonice
tel. +420 2 5108 0111, fax +420 2 5610 611
e-mail fhs@fhs.cuni.cz
www stránky: <http://www.fhs.cuni.cz>

Katedra humanitních věd (KHV) Provozně ekonomické fakulty (PEF) České zemědělské univerzity (ČZU) v Praze

Sociologický výzkum venkova a zemědělství má v Československu dlouhou tradici a poměrně složitou minulost. V období mezi první a druhou světovou válkou byl výzkum zaměřen na aktuální problémy tehdejšího zemědělství a venkova – stabilizaci sociální struktury s posílením střední vrstvy, hledání cest k oddlužení drobných hospodářství, monografickému mapování českých vesnic. Na Slovensku se k těmto cílům přidávala potřeba hledání a vytváření identity slovenského národa a posilování národního sebevědomí.

Období po druhé světové válce je až do začátku šedesátých let charakterizováno absencí sociologického výzkumu venkova a zemědělství. Obnova výuky a výzkumu sociologie venkova a zemědělství je spojována především se jménem profesora Jana Taubera. Se svými kolegy a spolupracovníky dokázal v šedesátých letech zahájit výuku sociologie venkova, vybudovat funkční výzkumné pracoviště a založit poměrně velkoryse pojatý výzkum venkova i socialistického velkovýrobního zemědělství. Byla obnovena spolupráce se zahraničními výzkumnými i pedagogickými pracovišti, která pomáhala dostat československou rurální sociologii z domácí izolace. Po roce 1968 a následné tzv. normalizaci byla nucena opustit vysoké školy i vědecko-výzkumná pracoviště řada v té době již velmi zkušených a erudovaných badatelů a učitelů v oboru sociologie venkova a zemědělství. Výuka byla zastavena, výzkumná činnost silně redukována.

Po roce 1989 se situace, z pohledu sociologie venkova a zemědělství, změnila. V prvních letech po roce 1989 byla mezinárodní veřejnost otevřená kontaktům z postkomunistických zemí a velmi intenzivně napomáhala jejich začlenění do vědeckého života. Důležitou roli sehrály grantové podpory z Evropské unie, především TEMPUS, ARION, COPENICUS, SOKRATES a LEONARDO. Z pohledu výzkumné činnosti byla velmi významná pomoc Research Support Scheme a Open Society Fund ze skupiny Sorosových fondů. Tyto finanční zdroje umožnily rozšířit spektrum

zkoumaných sociálních otázek o takové aspekty, které by nebyly průchodné systémem národní podpory výzkumu. Zahraniční kontakty po roce 1989 přinesly jak finanční prostředky pro výzkum, tak zkušenost spolupráce v mezinárodních týmech. Českoslovenští sociologové se znovu stali členy Evropské společnosti pro rurální sociologii a v roce 1995 byla ČZU v Praze pořadatelem 16. evropského kongresu rurální sociologie. Od té doby se čeští rurální sociologové pravidelně účastní jak evropských tak světových sociologických kongresů a konferencí (např. Wageningen – Holandsko, Bukurešť – Rumunsko, Prince George – Kanada, Budapešť – Maďarsko, Lund – Švédsko, Berlín – Německo, Ljubljana – Slovinsko, Helsinky – Finsko, Dijon – Francie, Montreal – Kanada, Rio de Janeiro – Brazílie).

Pro ilustraci výzkumného zaměření rurální sociologie první poloviny devadesátých let uvádíme několik příkladů témat, řešených v rámci tuzemských grantů i mezinárodních kooperací: Transformace podnikových subjektů v zemědělství; Obnova soukromého hospodaření; Private Farmers – Newly Rising Social Group of Agricultural Workers; Rural Employment and Rural Regeneration in Post-socialist Central Europe (the Czech lands, Hungary, Poland and Slovakia); Les Décollectivisations en Europe centrale; Rural Women in the Czech Republic; The Liquidation of the Czech and Slovak Class of Private Farmers in the Context of the So-called Collectivisation of Agriculture a další.

Výuka sociologie byla obnovena na Vysoké škole zemědělské v Praze (dnes České zemědělské univerzitě) v rámci nově založené katedry humanitních věd v roce 1990. Zde se postupně setkávali téměř všichni sociologové venkova, kteří v minulých desetiletích museli obor zcela opustit nebo byli rozptýleni na jiných pracovištích. Po deseti letech utváření pedagogické koncepce aplikované sociologie se nyní vyučuje ve třech korydorech (Sociologie a sociální politika, Sociologie venkovského prostoru, Sociální a regionální rozvoj) cca 11 sociologických předmětů: Základy obecné a aplikované sociologie, Metodologie sociologického výzkumu, Software sociologického výzkumu, Sociální problémy venkova, Sociální politika, Sociologie venkova a zemědělství,

Rural gender studies, Sociální a regionální rozvoj, Hlavní směry v soudobé sociologii, Ekonomická sociologie, Rurální sociologie. V angličtině je přednášen předmět Rural Sociology a pro Summer School studentů z Missouri a Ohio jsou každoročně připraveny minimálně 4 přednášky: Rural Sociology, Renewal of Private Farming, Rural Women, Transformation of the Czech Agriculture, včetně diskusních seminářů.

V roce 2000 bylo otevřeno navazující magisterské studium - studijní program Hospodářská politika a správa, obor Veřejná správa a regionální rozvoj. Studium je otevřeno pro zájemce z celé republiky, kteří ukončili bakalářské studium a splnili podmínky pro přijetí na provozně ekonomické fakultě České zemědělské univerzity. V přijímacích pohovorech jsou vyžadovány základní znalosti ze sociologie, týkající se sociální struktury společnosti, sociálních skupin, institucí a organizací, veřejného mínění a kolektivního jednání, občanské společnosti a demokracie, práce, podniku, nezaměstnanosti, volného času, rodiny, norem a deviací, sídelních struktur a osídlení, urbanizace, rurality, regionů a regionální politiky. Ačkoliv v prvním roce existence nového oboru nebyla propagace příliš intenzivní, zájem o studium předčil očekávání. Z přihlášených cca 180 studentů z celé republiky jich mohlo být ke studiu přijato zhruba 60.

Souběžně s denními formami studia je sociologie přednášena v kombinovaných formách studia. V souvislosti s růstem sociálních problémů na vesnici, které vyplývají z vyšší nezaměstnanosti venkovské populace, roste zájem studentů o témata diplomních prací, která se obrací k praktickým otázkám jejich obcí, okresů či regionů. V současné době se na KHV zpracovává více než 60 diplomových prací ryze sociologického zaměření. Jako příklady lze uvést Od černé k zelené (revitalizace hornické obce, kde skončila těžba uhlí); Fenomén stárí na vesnici (stárnutí venkovské populace a problémy z toho vyplývající); Nezaměstnanost žen na vesnici, Nezaměstnanost čerstvých absolventů škol ve venkovských oblastech, Volný čas a jeho využití na vesnici, Zaměstnání pro menšiny a etnika ve venkovských oblastech, Nová tvář vesnice (změny vesnické architektury), Proměna příměstské obce, Chování nehos-

podářících vlastníků půdy, Venkovská rodina apod.

V roce 1996 byl Českou zemědělskou univerzitou získán jeden z grantů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR z programu „Posílení výzkumu na vysokých školách“. Na ČZU v Praze byla založena Sociologická laboratoř, v níž mladí pracovníci, za pomoci a odborného dohledu čtyř pedagogů, zpracovávali v letech 1996-2000 dva rozsáhlé výzkumné úkoly: „Trendy sociálních změn v zemědělství a na venkově“ (MŠMT) a „Sociální změny české vesnice“ (GA ČR). Kromě těchto projektů bylo řešeno několik menších výzkumných úkolů, v české i v mezinárodní spolupráci (za finanční podpory MŠMT, RSS, OSF, FAO a ČZU).

Sociologická laboratoř, jako výzkumné pracoviště, působí od roku 2000 v organizačním rámci katedry humanitních věd. V současné době má sedm stálých mladých zaměstnanců a její práce se pravidelně účastní pět interních doktorandů. Rurální sociologie tvoří podstatnou část nově akreditovaného doktorského studijního programu „Regionální a sociální rozvoj“ a v tomto oboru je možno na ČZU též habilitovat. Výzkumný záměr „Regionální a sociální rozvoj venkovského prostoru v ČR“ je orientován na nejdůležitější okruhy problémů venkova a zemědělství, především v souvislosti s připravovaným vstupem do EU. Je zřejmé, že zemědělství a venkov budou v blízké budoucnosti patřit ke sledovaným oblastem. Přístup k evropským fondům nebude myslitelný bez informační základny rurální sociologie.

Katedra humanitních věd provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity a Sociologická laboratoř jsou relativně úzce specializovaná pracoviště rurální sociologie, která sice navazují na československou sociologickou tradici, ovšem snaží se reagovat na současné vývojové trendy evropské i světové rurální sociologie. Zahraniční spolupráce je poměrně rozsáhlá, co se týče vzájemné účasti na seminářích, kongresech a pracovních setkáních. V roce 2001 byl ukončen mezinárodní projekt z grantové podpory Open Society Fund a v letošním roce zatím není řešen žádný nový mezinárodní výzkumný úkol. Jsou připravovány grantové přihlášky a pracovní setkání s kolegy ze zahraničí, především v souvislosti

se společenským a odborným programem, připravovaným k 50. výročí založení Vysoké školy zemědělské v Praze.

Lze říci, že období posledních několika let je pro rozvoj české rurální sociologie příznivé. Nastupující mladá generace lépe ovládá cizí jazyky, cestuje, srovnává českou úroveň výuky a výzkumu se zkušenostmi ze zahraničí a hledá vlastní cesty vědecké práce.

Věra Majerová

Kontakt:

Katedra humanitních věd
Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská univerzita v Praze
Kamýcká 959, 165 21 Praha 6 - Suchbátka
sekretariát tel. +420 2 2438 2347
sekretariát e-mail s_khv@pef.czu.cz
www stránky: <http://www.pef.czu.cz/>
vedoucí katedry: Doc. ing. PhDr. Věra Majerová, CSc., e-mail: majerova@pef.czu.cz

Katedra sociologie Fakulty sociálních studií, Masarykova univerzita Brno

Úvod

Katedra sociologie vznikla na Masarykově univerzitě již v roce 1921 a patří tak k nejstarším sociologickým pracovištím v Evropě. Za dobu její existence na ní působila celá řada významných českých sociologů. Pod dlouholetým vedením Arnošta Inocence Bláhy, jednoho ze zakladatelů české sociologie, dostává katedra výrazný odborný profil, který se pod názvem „brněnská sociologická škola“ stal v dějinách české sociologie pojmem. Za dobu její existence se na katedře vystřídalo mnoho výrazných osobností, které ovlivnily vývoj svého oboru v Čechách. Vždyť prvním profesorem, který zde byl v roce 1926 habilitován, byl Emanuel Chalupný. Výrazným počinem katedry bylo vydávání prestižního časopisu *Sociologická revue*, který patřil v 30. letech k evropské špičce. Po roce 1948 byla katedra zrušena. Obnovena byla v polovině 60. let, ale po krátkém období rozvoje byla její činnost utlumena. Přesto se na ní podařilo udržet ostrůvek pozitivní deviace, zejména při řešení empirických výzkumů a na katedrou pravidelně pořádaných sympozii k otázkám životního způsobu. Ta představovala skutečnou tvůrčí dílnu tehdejší české sociologie, kde existovala snaha o konstrukci reality založenou nikoliv na zbožných ideologických přáních a floskulích, ale na faktech a na způsobu jejich vidění sociálními aktéry.

Vývoj pracoviště po roce 1989

Již v období, kdy byla ještě součástí Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, prošla po roce 1989 katedra rozsáhlými personálními změnami a složitou cestou nepřetržité expanze. Především se z těla katedry sociologie (Ivo Možný a Petr Mareš) postupně vydělily nové obory. Nejprve „sociální politika“ (Libor Musil), dále „masmediální studia“ (Jiří Pavelka) a naposled pak humanitní environmentalistika (Hana Librová). Dnes je katedra součástí Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, která vznikla jako koalice příbuzných oborů (sociologie, sociální politika, masmediální studia, politologie a psychologie, humanitní environmentalistika a mezinárodní vztahy) rozdělením Filozofické fakulty v lednu 1998. Do roku 1996 vedl katedru Ivo Možný, od roku 1996 ji vede Petr Mareš. Katedra se stabilizovala v současném obsazení:

a) Profesori

PhDr. Ivo Možný, CSc. (obecná sociologie; rodina)

Dr. Phil. Gerlinda Šmausová (obecná sociologie; sociální deviance)

b) Docenti

PhDr. Petr Mareš, CSc. (sociální problémy; nezaměstnanost, chudoba, exkluze; metodologie; statistická analýza dat; kvalitativní metody)

PhDr. Ladislav Rabušic, CSc. (populační sociologie; metodologie; kvantitativní metody; statistická analýza dat)

c) Odborní asistenti

PhDr. Radim Marada, PhD. (dějiny sociologie; veřejné mínění; občanská společnost; sociální hnutí)

PhDr. Csaba Szaló, PhD. (obecná sociologie; národní a etnická identita; sociologie kultury; globalizace)

PhDr. Aleš Burjáněk, PhD. (demografie; sociologie města; sociologie bydlení)

d) Asistenti

Mgr. Igor Nosál, PhD. (metody výzkumu, politická sociologie, sociologie organizace)

Mgr. Iva Křížová (gender studies: muži a ženy)

Mgr. Tomáš Katrňák (sociální stratifikace, rodina)

Snažíme se přitom o generační rozrůzněnost (na katedře jsou zastoupeny všechny generace a 4 z našich členů absolvovali po roce 1989). V posledních 12 letech se výrazně změnilo nejen složení členů katedry, ale i filozofie jejich pedagogické a vědecké práce. Nárůst počtu studentek a studentů nás přinutila reformovat nejen způsob výuky, ale i způsob našeho myšlení a jednání. Snažíme přizpůsobit své činnosti evropským standardům a reagovat na demokratizaci školství v České republice (máme-li ji měřit větší přístupností studia, pak dnes jen do prezenčního studia přijímáme asi čtyřnásobek až pětinašobek počtu studentů než tomu bylo před rokem 1989). To si vyžádalo i změny v pedagogických postupech a v organizaci studia. Již v roce 1994 jsme zrušili ročníky a zavedli kreditní studium a o rok později i dvojstuňovou formu studia spojenou s vydáváním bakalářských diplomů a s přijímacími zkouškami do studia magisterského. Na tomto základě jsme otevřeli magisterské studium absolventům bakalářského studia sociologie na jiných školách. To vše nám dovolilo přejít od stejného akcentu na všechny stupně studia k jeho hierarchizaci zvýrazněním doktorandského, ale i magisterského stupně. Umožňujeme na našem oboru i hostování studentů jiných škol z České republiky i ze zahraničí (institucionálně Lillehammer, Utrecht, Tilburg, Leuven, Toronto a další).

Profil pracoviště (v čem je jedinečné)

Naše pojetí sociologie je, podobně jako tomu bylo u brněnské školy v 30. letech minulého století, aktivistické. To znamená, že své výzkumné i pedagogické úsilí koncentrujeme kolem důležitých sociálních problémů, jež jsou

předmětem našich výzkumů. Katedra je součástí fakulty, která se snaží být „výzkumnou a učící“ organizací. Naše výzkumné programy jsou proto osami výukových programů i způsobem jejich validizace. Výsledky výzkumů jsou publikovány ve formě monografií. Namátkou lze uvést *Social Consequences of a Change in an Ownership* (1994 jako výstup projektu Výzkumného ústavu OSN v Ženevě) nebo *Menšiny a marginalizované skupiny v ČR* (v tisku jako výstup výzkumného záměru „Marginalizované minority“). S tím koresponduje i personální propojení katedry a pobočky Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, zřízené v loňském roce v Brně. Její existence je mimo jiné výbornou příležitostí pro studenty našeho doktorského programu získávat pod vedením pedagogů první skutečné výzkumné zkušenosti.

Zaměření výuky

Vedle základů *curricula* oboru sociologie (sociologická teorie, dějiny sociálního myšlení a metodologie – seznámení s kvantitativním přístupem včetně statistické analýzy dat i s kvalitativním přístupem) je naše výuka zaměřena zejména na: studium občanské společnosti a veřejného mínění; změny kultur v procesu globalizace; problémy identity a změny identity v jeho průběhu; sociální problémy (nerovnost, chudoba, nezaměstnanost), rodinu v její transformaci a sociální aspekty demografických procesů (zejména stárnutí populace) v měnící se společnosti. Důraz klademe na samostatnou práci studentů s texty, s menším počtem studijně náročnějších kursů. Proto k našim prioritám patří budování solidní knihovny. Snažíme se přitom opustit ucelený výklad problémů v jedné optice a akcentovat jejich multiparadigmatickou reflexi (konfrontovat studenty s různými poznatkovými, metodologickými a ideologickými pohledy na sociální jevy a ozřejmovat jim důsledky těchto rozdílů pro zacházení s těmito jevy – aniž bychom přitom opomenuli zdůraznit vlastní kredo).

Zaměření výzkumu

Celá fakulta je financována z 55 % z vědecké činnosti a jinak je tomu i v případě oboru sociologie. Jak již bylo zmíněno, točí se převážná část našich výzkumů i získaných grantů

kolem témat, jež jsou součástí naší výuky, přičemž jsou aplikovány různé metodologické přístupy. Výčet jednotlivých výzkumů a získaných grantů by byl obsáhlý – v průměru jde ročně o 4-5 grantů (výzkumné týmy se vytvářejí z členů katedry, ale je snaha budovat je i interdisciplinárně (sociologie a sociální politika apod.).

Výzkumné projekty

K nejúspěšnějším realizovaným výzkumným projektům patří „Participation and Change in Property Relations in Communist and Post-Communist Societies: Social Consequences of a Change in Ownership“ pro United Nations Research Institute for Social Development v Ženevě. Katedra se též v roce 1999 podílela na poslední vlně celoevropského výzkumu „European Values Study“ Spolu s ostatními obory fakulty sdílíme (jde o snahu aplikovat interdisciplinární přístup) dva klíčové výzkumné programy „Rodiny, dětí a mládeže v transformující se společnosti“ a téma „Etnika, minority a marginalizované skupiny obyvatelstva“. V případě prvního z nich jsme součástí širšího mezinárodního výzkumu koordinovaného Univerzitou v Constanzi (bezprostředně spolupracujeme s univerzitou v Chemnitz ve Spolkové republice Německo).

Získávání studentů pro doktorské studium

Postupně jsme konstituovali doktorské studium strukturované jak svými požadavky na studenty, tak i způsobem studia. Snažíme se získávat nadané studenty vlastního magisterského studia i absolventy jiných univerzit v ČR i ze zahraničí. Zkoušky do PGDS, mají formu výběrové

soutěže projektů disertačních prací. Snaha je profilovat tyto práce ve shodě s našimi výzkumnými záměry. Studentům umožňujeme zahraniční stáže, ale i spoluúčast na vlastních projektech ať již na fakultě či na brněnské pobočce Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí.

Spolupráce s jinými českými pracovišti

Na řadě projektů pracujeme spolu s dalšími českými pracovišti. V rámci komplexního grantu GA ČR „Sociální trendy“ to byl tým ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR, spolupracujeme však i s dalšími institucemi (při projektu „monitorování chudoby“ například s VŠE Praha, s ČSÚ apod.).

Zahraniční spolupráce

Výzkumná spolupráce se zahraničními institucemi se odehrává zatím spíše při malých projektech (Lublaň, Budapešť, Poznaň a další). Příkladem právě probíhajícího většího projektu je již zmíněná naše spoluúčast na výzkumu „Value of Children“ (Univerzity v Constanzi a v Chemnitz).

Petr Mareš

Kontakt:

Katedra sociologie
Fakulta sociálních studií
Masarykova univerzita v Brně
Gorkého 7, 602 00 Brno
tel. +420 5 4161 5242
e-mail senkyrov@fss.muni.cz
vedoucí katedry: doc. PhDr. Petr Mareš, CSc.
tel. +420 5 4161 5241
e-mail pmareš@fss.muni.cz
www stránky: <http://www.fss.muni.cz/>

**Katedra sociální politiky a sociální práce
Fakulty sociálních studií,
Masarykova Univerzita Brno**

O katedře

Katedra sociální politiky a sociální práce je součástí Fakulty sociálních studií, Masarykovy univerzity v Brně. Fakulta vznikla 1. 1. 1998 s cílem soustředit vědní obory orientované na poznávání souvislostí společenské reality. Díky předcházející existenci na Filozofické fakultě

má většina oborů dlouhodobou tradici. Postavení katedry sociální politiky a sociální práce je odlišné. Sociální politika a sociální práce byla dlouhou dobu součástí katedry sociologie, sociální politiky a sociální práce. Teprve v roce 1994 se osamostatnila, a začala se samostatně rozvíjet. Od tohoto data se však odvíjí spolupráce obou pracovišť, a to jak ve výuce, tak ve výzkumu. Současným vedoucím katedry je doc. PhDr. Libor Musil, CSc.

Celkově na katedře pracuje osm pracovníků orientujících se na různé aspekty sociálních

problémů a jejich řešení. Libor Musil se zajímá o typologie sociálního státu, které se snaží interpretovat z hlediska hypotézy o kulturní kontinuitě ideologických východisek systému sociální politiky moderních států. V současné době věnuje hlavní pozornost výzkumu kultury organizací, které poskytují služby sociální práce. V této souvislosti se zabývá dilematy intervencí služeb sociální práce, kulturními vzory jejich řešení v organizacích, a vlivem těchto vzorů na interakci mezi organizací a klientem – uživatelem jejich služeb.

Tomáš Sirovátka se orientuje na fungování a vývoj sociální politiky v kontextu změn na trhu práce, změn ve vývoji sociální struktury, analýze sociální politiky v kontextu sociální marginalizace sociálních skupin. Zajímají ho tak zejména vazby mezi sociální politikou a trhem práce, role dávkových systémů při řešení chudoby, legitimita sociální politiky, postavení menšin.

Pavel Navrátil se zabývá aplikací teoretických konceptů sociální práce, existenciální analýzou problémů klientů v kontextu sociální práce a řešením romské otázky. Výzkumný zájem Kateřiny Kubalčíkové je zaměřen na sociální služby pro seniory. Zajímá ji, jak služby co možná nejvíce přiblížit seniorům. Vychází přitom z poznatků komunitní práce. Mirka Nečasová směřuje svůj zájem k etice v sociální práci, resp. ke vzdělávání sociálních pracovníků. Ekonomické a sociální souvislosti sociálního státu jsou doménou Martina Žižlavského. Vychází zejména z analýzy trhu práce. Imrich Vašečka se orientuje na aspekty sociální politiky v zemích střední a východní Evropy, stejně jako na souvislosti problémů menšin v tomto prostoru.

Sociologická perspektiva v sociální politice a sociální práci

Pracoviště považuje sociální politiku a sociální práci za velice blízké obory. To se projevuje tím, že pracovníci se snaží formulovat sociální politiku a sociální práci jako kompaktní obor, který zkoumá a realizuje intervence do životních situací lidí jako formu sociálního jednání.

Z hlediska katedry jsou hlavní charakteristiky oboru sociální politiky a sociální práce: (i) Vícedimenzionální perspektiva oboru. Sociologie je sice významným zdrojem poznání

životních situací a procesů intervence, pro porozumění uvedených komplexních procesů jsou však také důležité právní vědy, historie, psychologie, ekonomie, pedagogika, filozofie aj. Sociologie do tohoto komplexu přispívá např. z hlediska analýzy sociálního kontextu intervence, analýzy vlivu hodnot a zájmů na intervenci, teoretických konceptů – marginalizace, organizační kultury, institucionálních zájmů apod. (ii) Vzhledem k aplikaci, je potřebná integrace poznatků uvedených oborů. (iii) Intervence dvojího druhu (sociální politiky a sociální práce) zasahují shodně do životních situací lidí, ať už jedinců, nebo velkých cílových kategorií.

Výzkumná témata (resp. řešení projekty)

Na katedře se – s podporou grantových agentur, resortu vládní politiky a místních samospráv – řeší relativně široké spektrum problémů, které se týkají jak základního výzkumu, tak praktických požadavků státní správy a lokálních autorit. Jde např. o šetření souvislostí mezi sociální politikou a trhem práce (GA ČR 2000-2002), hodnocení přínosu sociální intervence k začlenění marginalizovaných skupin (Výzkumný záměr MŠMT 1999-2002), výzkum internetních vztahů ve společnosti (projekt PHARE 2001-2002). Výzkum kulturních vzorů přístupu ke klientům a k intervencím do životních situací (GA ČR 1999-2001).

Probíhá šetření standardů mediátorů a sociálních pracovníků, resp. modelů vzdělávání pracovníků v občanských poradnách a sociálních pracovníků pečujících o seniory. Dále na katedře probíhá analýza lokálních sociálních problémů s cílem vytvořit komunitní plán služeb města Brna.

Metodologie

Velký důraz je kladen na empirická šetření. Pracovníci vycházejí z toho, že je třeba, aby výstupy byly korektní a obsahově průhledné. To se také projevuje při výběru studentů postgraduálního studia, kdy je hodnoceno, jak je uchazeč schopen teoreticky a metodologicky rozpracovat svůj badatelský záměr. Na katedře probíhá diskuse o takových metodologických problémech jako je vztah indukce a dedukce v tzv. kvalitativním výzkumu, pozorování a participativní přístup z hlediska dostupnosti

výsledků výzkumu pro jeho účastníky, možnost uplatnění pozitivistických kategorií (hypotézy, operacionalizace) v kvalitativním výzkumu aj.

Pracovníci katedry při výzkumu využívají pestré spektrum metod, postupů a technik. Usilují o účelnou kombinaci postupů zkoumání. Tak je možné se zde setkat s modelováním, častým postupem je užití survey, analýzy statistických dat a hloubkových rozhovorů. Vážně se zvažuje použití participativních postupů zkoumání. Výzkumníci se také zabývají institucionální analýzou, provádějí případové studie organizací a projektů.

Spolupráce s jinými sociologickými pracovišti

Katedra usiluje o vytváření takového prostředí, které umožňuje navazovat průběžně kontakty se zahraničními univerzitami. V současné době jsou to: nizozemská Katolická univerzita v Tilburgu, belgická Katolická univerzita v Lovani, německá F. Schiller Universität v Jeně, britská University of East Anglia v Norwichi, univerzita v dánském Roskilde. Nadto s nizozemským institutem Hegenschool de Horst v Driebergenu, švédskou univerzitou v Lundu a vyšší odbornou školou Lillehammer College. Aktuálně probíhá jednání o navázání úzké spolupráce s polskou univerzitou v Lodži.

Pracoviště úzce spolupracuje s Institutem pro sociální otázky (který koordinuje výzkumné projekty – viz výzkumný záměr Etnika, menšiny a marginalizované skupiny v ČR), a dále s Výzkumným ústavem práce, sociálních věcí – pracoviště Brno. Obě tyto instituce koordinuje člen katedry doc. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc.

Nadto se pracovníci katedry podílejí na činnosti dalších institucí. Vzhledem k snaze o aplikovaný výzkum je to např. Magistrát města Brna. Jsou členy mezinárodních institucí (např. EISS – European Institut of Social Security – Libor Musil a Tomáš Sirovátka).

Výuka

Kromě výzkumu se všichni členové katedry podílejí na výuce. Snahou je připravit sociální pracovníky, kteří budou schopni nejen koncipovat a provádět individuální, skupinové a komunitní intervence, ale budou také schopni na základě analýzy soudobých problémů a

praxe sociální politiky a sociální práce, koncipovat jejich systémová řešení na centrální, oblastní a lokální úrovni. Studium proto seznamuje studenty s historií, s myšlenkovým a politickým pozadím praxe sociální politiky a sociální práce, s institucemi, které je provádějí, a odpovídajícími metodologickými postupy. Po získání potřebné praxe se očekává uplatnění absolventů jako tvůrců a koordinátorů sociálních politik, nejen na ústřední a regionální úrovni, ale i na úrovni okresů a větších měst.

Doktorské studium je určeno odborníkům, kteří se uplatní při analýze, výzkumu a koncipování strategií sociální politiky, sociálního zabezpečení a sociální práce, eventuálně při jejich implementaci na centrální, oblastní a místní úrovni. Studium směřuje k prohloubení teoretických poznatků sociálních věd, ke schopnosti samostatné reflexe různorodých aspektů řešení sociálních problémů, ke schopnosti reflexe vlastní výzkumné činnosti. Studenti jsou orientováni na sledování nejnovějších trendů vědní disciplíny.

Část výuky probíhá formou kombinovaného studia. Cílem je navázat na trend ve vysokém školství – být maximálně otevřený pro všechny zájemce o studium v každém věku. V bakalářském kursu se jedná o obvyklé kombinace, kombinované studium je na magisterském stupni zaměřeno na personální řízení, což je další specializací oboru sociální politika a sociální práce.

Podpora výzkumu – nábor a motivace studentů PGS

Studenti doktorského studia jsou vybíráni na základě prokázání schopnosti vytvořit kvalitní teoretický a metodologický výzkumný projekt. Oborová rada a přijímací komise též přihlíží k relevanci tématu z hlediska oboru Sociální politika a sociální práce a z hlediska výzkumného zaměření katedry a k jazykové způsobilosti uchazeče ke studiu.

Studium je zaměřeno na zvládnutí teoretické reflexe obtížných životních situací jedinců a sociálních skupin a odpovídajících způsobů intervence a na využití takto nabytých poznatků při řešení sociálních problémů. Stručně řečeno, katedra věnuje pozornost naplnění poznávacích a aplikačních cílů disertačních prací. V zájmu toho je studentům umožněno

podílet se na vypisovaných grantech jak vně, tak uvnitř katedry. Katedra podporuje účast na stážích a odborných setkáních. Všechny snahy směřují k tomu, aby předložená disertační práce byla způsobilá k publikaci.

Celkové cíle doktorského studia korespondují se zaměřením katedry. Hlavním zájmem je, aby studenti zvládli interdisciplinární hodnocení nejrůznějších sociálních problémů a potenciálních možností oboru Sociální politika a sociální práce. A byli schopni adekvátně reagovat.

Václav Kulhavý

Ústav religionistiky Filozofické fakulty, Masarykova univerzita Brno

Rok 1989 umožnil i v našich podmínkách vznik ideologicky nezatíženého akademického studia náboženství a konstituování samostatného oboru, který se na problematiku náboženství zaměřuje. Religionistika nahlíží na náboženství jako na sociální a kulturní produkt lidské činnosti, což je perspektiva, která religionistiku, alespoň v některých ohledech přibližuje sociologii, popř. kulturní antropologii. Sociologický přístup je tedy v religionistice, vedle přístupů jiných, trvale přítomen.

Tato skutečnost se zřetelně odrazila v zaměření Ústavu religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, který vznikl v roce 1992. Pracoviště rychle navázalo kontakty s obdobně zaměřenými zahraničními pracovišti a stalo se mezinárodně respektovaným partnerem. Výsledkem bylo např. to, že vrcholná světová religionistická organizace International Association for the History of Religions (IAHR) pověřila Ústav religionistiky FF MU společně s Českou společností pro studium náboženství organizací dvou významných mezinárodních konferencí: Religions in the Contact (Brno 1994) a The Academic Study of Religions During the Cold War: Ideological and Theological Constraints, East and West (Brno 1999).

Základním zaměřením pracoviště je studium proměn náboženství v interkulturním a internáboženském kontaktu, tedy jeden z nejvýznamnějších tematických okruhů, které jsou

Kontakty:

Katedra SPSP (Sociální politiky a sociální práce)

Fakulta sociálních studií

Masarykova univerzita

Gorkého 7, 602 00 Brno

tel. +420 5 4161 5222

www stránky: <http://www.muni.cz/soc/>

Vedoucí katedry: Doc. PhDr. Libor Musil, CSc.

e-mail musil@fss.muni.cz

v současné době v akademickém studiu náboženství zkoumány. Význam této problematiky je z velké části dán vzrůstající globalizací a s ní spjatými otázkami kulturní kontinuity a diskontinuity, partikularismu a univerzalizmu v náboženství, tradice, konstituování a udržování obrazu „Jiného“. Tyto otázky sice zřetelně vystupují do popředí v podmínkách moderní pluralitní společnosti a formující se globální kultury, mají však své historické kořeny. Patrné je to na příkladu vnímání náboženských menšin a v našem prostředí netradičních náboženských směrů.

Z těchto důvodů je výzkumná činnost ústavu orientována do následujících tematických okruhů: a) teorie a metodologie studia náboženství, b) sociální a kulturní kontext raného křesťanství, c) politické a sociální souvislosti působení tibetského buddhismu, d) obecné problémy sociologie náboženství, e) nová náboženská hnutí.

Na Ústavu religionistiky má sídlo Česká společnost pro studium náboženství, která sdružuje převážnou většinu akademických pracovníků v ČR, kteří se problematikou náboženství zabývají v rámci akademického výzkumu. Ústav zajišťuje také vydávání odborného časopisu *Religio – revue pro religionistiku* (vychází 2x ročně) a vydávání dvou edičních řad (Religionistika a Proměny náboženství), v rámci nichž bylo doposud publikováno deset knižních monografií (původních i překladových).

Od roku 1992 toto pracoviště zajišťuje výuku studijního oboru religionistika, který lze studovat v kombinaci s jiným oborem, popř.

studovat jednooborově. Studium je rozděleno do dvou na sebe navazujících typů studia, tedy bakalářského a magisterského. V rámci bakalářského studia je pozornost věnována především osvojení si historického přehledu nejdůležitějších náboženství světa, historie samotného oboru a získání základních metodologických návyků, nutných pro další badatelský vývoj. Magisterské studium je částečně specializované (student si může vybrat zaměření na starověká náboženství a náboženství přírodních národů, nebo na západní náboženské tradice či východ-

ní náboženské tradice). Po celou dobu studia (tedy jak v bakalářském, tak magisterském stupni) studenti rozvíjejí své znalosti pramen-
ných jazyků.

Ústav religionistiky má akreditovány tyto formy studia: bakalářské, magisterské a doktor-
ské.

Dušan Lužný

Kontakt:

Ústav religionistiky FF MU,
Arna Nováka 1, 660 88 Brno
e-mail: luzny@phil.muni.cz

Katedra sociologie a andragogiky Filozofické fakulty, Univerzita Palackého Olomouc

Katedra sociologie a andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vznikla v roce 1990. Do jejího čela byl jmenován doc. PhDr. Vladimír Jochmann, který měl rozhodující vliv na vytvoření specifického propojení sociologie s široce pojatou andragogikou. V roce 1992 byla na katedře vytvořena dvě oddělení – sociologie a andragogiky, která organizačně i obsahově garantovala studium organizačně samostatných, obsahově však značně blízkých studijních oborů, sociologie a andragogiky.

V roce 1992 se vedoucím katedry stal její současný vedoucí doc. PhDr. Dušan Šimek, jehož snahou bylo metodologické propojení obou studijních oborů, kdy sociologie vytváří teoretický a metodický základ studia andragogiky, která by pak mohla být pojímána také jako aplikace sociologického poznání v oblastech sociální práce, řízení lidských zdrojů, vzdělávání dospělých a kulturologie. Sociologii i andragogiku lze na Filozofické fakultě UP studovat v kombinaci s libovolným studijním oborem, andragogika je už od příštího školního roku vázána pouze na studijní obor sociologie. V tomto propojení obou oborů spočívá také specifikum pracoviště: sociologické poznání je bezprostředně aplikováno na příslušné oblasti společenské praxe.

Zaměření výuky studijního oboru sociologie

Studium sociologie na Katedře sociologie a andragogiky směřuje k pochopení aktuálních

jevů a procesů spojených s transformací české společnosti. Poskytuje znalosti sociologické teorie především v oblasti politiky, kultury a ekonomiky a základní dovednosti pro realizaci sociologického výzkumu.

Studijní obor *sociologie* stojí na teoreticko-metodologickém základě, který je dále prakticky aplikován. Jednotlivé disciplíny sociologie jsou ve studijním oboru sestaveny do tří okruhů: 1. základní, 2. obecné a 3. aplikované.

Principem je využitelnost sociologie v praxi. Proto jsou ve studijním oboru zásadně propojeny teorie, metodologie a aplikace.

Studium sociologie otevírá disciplína *Pozvání do sociologie*, která seznamuje studenty se základními sociologickými kategoriemi, koncepty a pojmy a poskytuje tak pojmový slovník, jenž je vstupním předpokladem pro studium. Na *Pozvání do sociologie* navazují **základní** sociologické disciplíny *Obecná sociologie*, *Vývoj sociologického myšlení*, a dále *Metodologie sociologie* (je tvořena komplexem různých metodologických disciplín). Tyto disciplíny jsou důsledně koncipovány tak, aby organicky propojovaly teoretické a metodologické aspekty, a vytvořily tak elementární podmínky pro porozumění a výzkum sociálních jevů.

Jejich absolvování poskytuje nástroje pro studium *obecných* sociologických disciplín, jimiž jsou *Česká politika*, *Sociální struktura české společnosti*, *Sociologie kultury* a *Ekonomická sociologie*. Tento soubor disciplín pokrývá základní sféry sociálního univerza.

Demografie a *Současné sociální ideologie* vytvářejí nabídku volitelných disciplín, které

umožňují studium speciálních problémů identifikovatelných v těchto sférách.

Orientace v obecných a základních disciplínách je předpokladem zvládnutí **aplikovaných** sociologických disciplín: *Sociální politika, Společnost a práce a Konflikt a konsensus*.

Sofistikované přístupy v analýze dat navažují na základní sociologickou disciplínu Metodologie sociologie a jsou zaměřeny na aktuální metodologické problémy analýzy dat.

Nabídka *volitelných* sociologických disciplín tvoří *Rodinná solidarita, Sociologie umění a Kultura v nás a kolem nás*, které poskytují vhled do velmi specifických oblastí společenského života.

Vědecko-badatelské zájmy členů katedry

Výzkumné i výukové aktivity Katedry sociologie FF UP jsou orientovány na řešení aktuálních a praktických problémů transformace české společnosti. Výuka je orientována na pochopení transformačních procesů české společnosti.

Při své badatelské orientaci se členové katedry zaměřují jednak na různé oblasti sociálních problémů vzniklých v průběhu transformace, jednak na řešení speciálních teoretických a metodologických problémů sociologie.

Prof. Dr.Phil. Gerlinda Šmausová je v rámci studijního programu i badatelsky orientována na problematiku gender a současně se zaměřuje i do oblasti sociologické metodologie. Rozvíjí současně i svá dlouholetá bádání v oblasti sociologie kriminality a kriminologie – již od roku 1987 spolupracuje na projektu „Common-study – programme on Criminal Law and Critical Criminology“ s univerzitami v Římě, Rotterdamu, Barceloně, Middlesewu Hamburgu a Komotini. Je mimo jiné členkou „Immaginare l'Europa – a Network of Institutes, Libraires and Research Centers“ se sídlem v Urbinu, členkou poroty „Společnosti pro interdisciplinární vědeckou kriminologii“ se sídlem v Mamburku pro udílení ceny Fritze Sacka za významné kriminologické dílo a členkou Německé sociologické společnosti.

RNDr. Ivana Loučková, CSc. se zaměřuje na zavedení kvalitativních a integrovaných výzkumných metod do výuky a na metodologické aspekty kvality vědeckého vědní v sociálních vědách.

Mgr. Dan Ryšavý, Ph.D. je zaměřen na ekonomickou sociologii, speciálně se dále věnuje oblasti lokálních studií, problematice místní samosprávy a sociálních aspektů ekologických problémů.

PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D. se soustřeďuje na oblast sociologie rodiny (zejména vztahy v rámci příbuzenstva, příbuzenská pomoc a podpora): participovala na výzkumech orientovaných na problematiku rodiny a zaměstnaných žen a na realizaci četných sociálních analýz. V letech 1991-1992 spolupracovala s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v Praze a garantovala provedení rozsáhlého sociologického šetření *Rodina staršího středního věku v kontextu mezigeneračních vztahů a systému pomoci a opory v rodině* (projekt Výzkumného ústavu sociálního rozvoje a práce v Praze). V roce 1993 a 1994 jako nositelka grantu odpovídala za řešení výzkumného úkolu *Hodnoty a hodnotové orientace středoškolské mládeže* pro Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a v následujících dvou letech (1995-1996) za zpracování národní studie v rámci mezinárodního projektu *Možnosti a limity rodiny v současné Evropě*, zaštitěného Mezinárodním centrem pro studium rodiny v Bratislavě za podpory Voluntary Fund of the International Year of the Family). Od roku 1997 je členkou FAMILTEL, výzkumné skupiny zabývající se sociálně kulturními vlivy informačních komunikačních technologií na rodinu, sdružujících partnery ze Slovenské republiky, Velké Británie, Francie, Nizozemí, Portugalska, Švédska a Kanady.

PhDr. Helena Kubátová, Ph.D. se zaměřuje na problematiku vývoje sociologického myšlení. Speciálně se zabývá vztahem mezi rodem (gender) a sociální stratifikací, problematikou sociálního kontextu individuální identity, zvláště je zaměřena na způsoby, kterými se sociálně konstruuje vztah k tělu.

PhDr. Zdeněk Pospíšil, CSc., se zabývá především sociologií kultury a sociálními souvislostmi estetiky a umění.

Doc. PhDr. Dušan Šimek se kromě sociologických zkoumání světa práce, včetně aplikovaných problémů sociologie podniku zabývá rovněž andragogickými problémy práce a vzdělávání, včetně současných progresivních forem a typů vzdělávání.

Mgr. Martin Fafejta, Ph.D. se již od svých doktorských studií zabývá sociologickými otázkami současných ideologií a sociologií politiky.

PhDr. František Znebežánek, Ph.D. je orientován k problematice obecné sociologické teorie, jeho hlavním vědeckobadatelským zájmem jsou sociální hnutí.

Katedra spolupracuje s českými i zahraničními odbornými pracovišti, např. s Katedrou sociologie University of Kent, Slezskou univerzitou v Katovicích, s Katedrou sociologie FSS MU Brno a řadou dalších institucí. Je rovněž zapojena do mezinárodní internetové výzkumné sítě.

Všichni pracovníci sociologického oddělení absolvovali kratší nebo delší studijní pobyt v zahraničí.

Někteří členové katedry přednášejí také na jiných vysokých školách (na Fakultě sociálních Ostravské univerzity nebo na Katedře sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně).

Velmi úzké kontakty udržuje sociologické oddělení s katedrou sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, a to prostřednictvím informativních setkání a také účastí na souborných postupových zkouškách a na státních závěrečných zkouškách.

Členové katedry sociologie publikují v nepravdivelných intervalech Acta Sociologica. Jejich další vydání je plánováno na duben 2002.

Sociologické oddělení se také podílí na organizaci a na výuce studentů Associated

Colleges of the Midwest/Great Lakes Colleges Association z USA, a na výuce sociologických disciplín Olomoucké letní školy, která vznikla ve spolupráci s velvyslanectvím USA v ČR.

Katedra sociologie organizuje a realizuje terénní sociologické výzkumy regionálního rozsahu, zejména pro veřejnou správu a zdravotnické a vzdělávací organizace.

V doktorském studijním programu sociologie se katedra v rámci svých kapacit až dosud zaměřovala převážně na kvalifikační růst vlastních mladých pracovníků a absolventů. Doktorské studium je orientováno především do oblastí gender studies, sociologie práce a sociologie vzdělávání.

V magisterském studijním programu věnujeme pozornost také studentským vědeckým soutěžím. Naši absolventi již dvakrát získali Cenu E. Beneše v soutěži o nejlepší diplomovou práci v oboru sociologie.

Sociologické oddělení tvoří jádro olomoucké pobočky Sociologické společnosti.

Dušan Šimek

Kontakt:

Katedra sociologie a andragogiky
Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 10, 772 81 Olomouc
tel. +420 68 563 3392

e-mail wagnero@ffnw.upol.cz

vedoucí: Doc. PhDr. Dušan Šimek

e-mail simekd@ffnw.upol.cz

www stránky: http://www.ff.upol.cz/soc_andr/

Katedra sociální práce Zdravotně sociální fakulty, Ostravská univerzita

Katedra sociální práce ZSF OU byla založena v roce 1995. Téhož roku byl akreditován pětiletý magisterský studijní program – obor sociální práce se zdravotnickým profilem. V prvních letech měla katedra pouze tři interní učitele, zbytek výuky byl zajišťován externisty z Brna a z Olomouce. V současné době má pracoviště pod vedením Oldřicha Chytila sedm interních učitelů na plný úvazek, dalších pět vyučujících na úvazek poloviční a zhruba dvacet učitelů externích.

Vysoký podíl externistů je dán zvláštním charakterem pracoviště, jehož absolventi musejí zvládnout kombinaci medicínských a společenskovedních disciplín. Katedra vychovává sociální pracovníky pro oblast státní správy, pro sektor zdravotnictví a školství, pro nestátní a církevní organizace, ale také výzkumníky a analytiky v oblasti sociálních problémů a konečně také budoucí řídící pracovníky v oblasti sociální práce a sociální péče.

Kromě medicínských předmětů a předmětů vlastní sociální práce je pracoviště orientováno také na čistě sociologickou problematiku, a to jak v oblasti teoretické, tak v rovině empirických výzkumů. Současný teoretický diskurs

sociální práce přibližuje studentům Stanislav Hubík, jenž přednáší rovněž vybrané kapitoly ze sociologie vědění a věnuje se problematice na hranicích mezi sociologií, filozofií a antropologií. Obecná sociologická teorie, dějiny sociologie, sociologie organizace a současné sociologické teorie jsou pokryty přednáškami Jana Kellera, který se věnuje rovněž otázkám globalizace, problematice sociálního státu, problémům marginality a exkluze a sociálním souvislostem současné ekologické krize. Po stránce metodologické vede studenty Ivana Loučková, která je garantem výuky technik a vybraných metod sociologického výzkumu.

Velmi úzké propojení se sociologií je kromě denní výuky rovněž patrné na zaměření doktorského studijního programu, který byl pro obor sociální práce na katedře akreditován v roce 2001. V oblasti sociologické je doktorský program založen na trojím základu: metodologii vědy, obecné sociologické teorii a sofistifikovaných metod výzkumu. Pro účast v této formě vědecké přípravy jsou získávání především ti studenti nejvyšších ročníků, kteří svoji schopnost koncepční odborné práce prokázali v průběhu zahraničních studijních pobytů, a to především na příbuzných pracovištích v německy mluvících oblastech. V oborové radě doktorského studijního programu jsou zastoupeny sesterské katedry z brněnské i pražské univerzity, stejně tak jako odborníci ze Slovenska a z Polska.

Katedra sociální práce je v současné době nositelem několika grantů, které se pohybují v oblasti čisté či aplikované sociologie. Jan Keller je řešitelem grantu GAČR s názvem *Dějiny sociologie*. Výstupem tohoto grantu bude v roce 2004 stejnojmenná publikace, jež představí teorie zakladatelů a klasiků sociologického myšlení pod zorným úhlem dnešních debat o modernitě a modernizaci. Kniha bude moci rovněž sloužit jako učebnice ke studiu díla Comta, Spencera, Marxe, Durkheima, Pareta, Webera, Simmela a některých dalších sociologů především 19. století.

Výrazně sociologicky je orientován rovněž kolektivní grant katedry: *Senioři ve společnosti*. Strategie zachování osobní autonomie. Tato výzkumná práce, zaštitěná grantem GA ČR, již se účastní pod vedením Dany Sýkorové dalších pět pracovníků katedry (J. Čížková, O.

Chytil, N. Kubíčková, I. Loučková, R. Popelková) a také řada studentů vyšších ročníků, mapuje situaci seniorů na severní Moravě s důrazem na strategie užívané pro udržení osobní nezávislosti a vyrovnávání se s životními krizemi.

V rámci mezioborové spolupráce je připravována spoluúčast na výzkumném projektu společně s Ekonomickou fakultou Technické univerzity v Ostravě. Předmětem grantu bude celorepublikový výzkum některých sociálních aspektů dualizace trhu práce s přihlédnutím k proměnám a perspektivám takzvané vzdělanostní společnosti. Výstupem tohoto grantu bude publikování odborné monografie, zabývající se proměnami konceptu vzdělanostní společnosti od poloviny dvacátého století až do současnosti.

Společné grantové projekty a členství v oborových radách jsou hlavním pojítkem mezi katedrou sociální práce a jinými českými především univerzitními pracovišti. Zvláště úzké vazby jsou udržovány s katedrou sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií MU v Brně a rovněž s katedrou sociologie a andragogiky Filozofické fakulty UP v Olomouci.

Velmi slibně se rozvíjí pravidelná spolupráce a výměna učitelů i studentů v rámci programu Sokrates-Erasmus. Každoročně vyjíždějí učitelé katedry na přednáškové pobyty do řady zemí v západní a severní Evropě. Jedná se konkrétně o školu sociální práce při Universidad Ramon Llul v Barceloně, dále o Canterbury Christ Church University College ve Velké Británii, o fakultu sociologie na severoitalské Università degli studi di Trento. Rovněž s příbuznými německými pracovišti se rozvíjí čilá spolupráce a výměna na úrovni vyučujících i studentů. Zde se jedná o Katholische Universität v Eichstättu, dále o Fachhochschule v Koblenzi a o rakouskou Akademie für Sozialarbeit der Stadt Wien. Mezi nejbližší partnery pracoviště patří také katedra sociální práce na univerzitě ve finském Kuopiu.

Na katedře sociální práce v Ostravě působí již několik let kancelář ECSPRESS, jejímž cílem je koordinace projektů mezi školami zemí Evropské unie a zeměmi střední a východní Evropy, stejně tak jako příprava mezinárodních konferencí a vydávání společných

publikací. Zřizovateli této kanceláře jsou European Association of Schools of Social Work, dále European Centre for Community Education a European Association of Training Centres for Socio-Educational Care. Zatím nejvýznamnější akcí katedry v rámci tohoto programu bylo uspořádání evropské konference ve vzdělávání a praxi sociálních profesí, která se uskutečnila v Ostravě v létě roku 1998 za účasti téměř 150 odborníků ze čtyřadvaceti evropských zemí.

Mezinárodní kontakty katedry jsou na takové úrovni, že pracoviště figuruje jako spoluřešitel projektu Evropské centrum zdrojů pro výzkum sociální práce, který je realizován jako součást 5. rámcového programu Evropské komise. Druhým rokem je katedra sociální práce v Ostravě zapojena do projektu CDA European Master in Social Work, v jehož rámci se pracuje na propojení učebních plánů a zintenzivnění výměny učitelů a studentů v rámci výuky magisterského stupně. V tomto projektu spolupracuje ostravské pracoviště s partnery z univerzit v Salfordu, Eichstättu, Trenta, z Kalábie, Barcelony, Lille, Kuopiu a Utrechtu.

Spolu s tím, jak se postupně prodražuje vysokoškolské studium v naší zemi, daří se fakultě i katedře získávat stále kvalitnější a nadějnější studenty. Je tomu tak snad,

z důvodů materiálních nemohou již všichni pomýšlet na studium ve vzdálených univerzitních centrech. Zároveň situace Ostravska, která se nevyvíjí zdaleka tak uspokojivě jako situace preferované metropole, umožňuje věnovat se narůstajícím sociálním problémům nikoliv jen v rovině akademické, ale přímo uprostřed sociálně neklidného terénu. Tyto okolnosti předurčují další směr vývoje ostravského pracoviště. Přímý kontakt se sociálně vysoce problémovým regionem a zároveň úzké propojení s renomovanými evropskými pracovišti umožňuje ostravské katedře sociální práce působit na samotné periférii státu a přitom udržovat krok s vývojem renomovaných tuzemských i zahraničních pracovišť. Není vyloučeno, že při naplnění některého z méně optimistických scénářů sociálního vývoje může právě podobně situované a podobně disponované pracoviště působit v roli přímo průkopnické.

Jan Keller

Kontakt:

Katedra sociální práce

Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity
Fráni Šrámka 3, 709 00 Ostrava-Mariánské
Hory

tel. +420 69 6624 141

e-mail: příjmení učitele@osu.cz

webové stránky: <http://zsf.osu.cz/ksp/>

Vedoucí katedry: PaedDr. Oldřich Chytil

Katedra politologie a sociologie Fakulty humanitních studií, Západočeská univerzita Plzeň

Historický vývoj v letech 1989-1998

Koncem roku 1989 a na začátku roku 1990 se na tehdejší Vysoké škole strojí a elektrotechnické (VŠSE) a Pedagogické fakultě (PeF) v Plzni (základ Západočeské univerzity v Plzni, která vznikla v roce 1991) realizovala rekonstrukce Ústavu marxismu-leninismu (dále jen ÚML) při VŠSE a katedry občanské nauky na PeF. Katedry byly zrušeny a současně instalovány dvě nové: a) katedra společenských věd při Fakultě elektrotechnické (FEL) a b) katedra společenských věd a občanské výchovy na Pedagogické fakultě, jíž se týká následující text.

Katedra byla postavena před několika problémy:

1. zakončit studium občanské výchovy dílčími a státními zkouškami;
2. předložit nový koncept tzv. společného základu na PeF;
3. předložit projekt pětiletého a čtyřletého magisterského studia občanské výchovy.

Situace na KSVOV byla až do října 1991 komplikována tím, že vedoucí katedry byl bývalým pracovníkem ÚML. Projekty 2 a 3 ovšem byly koncipovány a podařilo se je obhájit. Od 14. listopadu 1991 jsem převzal řízení KSVOV. V koncepci studijního programu občanská výchova jsem vycházel z přesvědčení, že sociologie (resp. sociální vědy) musí být rovnocennou součástí výuky. Tím se sociologie stala

jedním z předmětů, které katedra zabezpečovala.

Již v průběhu roku 1991 (a v roce 1992) došlo k rozhodnutí o rekonstrukci dvou kateder společenských věd, a to směrem k integraci v jednu katedru. Moje stanovisko – a tehdy jsem byl jediný – se lišilo od „oficiálního“, jehož nositelem byl rektor ZČU doc. J. Holenda, v tom, že jsem vytrvale prosazoval, aby výuka humanitních oborů byla jakýmsi průsečíkem spekulativně konstruovaných disciplín a oborů, které mohou svoje založení hledat v empirických procedurách a tak svoje „vědní“ generovat odlišným a často přesvědčivějším (jak doufám), transparentnějším způsobem. Konkrétně jsem požadoval zřízení dvou ústavů: ústavu filozofie a ústavu sociálně-politických věd.

Diskuse (a s tím související koncepty budoucích pracovišť) byly ukončeny rozhodnutím rektora ZČU (z 1. 10. 1992) o zřízení Ústavu sociálně-politických věd (ÚPV), jehož řízením jsem byl pověřen. Dosavadní katedry byly zrušeny, pracovníci dostali tříměsíční výpověď a souběžně rektor vypsal konkurs na obsazení míst v ústavech, které se staly rektorátními pracovišti.

Jako pověřený ředitel ÚPV jsem místa v ústavu směřoval do tří oborů: sociologie, kulturní a sociální antropologie, politologie. V tomto rámci byl vypsan konkurs (realizován byl v lednu 1993). Po jeho ukončení jsem byl 1. února 1993 jmenován ředitelem ústavu.

Postupně byly akreditovány předměty související se zaměřením ÚPV. Sociologie, politologie a kulturní a sociální antropologie se staly (a jsou jimi dosud) klíčovými obory studijních programů studia občanské výchovy. Výuka sociálních věd se stala součástí společensko-vědního základu PeF a sociologii akceptovala také katedra geografie.

Tím, že se ÚPV stal rektorátním pracovištěm, ztratil většinu svých kompetencí ve výuce občanské výchovy, kterou vlastně založil a vedl. Tyto kompetence přešly na oddělení občanské výchovy při katedře historie PeF. ÚPV se tedy stal pracovištěm bez vlastních studentů.

V roce 1994 byl ÚPV začleněn do Právnické fakulty (FPR) a nedlouho poté rozhodnutím děkana FPR zrušen. Teprve zásahem rektora

a předsedy Akademického senátu ZČU se ÚPV znovu stal rektorátním pracovištěm.

V roce 1995 byl na ÚPV (v souladu s původními záměry) dokončen projekt studijního programu kulturní a sociální antropologie. Ve stejném roce byl schválen rektorem a Akademickým senátem ZČU. Jeho realizace byla ovšem možná pouze v rámci některé z fakult ZČU – tou se stala právnická fakulta. Proto se ÚPV znovu stal součástí FPR. Program bakalářského i magisterského studia kulturní a sociální antropologie byl akreditován a výuka začala v nově zřízeném Středisku humanitních studií FPR, z něhož zanedlouho vznikla Fakulta humanitních studií (FHS).

ÚPV se tak stal základem pro vznik nové fakulty a řada jeho pracovníků se na této fakultě stále angažuje. Samotný ÚPV se přechodem řady pracovníků na FHS stal relativně malým „mezifakultním“ pracovištěm a k 31. prosinci 1999 zanikl (více viz druhá část textu).

ÚPV vedle výuky pracoval také na několika výzkumných projektech. V roce 1994 byl na ÚPV realizován výzkum „Hodnotová rezidua jako modifikující faktory transformačního procesu české společnosti“. Prostředky byly čerpány z univerzitního grantu GR 410, který ústav na základě projektu získal (autor projektu a hlavní řešitel Ivan Kuna). V témže roce získala grant na GA ČR pracovnice ÚPV Dr. L. Volbrachtová. ÚPV se v tomto období výrazně angažoval také v přípravě studijního programu sociální práce, který je dodnes vyučován na PeF.

V roce 1995 byl ústav koordinátorem a zpracovatelem rozsáhlého výzkumu (grant MŠMT ČR pro PeF) „Západočeské školství“. Tento výzkum zahrnoval jak terénní práci, tak komprimaci dat (cca 200 tisíc nejrozličnějších dat). Hlavním koordinátorem za ÚPV byl Ivan Kuna, datové zpracování provedli ing. Petr Milt a další spolupracovníci. Manažery projektu byli za PeF doc. Drábek a doc. Kantor.

Mohu se domnívat, že ÚPV vcelku pronikl do povědomí našich vysokoškolských pracovišť. Zúčastnili jsme se konference o transformačním procesu (na základě toho jsme získali dar v podobě publikací s politologickou tematikou) a v roce 1996 jsem byl požádán o oponenturu (průběžnou i závěrečnou) celouniverzitního projektu (KV, prof. Klener). Infor-

mace o ÚPV byly uveřejněny také v politologickém časopise.

V červenci 1997 pořádal ÚPV ve spolupráci s Lékařskou fakultou UK v Plzni výroční zasedání mezinárodní vědecké instituce „Language Origins Society“. Několikadenní zasedání se konalo v Plzni a bylo zcela v režii ÚPV (hlavním garantem byl Ivo Budil).

Ivan Kuna

Katedra sociologie a politologie

Když jsem se v roce 1999 po zahraničním studijním pobytu vrátil do České republiky a spíše náhodně se ocitl v pracovním děkanu Fakulty humanitních studií ZČU v Plzni, neměl jsem prakticky žádné povědomí o tom, jak bouřlivá byla historie posledních deseti let vývoje vysokého školství v Plzni, a to především v oblasti společenských věd. Ovšem již při naší první rozpravě padla myšlenka zřízení katedry sociologie a politologie, která by nahradila Ústav sociálně-politických věd, o jehož zániku bylo tehdy již rozhodnuto, a doplnila tak skladbu kateder FHS (již existovaly katedry archeologie, sociální a kulturní antropologie, aplikované jazykovědy a bylo rozhodnuto o vzniku katedry filozofie). V našich představách se objevovaly mlhavé myšlenky o akreditaci sociologického studijního programu a o stabilizaci předmětů sociálně-vědní povahy, které ÚPV zajišťoval pro studenty několika fakult, na FHS především v rámci antropologického studia.

Tak k 1. lednu 2000 vznikla katedra sociologie a politologie (dále jen KAS), jejímž vedením jsem byl pověřen (v listopadu 2000 pak jmenován do funkce vedoucího KAS). S výjimkou mé osoby zůstala KAS v personálním obsazení totožná s bývalým ÚPV a v prostředí vnitrouniverzitního akreditačního řízení prakticky bez možnosti okamžité připravit nové studijní předměty. Jako hlavní úkol jsem si tedy pro první měsíce vytkl stabilizaci personálního složení a současně snahu o posílení a také omlazení pedagogického a badatelského týmu. Spojení politologie a sociologie v rámci jedné instituce jsem chápal jako výhodu z hlediska možnosti interdisciplinárních přístupů.

Co se týče personálního složení, sociologická část katedry naplňovala představy o interdisciplinaritě (Miloš Havelka, Ivan Kuna,

Petr Bouček), současně ovšem zjevně chyběla mladší generace, orientovaná spíše směrem k empirické sociologii. O tom svědčilo také to, že dobíhající výzkumný projekt „Evropanství na rozhraní“ (odborný garant PhDr. Zdeněk Vyšehradský), jehož hlavním donátorem byl Česko-německý fond budoucnosti, byl Ústav schopen realizovat pouze ve sběru dat, jejich zpracování ovšem musel přenechat jiné instituci. Vedle pracovníků KAS se sociologií zabývali také další pracovníci FHS, zejména z katedry sociální a kulturní antropologie (Ida Kaiserová, Martin Hájek, v neposlední řadě Ivo Budil, který se v roce 2001 v oboru sociologie habilitoval na FSV UK).

Snaha o získání zástupců mladé a střední sociologické generace souvisela také s projektem, který jsem po předběžné konzultaci s vedením fakulty začal připravovat již v první polovině roku 2000. Jednalo se o úsilí o akreditaci studijního programu sociálně-vědní povahy, který by rozšířil nabídku bakalářských studijních programů na FHS. Důvodem byl zájem vedení fakulty a také studentů jiných oborů, z nichž značná část absolvovala volitelnou část státních závěrečných zkoušek v oboru sociologie, ale také snaha otevřít pracovníkům KAS možnost učit více specializovaných předmětů (zatím se orientovali spíše na „základní“ kursy v podobě různých „úvodů do oboru“ pro studenty jiných studijních programů). Pracovně jsme tento program nazvali „Politická sociologie“ a podařilo se nám pro jeho přípravu získat také grant Fondu rozvoje VŠ (řešitel L. Cabada).

V první čtvrtině roku 2001 se ovšem ukázalo, že pro „interdisciplinárně“ koncipovaný studijní program, který měl být zaměřen především na studium „sociologie institucí“, se nám mezi sociologickými pracovišti nepodařilo najít potřebnou podporu, která by umožnila úspěšně absolvovat akreditační řízení. Důvodem byl – vedle „hybridní“, příliš specializované podoby bakalářského studia – především nedostatek mladých sociologů jako garantů předmětů. Ocitli jsme se tak v uzavřeném kruhu – chyběli nám mladí sociologové, současně jsme je ovšem mohli získat teprve s akreditací sociologického studia.

Vzhledem k této situaci jsme se rozhodli pro urychlené přebudování konceptu na studij-

ní program „Politologie“, který byl skutečně v prosinci 2001 akreditační komisí MŠMT ČR schválen a první studenti v něm zahájí studium v září 2002. Navzdory změně názvu i obsahu studijního programu jsme samozřejmě v projektu nadále počítali s posílením role sociologie na FHS i v rámci ZČU. Ve studijním programu je tak studentům nabízena možnost navštěvovat poměrně velký počet sociologických předmětů a uzavřít studium volitelnou částí státní zkoušky v předmětu sociologie. Díky tomu se nám podařilo získat také nové spolupracovníky katedry, působící v oboru sociologie (Martin Kreidl, Renáta Sedláková) a současně navázat spolupráci s některými sociologickými institucemi v ČR.

V oblasti výuky sociologických předmětů si KAS zatím neklade vyšší ambice než bakalářské studium (výjimkou je možnost absolvování volitelné části státní zkoušky v předmětu politická sociologie v rámci magisterského studia sociální a kulturní antropologie). Soustředí bychom se chtěli spíše na rozšíření naší výzkumné činnosti. KAS aktivně participuje v některých projektech Evropského konsorcia pro politický výzkum (European Consortium for Political Research), ucházíme se jako spoluřešitel o grant v rámci rozvojových programů Evropské unie (hlavní řešitel Univerzita v Brémách).

Katedra se aktivizuje v publikační činnosti a také v přípravě konferencí a vědeckých se-

tkání. V roce 2001 byla aktivním účastníkem mezinárodní konference Plzeňské rozhovory na téma „Média a demokracie“, v roce 2002 se spolupodílí na přípravě výročního kongresu Československé společnosti pro vědu a umění, který se v Plzni uskuteční ve dnech 24.-30. června. Vrcholem těchto aktivit by měla být organizace výroční konference Středoevropské asociace pro politické vědy (CEPSA), která je do Plzně plánována na říjen 2002. Paralelně ke konferenci by měly proběhnout tzv. „research sessions“ Evropského konsorcia pro politický výzkum.

Během pěti semestrů své existence se Katedra sociologie a politologie stala – dle mého soudu – etablovaným sociálně-vědním pracovištěm, které se chce otevírat především mladým pedagogům a badatelům. Ačkoli do budoucna se hlavní odborná orientace bude vyvíjet zřejmě především v oboru politologie, uzavíráme se myšlenkou na interdisciplinární propojení s jinými společensko-vědními obory, mezi nimiž bude mít sociologie významné místo.

Ladislav Cabada

Kontakt:

Katedra politologie a sociologie
Sedláčkova 31, 306 14 Plzeň
tel. +420 19 7326 704

Vedoucí katedry: PhDr. Ladislav Cabada, PhD.
e-mail cabada@kas.zcu.cz
www stránky: <http://www.fhs.zcu.cz/>

Katedra sociálních věd Fakulty humanitních studií, Univerzita Pardubice

Ve středu 31. října 2001 se na Univerzitě Pardubice uskutečnil slavnostní akademický obřad, při němž byla v univerzitní aule inaugurována čtvrtá fakulta této univerzity – Fakulta humanitních studií (dále FHS). Do sestavy této fakulty patří mimo jiné katedra sociálních věd, která vznikla k 1. lednu 2001. Legitimitu tohoto pedagogického pracoviště zakládá především studijní program sociální antropologie. Akreditace tomuto tříletému bakalářskému oboru byla udělena 5. 1. 2001.

Od 1. 10. 2001 se antropologie studuje na FHS Univerzity Pardubice v užší podobě so-

ciální antropologie. Tento obor akcentuje především studium společnosti, které spočívá především v sociálních skupinách, minoritách, a to jak etnických, tak neetnických (například neslyšící, dyslektikové apod.) K tomu patří i analýza interetnických vztahů. Klade se důraz na studium etnických problémů se zaměřením například na romistiku. Studenti se rovněž podrobně seznámí s etnickou situací v Evropě i mimo ni. Získají také praktické znalosti (například z oblasti legislativy k migracím, tvorby humanitárních programů, terénního výzkumu apod.), potřebné pro budoucí profesionální uplatnění nebo povolání. Kromě toho si osvojí základy dalších sociálních a humanitních věd (sociologie, psychologie, filozofie a religionistiky).

Ačkoliv tento studijní program, výrazně akcentující studium etnicity, je prakticky koncipovaný, mají v něm výrazný podíl rovněž teoretické předměty. Tak třeba v 1. ročníku studia dominuje dvousemestrální úvod do (sociální) antropologie se seminářem. K tomu přistupuje například antropologie města, politická antropologie, antropologie umění. Pro 2. ročník mají rozhodující význam hlavně jednosemestrální přednášky Teorie etnicity (se seminářem), Etnické minority a Aplikovaná antropologie. V obou ročnících je zařazena prázdninová terénní praxe, kterou lze vykonávat i v azylových zařízeních pro uprchlíky. Z religionistiky se nabízejí mimo jiné přednášky o islámu, judaismu a současné religiozitě. Student by tak měl získat základní vědomosti v oboru, který představuje špičku světového myšlení o kultuře a společnosti.

Příležitostí ke sdělení, že specifikem nově otevřeného oboru se postupně mají stát etnická studia, byla výstava romské historie, kterou připravili pracovníci obecně prospěšné společnosti „Vudud“. Výstava byla zahájena ve vestibulu Auly Univerzity Pardubice dne 5. 11. 2001. Právě důležitou součástí studia etnické problematiky představuje romistika, která prochází jako pramen celým programem sociální antropologie. Romistický výukový blok zahrnuje Úvod do romistiky v rozsahu dvou semestrů, k tomu ještě přistupuje semestrová přednáška Dějiny a kultura Romů. Během studia si posluchači osvojí ve dvou semestrech základní jazykové znalosti romštiny. Nepovinně je zařazen kurs romštiny pro pokročilé. Předpokládá se, že romistika na Univerzitě Pardubice získá určité rysy, které vyvstanou z jejího spojení se sociální antropologií. Není vyloučeno, že určitý počet studentů, který dnes nelze přesně odhadnout, předloží vědecké práce seminární a bakalářské z romistiky.

Hodí se dodat, že sociální antropologii na Univerzitě Pardubice pomáhá zavádět již po tři roky vždy v letním semestru Čechoameričan Zdeněk Salzmann, emeritní profesor Massachusettské univerzity v Amherstu, hostující profesor na Univerzitě Karlově a Západočeské univerzitě v Plzni. Antropologii vyučoval na zdejší univerzitě pro jiné studijní programy v sadě tří přednášek: Úvod od lingvistické antropologie, Antropologie umění a Indiáni

Severní Ameriky. V tomto akademickém roce tyto cykly přednášek ještě rozšíří o aplikovanou antropologii tentokrát pro studenty nově založeného oboru a další zájemce. Salzmannovo působení přispívá k profilaci či krystalizaci „pardubické antropologie“.

Pokud jde o vědecké zaměření katedry, prioritu nově zavedeného oboru, jak již bylo řečeno, představují etnická studia (například romistika). S etnickým prvkem se však počítá rovněž v regionálních studiích. V tomto kontextu se připravují některé badatelské projekty. O jednom připraveném úkolu lze již podat informaci. Tak Grantová agentura České republiky podpořila tříletý výzkum (od 1. 1. 2002 do 31. 12. 2004), který bude tvořit významnou část vědecké a pedagogické činnosti pracoviště. Cílem výzkumného projektu je celostní kvalitativní a kvantitativní analýza sociálních procesů, jimiž prochází obec Dolní Rožná (dále Rožná) v okrese Pardubice na prahu 3. tisíciletí. Pozadím výzkumu bude sledování těchto procesů od konce 30. let 20. století až dodnes, přitom dojde k tzv. restudii (viz Karel Galla: *Dolní Rožná. Sociologický obraz české vesnice*. Praha 1939). Tříčlenný tým (Petr Skalník, Bohuslav Šalanda, Jiří Šubrt) – s využitím studentů i pomocných sběratelů dat z řad obyvatel Rožny – bude po tři roky sledovat, jak se Rožná chová jako společenství v období, kdy se zavádí krajské zřízení (Rožná patří do Pardubického kraje) a přitom se musí vyrovnávat s nároky již více jak deset let trvající postkomunistické celospolečenské transformace, jež by měla na konci zkoumaného období vyvrcholit vstupem České republiky do Evropské unie. Zároveň bude proveden sběr životních příběhů vybraných informátorů a historicko-statistických údajů, umožňující rekonstrukci sociálního vývoje obce v období 1939–2000. Pro výzkum bude použita kombinace sociálně antropologických přístupů (zejména stacionární zúčastněné pozorování) a sociologických metod a technik (dotazníkové šetření). Výstupy výzkumu budou semináře, konferenční příspěvky, články v odborných periodikách a nakonec souhrnná monografická publikace.

Zbývá ještě provést určitou personifikaci dění: vypocišt, kdo této katedře a oboru – řečeno hudební terminologií – udává tón nebo kolorit. Poměrně snadné a spravedlivé je využít

abecedního pořádku: Zbyněk Andrš, Petr Lozviuk, Petr Skalník, Teddy Sunardi, Bohuslav Šalanda a Jiří Šubrt.

Zatím je příliš krátká doba na hodnocení pedagogické a vědecké aktivity katedry sociálních věd FHS Univerzity Pardubice, která vznikla na počátku třetího milénia, jak se obvykle říká, „na zelené louce“. Také zatím neexistují předpoklady pro srovnávání s jinými pracovišti. Historik by možná doporučil uplatnit časový odstup a chvíli počkat, až odpadne „pěna“ událostí. Ale antropolog by uplatnil zúčastněné pozorování určitých aktivit či procedur, které vedou k získávání a osvojování si sociálních faktů. Na závěr lze vyslovit přání,

aby tento příspěvek byl chápán jen jako svého druhu výzkumná zpráva v oblasti sociálních věd, jmenovitě pak v sociální antropologii.

Bohuslav Šalanda

Kontakt:

Katedra sociálních věd
Fakulta humanitních studií
Univerzita Pardubice
Studentská 84 (budova 901, Stavařov)
532 10 Pardubice
tel. sekretariát +420 40 6036 526
e-mail sekretariát dita.jancarikova@upce.cz
<http://www.upce.cz/upce/cz/>
Vedoucí katedry: Doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc., e-mail bohuslav.salanda@upce.cz

Katedra sociálních oborů Zdravotně sociální fakulty, Jihočeská univerzita České Budějovice

Vývoj pracoviště po roce 1989

Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích je jednou ze sedmi základních institucí Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Byla zřízena v souladu se zněním zákona č. 172/90 Sb. o vysokých školách, v listopadu 1991. Katedra sociálních oborů v současné podobě a pod stávajícím názvem funguje od roku 1995. Zabezpečuje výuku hlavních předmětů týkajících se sociální oblasti studijních oborů Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích Rehabilitační péče o postižené děti, dospělá a staré osoby, Radiologický asistent a Všeobecná sestra, tedy sociální práce, sociální politika, sociologie, sociologický výzkum a jejich dílčí disciplíny.

Čím je pracoviště jedinečné

Výjimečnost Katedry sociálních oborů spočívá ve specifikaci sociologických oborů do zdravotní péče. Předměty obecné sociologie a sociologického výzkumu jsou aplikovány na obory sociální, pedagogické, zdravotní a pracovní rehabilitace a ošetrovatelství. V současné době je specifikem katedry rovněž příprava a realizace zkoušek ověřování zvláštní odborné způsobilosti zaměstnanců státní správy a samo-

správy podle vyhlášky Ministerstva vnitra č. 345/2000 Sb., v platném znění.

Zaměření výzkumu

Vědeckovýzkumná činnost Katedry sociálních oborů ZSF JU je zaměřena na projekty týkající se výzkumu právního povědomí a pojetí práva u českých dětí školního věku, Úmluvy o právech dítěte, sociální práce s rizikovými skupinami, menšinami, mezinárodní spolupráce v oblasti rovnosti pohlaví, handicapovaných osob a marginálních skupin obyvatelstva. K nejobsáhlejšímu řešeným projektům patří projekty řešené ve spolupráci s příhraničním regionem Horní Rakousko týkající se mezinárodní spolupráce romských občanských sdružení, mezinárodní spolupráce organizací sdružujících zrakově postižené děti, mezinárodní spolupráce v oblasti problematiky gender. V posledních dvou letech je jedním z hlavních výzkumných cílů katedry otázka aplikace ochrany práv lidského genomu.

Ve všech realizovaných projektech dochází k praktické aplikaci sociální politiky a sociologického výzkumu (např. projekty Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky týkající se analýzy zdravotních postižení dětí a jejich sociálních důsledků, úroveň sociální ochrany zdravotně postižených dětí, jejich výsledky a efektivnost a předpokládaného vlivu změny způsobu financování sociálních služeb na úroveň nezaměstnanosti).

Získávání studentů pro pokročilou formu studia

Doktorský studijní program ZSF JU s názvem *Prevence, náprava a terapie zdravotní a sociální problematiky dětí a mládeže* navazuje na magisterský studijní program Rehabilitační péče o postižené děti, dospělé a staré osoby. Již z názvu magisterského studijního programu vyplývá specifická zaměřenost fakulty ve vztahu k předpokládanému doktorskému studijnímu programu a oboru.

Cílem doktorského studijního programu je připravit erudované specialisty schopné samostatného vědeckého výzkumu v dané problematice, která se stala významným ukazatelem pro hodnocení politické, právní a sociální úrovně státu z hlediska mezinárodního pohledu a hodnocení Evropské unie a Organizace spojených národů.

Výraznou součástí studia a vědecké činnosti je problematika týkající se Úmluvy o právech dítěte, kterou začlenila i Česká republika do svého právního systému. Podle hodnocení výboru OSN se však ukazuje nutnost jejího teoretického rozpracování a její implementace do života české společnosti.

Absolventi doktorského studijního oboru se zaměří na řešení problematiky sociální, sociálně zdravotní, sociálně psychologické a sociálně pedagogické u dětí a mládeže, dále pak na řešení životního stylu dětí a mládeže, na syndrom CAN – Child Abuse and Neglect.

Spolupráce s českými pracovišti

V rámci praktické výuky spolupracuje Katedra sociálních oborů Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích s řadou klinických pracovišť v celé České

republice, například s ústavy sociální péče (Osek, Mačkov, Libnič atd.), správou sociálního zabezpečení, dětskými centry (Arpida České Budějovice, Náhradní rodinná péče, Raná péče atd.), charitními organizacemi (diecézní a městské charity v České republice), hospici (Domov Sv. Anežky české v Týně nad Vltavou atd.) apod.

Zahraniční spolupráce

Spolupráce Katedry sociálních oborů Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích se zahraničními institucemi se odehrává na poli vědeckovýzkumném i v rámci výměny studentů. Jedná se především o kooperaci s Fachhochschule v Landshutu (SRN), The American International University in London – Richmond, Státní univerzitu Jihoafrické republiky v Pretorii, Potchefstroom University v Jihoafrické republice, Jižní Connecticutskou státní univerzitou v USA, University of Namibia, dále pak v rámci příhraničního regionu o spolupráci se státními i nestátními organizacemi v Horním Rakousku (např. Bundessozialamt Oberösterreich, Frauen TrainingsZentrum Rohrbach, Mobiler Beratungsdienst für Kinder und Jugendliche atd.).

Martina Hrušková, Lucie Kozlová

Kontakt:

Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity
Jírovceva 24/1347, 370 07 České Budějovice
tel./fax 038/7438 389

e-mail zsf@zsf.jcu.cz

hruskova@zsf.jcu.cz

lkozlova@zsf.jcu.cz

<http://www.zsf.jcu.cz/>

Virtuální institut – internetové centrum pro sociální studia, o.p.s., Praha

Virtuální institut (<http://virtualni.institut.cz>) vznikl na podzim roku 1998 jako nezávislá platforma pro inovativní „dělání“ sociologie a dalších příbuzných oborů společenských věd s využitím možností internetu jako prostředku komunikace a sdílení informací. Děláním společenských věd máme na mysli především

vlastní výzkumnou, vzdělávací a publikační činnost, a také činnost osvětovou. Proto Virtuální institut (VI) hned od jara 1999 zahájil první pokusné internetové on-line kurzy, převzal vydávání časopisu pro biografickou a reflexivní sociologii *Biograf*, a také se hned v prvním roce své existence podílel na výzkumném projektu *Alternativní kultura: Případ české společnosti 40.-90. let 20. století*.

V oblasti výuky je cílem VI podílet se na přípravě takových on-line kursů, které budou

řádou součástí denního univerzitního studia. Díky počáteční vstřícnosti Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, která jako první umožnila učinit z on-line kursů běžnou součástí svých studijních programů, jsme tuto myšlenku mohli začít realizovat a zároveň za provozu testovat nejrůznější citlivá místa, která internetová forma výuky s sebou přináší. Po zvážení technických podmínek, ve kterých univerzitní studenti a vyučující pracují, jsme se rozhodli pro model výuky, který je založen na běžně dostupném počítačovém vybavení, jakým je počítač s připojením k internetu telefonní linkou a vlastní e-mailová adresa. Jakkoli jsou lepší podmínky výhodou, nejsou nezbytnou podmínkou pro účast v kurzech, které Virtuální institut spravuje. Tyto základní pomůcky jsme doplnili o elektronickou konferenci, jejímž prostřednictvím lze korespondenci v rámci kursu rozesílat hromadně. Kromě e-mailové konference má každý kurs svou vlastní webovou stránku, která je průběžně aktualizována buď přímo vyučujícím nebo ve spolupráci s VI. Smyslem je, aby kurs probíhající na internetu byl maximálně otevřený, aby jeho výsledky (referáty, seminární práce, výběr z diskusí) byly vidět. Tím se poněkud odlišujeme od jiných on-line kursů, které jsou většinou před pohledem zvenku striktně chráněny heslem, a také od klasických „off-line“ přednášek a seminářů, jejichž výstupy se také běžně nezveřejňují (i když i na tomto poli již vznikají kurzy, které mají svou webovou stránku obsahující studentské práce).

Další metou při rozšiřování on-line výuky společenských věd je pro VI decentralizace a rozšiřování působnosti nabízených kursů na více než jednu univerzitu. Tato možnost se ve spojení s internetem přímo nabízí. Proto jsme nedlouho po zahájení činnosti a zkušebního provozu začali jednat s představiteli mimopražských univerzit o zařazení kursů zajišťovaných VI do jejich studijních programů. Řada institucí na naše výzvy ke spolupráci dosud nijak nezareagovala, narazili jsme také na nemalé obtíže se sladováním různých systémů hodnocení studentů a kursů (kredity, zápočty, zkoušky a podobně). Na některých fakultách (například v Bratislavě) se tato překážka ukázala být neřešitelná, podařilo se nám však navázat spolupráci s fakultami v Brně a v Plzni, takže

vybrané kurzy z nabídky VI se od roku 2001 staly volitelnou součástí studia sociologie nebo antropologie na těchto školách.

Hlavním problémem on-line studia tak zůstává jeho poměrně velká náročnost, jak pro vyučujícího, tak pro studenty, způsobující, že řada studentů kurs nedokončí a že málokterý pedagog je ochoten vést internetové kurzy dlouhodobě. V současnosti by Virtuální institut, kromě péče o stále vyučující on-line kurzy, rád navázal spolupráci s dalšími zájemci, kteří by si výhody této netradiční formy výuky chtěli sami vyzkoušet.

Časopis pro biografickou a reflexivní sociologii *Biograf*, jehož editorem je Zdeněk Konopásek, vychází od roku 1995. V roce 1999 se dostal „pod křídla“ VI, který se stal jeho vydavatelem. Současně s tím, jak jsme pracovali na vylepšení tištěné verze časopisu, jsme připravili díky podpoře nadace Open Society Fund plnohodnotnou internetovou verzi *Biografu* (<http://biograf.institut.cz>). Ten se tak stal jediným on-line akademickým společenskovědním časopisem vycházejícím v České republice. Snažíme se o navazování spolupráce s obdobně zaměřenými zahraničními periodiky. V současnosti připravuje redakce *Biografu* se svými spolupracovnicemi také dvě tematicky orientované řady překladů a původních sociologických textů: „Německá biografická sociologie“ a „Věda, technika a společnost“. *Biograf* přijímá prostřednictvím anonymního recenzního řízení k publikaci články odpovídající jeho zaměření, o otištěných textech se snaží vést kritickou diskusi, stejně jako upozorňovat na novinky v oblasti odborné literatury a sledovat dění na poli kvalitativního výzkumu – konference, semináře, nové časopisy a podobně.

V oblasti výzkumu se snažíme rozvíjet možnosti využití počítačových a internetových technologií a elektronických médií při práci s kvalitativními daty (rozhovory, vyprávěními). Při spolupráci na výzkumu *Alternativní kultura* vznikla myšlenka na založení digitálního archivu kvalitativních dat. Ten také v roce 2000 pod názvem MEDARD vznikl a jeho správcem se stal nynější doktorand sociologie na UK FSV Tomáš Bitrich. MEDARD (<http://medard.institut.cz>) je určen k archivaci kvalitativních dat v digitalizované formě – v podobě tran-

skriptů, digitalizovaných audio a video záznamů. Tento typ dat a jejich shromažďování a poskytování s sebou nese specifické technické, metodologické a etické otázky. Ty se snažíme otevírat a vést o nich odbornou debatu. V současné době například probíhá jednání s Úřadem na ochranu osobních údajů o právních aspektech ochrany osobních dat v kvalitativním výzkumu, o kterém průběžně informujeme prostřednictvím článků a elektronické konference zainteresované odborníky. V roce 2002 jsme se stali řešiteli výzkumného grantu GA ČR Archivace, digitalizace a analýza sociologických dat z hlediska metodologie a praxe. V rámci tohoto výzkumu bychom chtěli navázat na dosavadní činnost archivu MEDARD a nabídnout odborné veřejnosti platformu pro diskusi a spolupráci v oblasti archivace a sekundární analýzy kvalitativních sociologických dat.

Archiv MEDARD je otevřen zájemcům o uložení vlastních dat, včetně pomoci či spolupráce při jejich zpracování. Data uložená v archivu je také možné se souhlasem depozitora poskytnout k další analýze.

Kromě výše uvedených aktivit chystáme také specializované semináře a přednášky a chceme rozšířit množství a kvalitu informací nabízených na našich webových stránkách.

Ivan Vodochodský

Kontakt:

Virtuální institut, o.p.s.

V Jámě 12, 110 00 Praha 1

tel./fax +420 2 2223 2947

e-mail virtualni@institut.cz

www stránky: <http://virtualni.institut.cz/>

ředitel: Ivan Vodochodský

e-mail: ivan@institut.cz

Biograf: časopis na ochranu společnosti před sociologií

Časopis *Biograf* byl založen v roce 1994 spolkem Biograf, který tehdy sám sebe definoval jako sdružení na ochranu skutečnosti před sociologií. Zakládajícími členy sdružení byli vyučující a studenti FSV UK zaměřující se o kvalitativní metodologii, Zdeněk Konopásek, Eva Stehlíková, Martina Veselá, Petr Kamberšský. Šesté číslo, vyšlé v roce 1996, se už nesnaží skutečnost před sociologií chránit, ale předkládá *Biograf* jako časopis pro biografickou a reflexivní sociologii, takto se definuje až do dnešních dnů, kdy vyšlo zatím poslední pětadvacáté číslo.

Ale zpět k oněm divočejším začátkům časopisu. Poptávku, na jejímž základě *Biograf* vznikl, definuje v prvním čísle Zdeněk Konopásek. Nebudu však citovat z Konopáskova úvodníku, ale použiji k vyjádření téhož jiného zdroje, hesla Česká sociologie v letech 1948-1994 z *Velkého sociologického slovníku*. Profesor Ivo Možný v něm líčí příběh české sociologie (jak by řekl každý tzv. kvalitavec), ale skrze něj, ve druhé linii, zřetelně prosvítá také příběh celé české společnosti: „V druhé polovině 60. let v souladu s celosvětovým vývojem prožívá česká sociologie jedinečnou konjunkturu (...)

nové instituce jsou však vesměs obsazovány pracovníky formálně vzdělanými v jiných oborech: sociologem se mohl prohlásit prakticky kdokoli. Tito konvertité se zčásti horlivě sami v sociologii vzdělávají (...), zčásti se diletsky pouštějí rovnou do práce. V empirickém výzkumu převládne „československý survey“: na nereflexovaném pluralistickém behaviorismu založené hromadné dotazníkové šetření, odvozené v páté ruce z výzkumů z doby *The American Soldier* (1946)...“ Takto tedy vypadala konjunktura... A jak vypadala normalizace? „...strukturální funkcionalismus je z české sociologie vymítán jako smrtelný hřích (...), ale v pokleslé formě zůstane po celá 70. a 80. léta nepojmenovaným (a často ani nereflexovaným) myšlenkovým archetypem marxisticko-leninské sociologie normalizačního establishmentu, pokud vůbec kdo pokračuje paradigma čiré nevzdělanosti...“

Biograf byl tedy odpovědí či výzvou československému survey i onomu pokleslému myšlenkovému archetypu, které v pohodě přežily do 90. let. Ale *Biograf* byl i pokusem zhmotnit, zachytit onu něhu a veselost chvíle, kdy „naslouchat lidem, kteří hovoří svými vlastními termíny o tom, co se jim zdá významným v jejich životech, se nám zdá významnějším, než studium předem konstruovaných psychometrických škál, než konstrukce experimentů.“

(Miroslav Disman cituje ve své zdravotní zprávě první číslo *Biografu* Ruthellen Josselsonovou). Zažila jsem ještě jako středoškolačka (chci tím říct vnímavá, a ne úplně dětinská bytost) komunismus a dobře si pamatuji tehdejší totální formálnost a oktrojovanost sebemenšího veřejného diskursu, náznak privátního, cokoli, co by naznačovalo, že realitu prožíváme a pojmenováváme jinak, než nabízel oficiální popis světa, byl naprosto nepřipustný.

Biografická sociologie, to byla možnost vyprávět dějiny dvacátého století skrze vzpomínky staré ženy na to, že i za války se jíst musí. Biografická sociologie nám také umožňovala pouštět se do nejzávažnějších témat našich krátkých životů. Neměli jsme velký teoretický záběr, ale mohli jsme dělat sociologii, která chce pochopit, která chce interpretovat, nabídnout význam. Kvantitativní techniky by nás v téhle fázi studia nechaly někde u popisu nemnoha čísel, tabulek, konstrukce dotazníků, prostě za dveřmi té sociologie, která chce řešit odpověď na otázku Proč?

Biograf byl pro mě také hřejivým společenstvím. Je dojemné číst první čísla, kde statí hlavní je bakalářka některého z mých spolužáků, statěmi vedlejšími jsou pak reakce mých vyučujících na články mých spolužáků nebo vyučujících. Vlastně to bylo jediné období v mém životě sociologa, kdy jsem zažila nějaký věcný odborný dialog. Profesor Možný do svého hesla ve slovníku nestačil devadesátá léta zahrnout a já si na to netroufám, nebudu se tedy snažit postihnout, proč je dialog v sociologii tak pracný.

Co se stalo s tím společenstvím? To, co se všemi společenstvími v sociologické mytologii.

Nezajdou zradou, jako to Frodovo, ale vývojem, a stanou se *Gesellschaftem*. (Dopouštím se teoretické nepřesnosti, aby mi vyšla metafora. Ani Tönnies netvrdil, že jeho dichotomie platí jenom a pouze pro procesy historických změn, i on uvažoval o *Gemeinschaft* a *Gesellschaft* jako o teoretické kategorii, v každém lidském seskupení lze tedy nalézt prvky obojího.)

Výhoda hřejivosti byla a je pro *Biograf* samozřejmě i jeho největší nástrahou: že zůstane uzavřený a začne zasmrádat. Myslím, že Zdeněk Konopásek myslel vždy o pár tahů napřed a cesta s kůží na trh (časopisů) se mu vcelku zdařila. *Biograf* je dnes časopis s recenzním řízením, *Biograf* má stálou tvrdě pracující (neplacenou) redakci. *Biograf* má okruh čtenářů nesociologů, je ozdobou mnoha knihoven. *Biograf* už několik let vychází také na webu, má svou on-line verzi. Zdá se, že vychoval nejméně jednu novinářskou hvězdu. I díky *Biografu* se zlepšila pozice kvalitativní metodologie ve společenských vědách, zkvalitnil se její diskurs. Těch dvacet pět čísel je ohromný kus práce, položený i na oltář české sociologie.

Ida Kaiserová,

čtenářka *Biografu*, Katedra sociální a kulturní antropologie, FHS ZČU Plzeň

Kontakt:

Biograf, časopis pro biografickou a reflexivní sociologii

Virtuální institut, o.p.s.

V jámě 12, 110 00 Praha 1

tel. +420 2 2223 2947

e-mail biograf@institut.cz

www stránky: <http://biograf.institut.cz/>

Agentury zabývající se výzkumem trhu a veřejného mínění

Tento přehled vychází z dostupných zveřejňovaných zdrojů a není úplným výčtem agentur působících v České republice. Nezaměřuje se výlučně na agentury zabývající se výzkumem veřejného mínění, neboť naprostá většina z nich má tuto činnost jako doplňkovou vedle aktivit spjatých s marketingem a průzkumem trhu.

ACNielsen, Praha
 Agmanova s.r.o., Praha
 AISA spol. s r. o., Praha
 Amasia s.r.o., Praha
 Augur Consulting s.r.o., Praha
 AVE marketing s.r.o., Praha
 Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, Praha
 DEMA a. s., Praha
 Ecoma Plus, Praha
 FOCUS - Centrum pro sociální a marketingovou analýzu, s.r.o., Brno
 GfK Praha s. r. o.
 Imas-Marcon Praha

Incoma Research s.r.o., Praha
 Inra Praha, s.r.o.
 Mama-Marketing spol. s.r.o., Brno
 Mareco s.r.o., Praha
 Markent s.r.o., Praha
 Marktest a.s., Praha
 Median s.r.o., Praha
 Mediatel spol. s.r.o., Praha
 MEMBR International s.r.o., Praha
 Millward Brown s.r.o., Praha
 Opinion Window s.r.o., Praha
 Point s. r. o., Brno
 Point s.r.o., Praha
 Psyma s.r.o., Praha
 RCA Research, spol. s.r.o., Praha
 Respond &Co s.r.o., Ostrava
 SC & C spol. s.r.o., Praha
 Stem/Mark a.s., Praha
 Stem – středisko empirických výzkumů, Praha
 Tambor, Praha
 Taylor Nelson Sofres Factum s.r.o., Praha
 Taylor Nelson Sofres Media, Praha
 Ultex Market Research spol. s.r.o., Praha
 XUXA s.r.o., Praha

Zpracovala Eliška Rendlová